

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GÜL-HAÇ AYDINLANMASININ RENÉ DESCARTES
FELSEFESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

MİTHAT SERTAN ALTINOK

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Yasin Gurur SEV
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ömer Fatih TEKİN
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Zafer GÜNDÜZ

KASTAMONU-2025

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Mithat Sertan ALTINOK

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜL-HAÇ AYDINLANMASININ RENÉ DESCARTES FELSEFESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

MİTHAT SERTAN ALTINOK

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ YASİN GURUR SEV

Bu çalışmada, 17. Yüzyıl’da ortaya çıkan ezoterik ve siyasi bir hareket ile René Descartes’in yaşamı ve felsefesindeki paralellikler araştırılmıştır. Kendilerine Gül-Haç Kardeşleri ismini veren gizemli bir topluluk 1614, 1615 ve 1616’da yayınladıkları üç manifesto ile mezhep çalkantıları ve Otuz Yıl Savaşlarının öncesinin kaotik ortamında sarsılan Avrupa’da ciddi tartışmalara neden olmuştur. Birçok Avrupa ülkesinde dağıtılan manifestoların ilki olan Fama Fraternitatis’te manifestoların Avrupa’daki tüm bilginler ve ileri gelenler için yazıldığı belirtilmiş ve felsefenin, mikrokozmos-makrokozmos bağlamında, hakikat ışığını bulma ve içsel dönüşüm yolunda yeniden düzenlenmesi için yöntemler önerilmiştir. Bu öneriler çerçevesinde dönemin ruhuna özgü “genel reform” çağrısı yapılmış ve Papalık kurumu Dünyadaki kötülüğün ana kaynağı olarak gösterilmiştir. Biçim ve üslup açısından birincisiyle paralel bir dil kullanan ikinci manifesto Confessio Fraternitatis’te tüm kitapların bilgisini taşıdığı söylenen “Dünya Kitabı” isimli bir kitaptan bahsedilmiş ve bu kitabın Gül-Haç Kardeşlerinin sahip olduğu ilmin ışığında okunabileceği vaat edilmiştir. Üçüncü manifesto Christian Rosenkreutz’un Kimyasal Düğünü ise ilk iki manifestodan farklı olarak daha çok bir komedi tarzında yazılmış, tarikatın kurucusu Rosenkreutz’un içsel yolculuğu anlatılmıştır. Manifestoların ortaya çıkışından sonra Avrupa’da birçok yazar, bilim adamı ve filozof Gül-Haç Kardeşlerine üye olmakla ya da onların düşüncelerine sempati duymakla suçlanmıştır. René Descartes’ta bu suçlamalara maruz kalmıştır. Özellikle tarikatın kurallarına uygun olarak çok fazla yer değiştirmesi, Dünya Kitabından bahsetmesi, daha çok Katolik olmayan ülkelerde yaşaması ve felsefesinde yer alan Gül-Haç düşüncesiyle paralel noktalar Descartes’in bu tarikatla yolunun kesiştiği şüphesi uyandırmıştır. Bu bağlamlardan yola çıkarak Descartes’in eserlerinde Gül-Haç Kardeşlerinin izlenimleri aranmış, Descartes’in özellikle gençlik döneminde bu tarikatla yolunun kesiştiği, erken ya da geç dönem eserlerinde bu tarikatın düşünce sisteminden esintiler olduğu konusunda güçlü bulgulara ulaşılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Gül-Haç, Ruh, Doğa, Dünya Kitabı, Kartezyen Felsefe.

Aralık 2025, 69 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

THE INFLUENCE OF THE ROSE-CROSS ENLIGHTENMENT ON THE PHILOSOPHY OF RENÉ DESCARTES

MİTHAT SERTAN ALTINOK

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY

SUPERVISOR: ASIST. PROF. DR. YASİN GURUR SEV

In this study, the parallels between an esoteric and political movement that emerged in the 17th century and the life and philosophy of René Descartes are examined. A mysterious group calling themselves the Rosicrucian Brothers caused significant controversy in a Europe shaken by sectarian turmoil and the chaotic atmosphere leading up to the Thirty Years' War, through three manifestos they published in 1614, 1615, and 1616. In the first of these manifestos, the *Fama Fraternitatis*, which was distributed in many European countries, it is stated that the manifestos were written for all scholars and notable figures in Europe. Methods are proposed for reorganizing philosophy in the context of the microcosm-macrocosm relationship to discover the light of truth and pursue inner transformation. Within this framework, a call for a "general reform" in line with the spirit of the era was made, and the Papacy was pointed to as the main source of evil in the world. The second manifesto, *Confessio Fraternitatis*, uses a language parallel in form and style to the first and mentions a book called the "Book of the World," which is said to contain the knowledge of all books. It is promised that this book can be read under the illumination of the knowledge possessed by the Rosicrucian Brothers. Unlike the first two manifestos, the third manifesto, *The Chemical Wedding of Christian Rosenkreutz*, is written more in the style of a comedy, narrating the inner journey of the order's founder, Rosenkreutz. After the publication of the manifestos, many writers, scientists, and philosophers across Europe were accused of being members of the Rosicrucians or of sympathizing with their ideas. René Descartes was among those who faced such accusations. In particular, his frequent travels (in line with the rules of the order), his references to the Book of the World, his preference for living in predominantly non-Catholic countries, and the points in his philosophy that parallel Rosicrucian thought raised suspicions that Descartes may have crossed paths with the order. Based on these contexts, traces of the Rosicrucian Brotherhood were sought in Descartes' works. Strong evidence was found suggesting that Descartes, especially in his youth, may have come into contact with this order, and that there are reflections of the order's system of thought in both his early and later Works.

KEYWORDS: Rose-Cross, Soul, Self, Nature, Cartesian Philosophy.

December 2025, 69 Page

TEŞEKKÜR

Fikriyle yolumu aydınlatan, bana sistemli düşünmeyi, doğru çalışmayı ve belirli bir konuda yetkinleşmeyi öğreten saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yasin Gurur SEV'e; tez yazma sürecimde beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve varlığıyla destek olan sevgili kız arkadaşım Naime Dilek ÇOLAK'a; çalışma sürecimde bana maddi ve manevi her türlü desteği sağlayan değerli ailem annem Mine ALTINOK, babam Selçuk ALTINOK ve kardeşim Serdar ALTINOK'a; katkılarını benden esirgemeyen dostlarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Mithat Sertan ALTINOK

Kastamonu, 2025

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. GÜL-HAÇ KARDEŞLERİ KİMDİR?	7
2.1 Gül-Haç İsminin Etimolojisi ve Simgesel Yorumları	10
2.2 17. Yüzyıl Avrupa’sında Gül-Haç Kardeşlerinin Etkisi	11
2.3 Otuz Yıl Savaşlarının Bohemya Evresi ve Gül-Haçlıların Rolü	13
2.4 Gül-Haç Kardeşlerinin Kuralları ve Manifestoları.....	17
2.5 Fama Fraternitatis – (1614)	18
2.5.1 Confessio Fraternitatis – (1615)	20
2.5.2 Christian Rosenkreutz’un Kimyasal Düğünü: Yıl 1459 – (1616)	23
2.5.3 Gül-Haç Kardeşliğinin Kuralları	26
3. RENÉ DESCARTES’IN YAŞAMI VE FELSEFESİNDE GÜL-HAÇ KARDEŞLİĞİ ETKİLEŞİMLERİ.....	30
3.1 René Descartes Felsefesinin Ana Hatları	36
3.2 René Descartes’ın Eserlerinde Gül-Haç Kardeşliği İzlenimlerinin Hermenötik İncelemesi	41
3.3 Anlığın Yöntemi İçin Kurallar – 1618 / 1628	42
3.3.1 Yöntem Üzerine Söylem – 1637.....	45
3.3.2 Meditasyonlar – 1641	50
3.3.3 Descartes’ın Prenses Elizabeth ve Pierre Chanut ile Mektuplaşmaları – 1643- 1647	55
3.3.4 Felsefenin İlkeleri – 1644	59
3.3.5 Ruhun Tutkuları – 1649	62
4. SONUÇ	65
KAYNAKLAR	68

GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Görsel 2.1 John Dee, Monas Hieroglyphica, Antwerp, 1564 kapak.....	9
Görsel 2.2 Frederick Pythagorasçı sembol Y'nin üzerinde. German Print, 1621. British Museum, Print Room	16
Görsel 2.3 Gül-Haç kardeşliğinin görünmez okulu. Theophilus Schweighardt, Speculum Sophicum Rhodo-Stauroticum, 1618	27

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

Çev. : Çeviren
s. : Sayfa
yy : Yüzyıl

1. GİRİŞ

17. Yüzyıl'da Avrupa, yoğun dinsel ve felsefi çatışmaların yaşandığı bir dönemden geçmektedir. Reformasyon ve Karşı Reformasyon hareketlerinin yarattığı etki, Hristiyan dünyasını ikiye bölmüştür. Protestanlar ve Katolikler sürekli savaşıyor, iki taraf da birbirini Hristiyanlığın azılı düşmanı olarak suçlamıştır.¹ Protestanların gitgide artan etkisine Katolik Kilisesi Karşı Reform'la yanıt vermiş, 1545-1563 yılları arasında kurulan Trento Konsili ile baskıyı ve disiplini iyice artırmıştır. Trento Konsili'nin otoriter tutumu ile yasaklı kitapların sayısı artarken Kabala, maji, simya gibi ilimleri ihtiva eden birçok kaynak toplatılmıştır. Bu durum mistisizmle ilgilenen birçok topluluğun kendi içinde gizlice örgütlenme yoluna gitmesine sebebiyet vermiştir.² Gül-Haç Kardeşliği, Avrupa'nın bu kaotik ortamında ortaya çıkmış ve Katolik Kilisesinin baskıcı tutumuna siyasi bir eleştiri geliştirmiştir. Siyasi eleştirinin temelinde Katolik Kilisesinin otoriter uygulamalarına karşı yenilikçi bir başkaldırı mevcuttur; buna göre bilimin durağanlaşmasının, Hristiyan dünyasının gerilemesinin en büyük suçlusu Papalıktır. Gül-Haç Kardeşliği, Katolik Kilisesinin bu durağan ve gelenekçi yapısına karşı evrensel bir reform önermekte ve tüm bilim adamlarını bu hedef doğrultusunda kendilerine katılmaya davet etmektedir. Gül-Haç Kardeşleri, özellikle bilimlerde seküler bir yenilenmeyi ve evrensel bilim düşüncesini hedeflemektedir.³

Gül-Haç Kardeşliği, evrenin sırlarını anlamayı, insanın ruhsal dönüşümünü ve bu dönüşümle beraber Tanrı'ya yakınlaşmayı amaçlamaktadır. Bu amacını hiçbir zaman siyasi amacından ayırmayan Gül-Haç Kardeşleri, evrensel bilim modelinin ve genel reformasyonun uygulanmasıyla, insanlığın maneviyatta gelişim ivmesi kazanacağını düşünmektedir. Bu düşünce Gül-Haç Kardeşlerini, Protestan destekçisi ve ezoterik bir karaktere büründürmektedir.⁴ Bu karakterin en büyük yansıması Otuz Yıl savaşı sırasında görülmüştür. Güney Almanya'da Protestan Birliğini kurmaya çalışan Palatina Elektörü V. Frederick'in, Gül-Haç Kardeşleri ile iş birliği içerisinde olduğu

¹ John Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, Çev., Mihriban Doğan, İstanbul: Say Yayınları, 2019, s.41.

² Ömer Tecimer, *Gül-Haç: Batı Uygarlığının Yeraltı Kaynakları*, İstanbul: Plan B Yayıncılık, 2004, s.130.

³ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin Orijinal Metinleri: Fama Fraternitatis, Confessio Fraternitatis, Kimyasal Düğün*, Çev., Renan Seçkin, İstanbul: Mavi Kalem Yayınevi, 2021, s.66.

⁴ Tecimer, *Gül-Haç: Batı*, s.19.

düşünülmüştür. Frederick, 1620 yılında Beyaz Dağ Savaşında Habsburglara yenildiğinde Katolikler, Frederick'i Gül-Haç Kardeşleriyle ilişkilendirip alaycı gravürler yapmışlardır.⁵

Gül-Haç Kardeşleri'nin, gül ve haç sembollerini kullanmaları, içeriğinin simgesel açıdan kadim ve zengin olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle gül simgesinin ezoterik bakımdan çok fazla anlamı bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden bir tanesi gülün kadim Mısır'dan bu yana gizliliği sembolize etmesidir.⁶ Haç ise Kilise Reformunu hedefleyen Gül-Haç Kardeşleri için hakiki Hristiyanlığı simgelemektedir.

Gül-Haç Kardeşleri'nin ilk manifestosu Fama Fraternitatis 1614 yılında yayınlanmıştır. Manifestonun içeriğinde genel reform çağrısı, Katolik Kilisesi karşıtlığı, Kardeşliğin kurucusu Christian Rosenkreutz'un hayat hikayesi bulunmaktadır. Bunlar dışında ilk manifesto içerisinde Kardeşliğin kurallarına, makrokozmos ve mikrokozmos öğretisine de değinilmektedir. Fama Fraternitatis'in son bölümünde ise dünyadaki tüm bilim adamlarına Gül-Haç Kardeşliğine katılması ve reformcu fikirlere destek vermesi için çağrı yapmaktadır.⁷ 1615 yılında ise ikinci manifesto olan Confessio Fraternitatis yayınlanmıştır. Confessio'da ise Gül-Haç Kardeşleri, genel reform vurgusuna aksatmadan devam etmektedir. Aynı zamanda sanat, felsefe, tıp vb. alanlarda tüm bilimlerin kapısını açacak anahtarın ellerinde olduğunu söylemektedirler: Bu yolla, Confessio'da da çağrılarını yineleyerek genel reforma inanan ve evrensel bilimi arzulayan tüm bilim adamlarını kendilerine katılmaya davet etmektedirler.⁸ Confessio, çağın yenilikçi bilim adamlarına, "Dünya Kitabı" diye adlandırılan ve tüm bilimleri içinde barındırdığı söylenen bir kitabı okumayı da vaat etmektedir. Bu kitap cismani bir kitaptan ziyade, evreni anlamak, Tanrı'yı tanımak için gerekli olan bilgeliğin sembolü olarak düşünülmektedir. Ayrıca Confessio'da, 1613 yılında İngiltere Kralı I. James'in kızıyla evlenen Palatina Elektörü V. Frederick'in armasındaki aslan simgesine de olumlu anlamda göndermeler mevcuttur.⁹ Üçüncü manifesto olan Kimyasal Düşün ise 1616 yılında yayınlanmıştır. İlk iki manifestonun yazarının kim ya da kimler olduğu kesinlikle bilinmezken,

⁵ Tecimer, *Gül-Haç: Batı*, s.146.

⁶ Tecimer, *Gül-Haç: Batı*, s.19.

⁷ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.69.

⁸ Tecimer, *Gül-Haç: Batı*, s.161-162.

⁹ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.77.

Kimyasal Dügün'ün yazarının Alman teolog John Valentin Andreae (1586-1654) olduğu bilinmektedir. Kimyasal Dügün ilk iki manifestodan içerik olarak oldukça farklıdır. Bir simyasal roman havasında oluşturulan manifestoda, Gül-Haç Kardeşleri'nin kutsal pederi Christian Rosenkreutz'un maneviyatta atladığı basamaklar anlatılmaktadır. Metaforlar kullanılarak Rosenkreutz'un ruhsal dönüşümü konu alınmaktadır.¹⁰

Avrupa'nın bu kaotik ortamında René Descartes, tam da Gül-Haç Kardeşleri'nin manifestolarının yayıldığı evrede yurt dışına çıkmıştır. 1618 yılında kendi deyimiyle “dünya kitabını okumak”¹¹ için yola çıkan Descartes, önce Hollanda'ya gitmiş, 1619 yılında ise Almanya'ya geçmiştir. Katoliklerin Bavyera Ordusu tam da o sırada Bohemya'da V. Frederick'e karşı saldırıya geçmek üzeredir. İlk başta savaşa katılmaya istekli olan Descartes, nedense daha sonra bundan vazgeçip Almanya'da sıcak bir odaya sığınmış ve burada hayatını değiştirecek mistik üç düş görmüştür. Kışın geri kalanını tefekkür içinde geçiren Descartes, tam bu sırada Gül-Haç Kardeşleri ile daha yakından ilgilenmiştir: Descartes'ın biyografisini yazan Baillet, Descartes'ın o günlerde Gül-Haç Kardeşliği'nin düşüncelerinden sık sık övgüyle bahsettiğini söylemektedir. Kendi düşünceleriyle Gül-Haç Kardeşliği'nin felsefesinin fazlasıyla örtüştüğünü düşünmüş, Kardeşliğe ulaşmayı denemiş ancak her Gül-Haçlı olduğu öne sürülen filozof ya da bilim adamı gibi onlara ulaşamadığını söylemiştir.¹² Descartes, gençlik yıllarında Gül-Haç Kardeşleri'nin düşüncelerinin ilham kaynağı olan Roman Lull, Agrippa gibi isimlerle yakından ilgilenmiştir. 1620 yılında tanıştığı ve fikirlerine hayran kaldığı Faulhaber (1580-1635) Gül-Haç Kardeşliğine övgü dolu metinleriyle tanınmakta, Kabala, simya ve maji ile ilgilenmektedir. Descartes, özellikle arkadaşı Kalvenci hekim Isaac Beckmann'a (1588-1637) yazdığı mektuplarda sık-sık Gül-Haç Kardeşlerine yakın fikirler anlatmakta, evrensel bir bilimin yöntemini aradığını söylemektedir.¹³ Descartes, 1623 yılında Paris'e dönmüştür; döndükten birkaç hafta sonra Fransa'yı müthiş bir Gül-Haç dalgası vurmuştur. Paris sokaklarına Gül-Haç Kardeşliği'nin afişleri asılmış, kentte görünmez kardeşlerin olduğu kesinleşmiştir. Sokaklardaki afişlere, merak eden hiç kimsenin salt

¹⁰ Tecimer, *Gül-Haç: Batı*, s.178-179.

¹¹ René Descartes, *Aklını İyi Yönetmek ve Bilimlerde Hakikati Aramak İçin- Yöntem Üzerine Konuşma*, Çev., Murat Erşen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023, s.12-13.

¹² Tecimer, *Gül-Haç: Batı*, s.240.

¹³ Tecimer, *Gül-Haç: Batı*, s.243.

merakından dolayı kendilerine ulaşamayacağı ancak Gül-Haç Kardeşliği'nin, kendilerine katılmayı yürekten isteyen kimselere ulaşabileceği yazılmıştır. Bu afişlerin Descartes'ın dönüşünden hemen sonra ortaya çıkması, Paris'in entelektüel çevrelerinde Descartes'ın da bir Gül-Haçlı olduğu söylentisine yol açmıştır. Descartes ise Gül-Haçlıların temel kuralının gizlilik olduğunu, kendisinin de yeterince görünür olduğunu söyleyerek bu eleştirileri savuşturmaya çalışmıştır.¹⁴ Ancak bu savunma, Descartes'ın zekasının bir göstergesi olarak gizlenmek için yapılmış bir oyundan ibaret de olabilir.

Descartes, 1633 yılında Galileo'nun Katolik Kilisesi tarafından kınandığını öğrenmiştir. Bu yüzden yayınlamak üzere olduğu *Dünya* adlı eserini yayınlamaktan vazgeçmiştir. Katolik Kilisesinin sert tutumuna karşı oldukça dikkatli olmaya çalışan Descartes, *Yöntem Üzerine Söylem* eserinde simyayı ve büyücülüğü eleştirse de arkadaşı Mersenne'le mektuplaşmalarında simyanın detaylarına girerek, simya ile yakından ilgili olduğunu belli etmektedir.¹⁵ Gül-Haç Kardeşliği de madenleri dönüştürmek üzere kullanılan büyüsel, klasik simyayı Descartes'ın eleştirisine paralel olarak yermektedir. Gül-Haç Kardeşliği, büyücülüğe ve sözde simyaya karşı çıkmakta, simyayı kişinin maneviyatını dönüştürmek adına bir metafor olarak kullanmaktadır.¹⁶

Descartes, evreni mekanik bir sistem olarak görmektedir; evren, Tanrı tarafından belirlenmiş matematiksel yasalara göre işlemektedir. Bu görüş doğayı mistik bir biçimde algılamak üzere felsefesini inşa eden, Gül-Haç Kardeşliği'nin esin kaynağı Paracelsusçu düşünceden ayrılır. Ancak Gül-Haç Kardeşliği, Paracelsus'u tartışamaz bir önder olarak görmemektedir. Paracelsus, gözlemlerinden ilham alınması gereken, "Dünya Kitabını" okumuş bir kimsedir. Ancak Gül-Haç Kardeşliği, Paracelsus'u dikkatsiz ve aşırı özgür yaşam tarzı ile zamanını boşa harcadığı konusunda da eleştirmektedir.¹⁷ Bu yüzden Descartes'ın Paracelsusçu düşünceden bu noktada ayrılması Gül-Haç Kardeşliğine zıt bir tutumda olduğunu göstermemektedir. Descartes'ın yaşamda yalnızca elzem olan bilgiye ulaşmak üzere çalışması, bâtıl ve boş inançlara karşı çıkması ve yöntemsel kuşkusu Gül-Haç Kardeşliği'nin genel

¹⁴ Tecimer, *Gül-Haç: Batı*, s.245.

¹⁵ Tecimer, *Gül-Haç: Batı*, s.248.

¹⁶ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.68-69.

¹⁷ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.56.

düşüncesiyle örtüşmektedir.¹⁸ *Ruhun Tutkuları* eserinde ve V. Frederick'in kızı Prenses Elizabeth'e yazdığı mektuplarda Descartes, kişinin mutlu olabilmesi için tutkularını uyumlu kullanabilmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir: İnsan, tutkularını Tanrı istencini göz önünde bulundurarak, belli bir denge içerisinde tutabilirse bilgeleşmekte ve mutlu olmaktadır. Kozmik uyumla dengede olup, manevi gelişimi tamamlamak açısından makrokozmos-mikrokozmos öğretisini benimseyen Gül-Haç Kardeşliği'nin argümanıya, Descartes'ın tutkuların dengeli kullanımı argümanı güçlü benzerlikler taşımaktadır.

Descartes'ın, Palatina Elektörü V. Frederick'in kızı Elizabeth ile de samimiyeti ve mektuplaşmaları önem arz etmektedir. Katolik Kilisesinin savunucusu Cizvitlerin okulundan mezun olan Descartes'ın, Gül-Haç Kardeşliği ile yakın ilişkisi olan Calvinist bir Elektör'ün kızıyla bu denli samimi olması ilginçtir. Descartes *Felsefenin İlkeleri* eserini ithaf ettiği Elizabeth'e, "Bohemya Kralı'nın kızı" diye hitap etmektedir. Böylece Protestan Birliğinin lideri ve Katoliklerin baş düşmanı V. Frederick'e, Katoliklerin vermediği unvanı vermektedir. Elizabeth, Descartes'a birlikte Palatina'ya yerleşmeyi dahi teklif etse de Descartes kabul etmemiştir. Descartes, daha sonra İsveç Kraliçesi Kristina'nın teklifini kabul ederek Kraliçenin felsefe öğretmeni olarak İsveç'e gidecektir; Baillet, Descartes'ın İsveç'e gitmesinin asıl sebebinin Prenses Elizabeth ve Palatina için yandaşlar bulma umudu olduğunu söylemiştir.¹⁹

Bu çalışmada amaç René Descartes'ın felsefesi ile Gül-Haç Kardeşliği'nin düşünceleri arasındaki olası paralellikleri incelemektir. Descartes'ın eserleri ve mektupları, çalışma kapsamında tek tek incelenmiş, felsefesinin bütünlüğünün korunmasına dikkat edilerek, eserler içerisindeki pasajlar hermenötik açıdan Gül-Haç Kardeşliği düşüncesiyle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu bağlama uygun olarak 17. yy'da Avrupa'nın içerisinde bulunduğu mezhepsel durum, din savaşları ve dönemin mistik ve entelektüel hareketleri incelenmiştir. Gül-Haç Kardeşliği'nin amaçları, kuralları ve tarihsel süreçteki yeri anlatılmış, Gül-Haç felsefesinin özüne ilişkin gerekli bilgiler verildikten sonra Descartes'ın felsefesi ile bağdaşık noktaları tespit edilip

¹⁸ Tecimer, *Gül-Haç: Battı*, s.249.

¹⁹ Tecimer, *Gül-Haç: Battı*, s.242.

yorumlanmıştır. Çalışmada yalnızca Descartes'ın felsefesinin içeriği ile sınırlı kalınmamış, bunun dışında Descartes'ın yaşamındaki konuya ilişkin kısımların da incelenmesi gerekli görülmüştür. Fakat bu çalışmanın sınırlı bağlamının aşılması adına konudan bağımsız detaylara yer verilmemiştir. Descartes'ın yöntemi, ahlâk kavramına bakışı, evrensel bilim anlayışı ve doğayı, ruhu ve bedeni tanımlaması üzerinde durulmuş, Gül-Haç Kardeşliği'nin manifestoları ve düşünsel öğretisiyle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma bakımından, Descartes'ın felsefesinin, Gül-Haç Kardeşliği öğretisinin bir sekülerizasyonu olabileceğine dair güçlü şüpheler ortaya konulmuştur. Descartes'ın Gül-Haç Kardeşliği ile ilişkisi konusuna birçok çalışmada kısaca değinilmiştir. Descartes'ın felsefesinde Gül-Haç Kardeşliği ile paralel noktaların detaylı bir biçimde ele alınması, tarihsel süreç ve durum göz önünde bulundurularak incelenmesi, Descartes'ın eserlerindeki Gül-Haç izlenimlerinin hermenötik olarak ele alınması bu çalışmanın ayırıcı niteliğini teşkil etmektedir.

2. GÜL-HAÇ KARDEŞLERİ KİMDİR?

Gül-Haç Kardeşleri, 17. yüzyılın başlarında yayınladıkları üç manifesto ile adından söz ettirmiş oldukça gizemli bir tarikattır. Mikrokozmos olarak değerlendirdiği bireyi, doğadaki uyum ve denge bağlamında manevi açıdan dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bu dönüşüm simyanın sembolizmini merkeze alan içsel bir dönüşümdür. Bununla beraber Kardeşliğin alanını yalnızca ezoterik birtakım çalışmalarla sınırlamak yanlıştır. Gül-Haç Kardeşleri, bireyi manevi anlamda dönüştürmeyi amaçlayan mistik bir örgütlenmenin yanında, oldukça siyasi bir yapılanmayı da ihtiva eder: 1614 yılında yayınlanan ilk manifesto Fama Fraternitatis, Avrupa'nın tüm bilginleri ve ileri gelenleri için yazılmış, içeriğinde Hristiyanlık için “genel reform çağrısı” yapılmıştır.²⁰ Fama'dan bir yıl sonra yayınlanan diğer manifesto Confessio Fraternitatis'te ise açıkça Papalık kurumundan “tiranlık” diye bahsedilmiştir.²¹ Bu bağlam, Gül-Haç Kardeşleri'nin yalnızca ezoterik bir topluluk değil, aynı zamanda politik bir oluşum da olduğunu göstermektedir.

Gül-Haç Kardeşleri'nin hedeflediği yöntem, Gül-Haçlıların kökeni bakımından bazı ipuçları vermektedir. Bireyin manevi dönüşümü ve Tanrısallığının keşfi bakımından, antik çağlardan beri uygulanan bir yöntem temel alınmıştır. Özellikle Kabala, bu açıdan Gül-Haç Kardeşleri'nin sistemine ilham vermiştir. Çalışma metodu olarak birçok biçimi olan Kabalanın “Magia Naturalis” sisteminde ilahi kuvvetler ile dünyevi kuvvetlerin birleşimi esas alınmış, makrokozmos-mikrokozmos çerçevesinde insanın manevi yönünü keşfetmesi hedeflenmiştir. Kabalistler, ilk insan olarak Âdem'i, evrimsel süreçten ayırmış ve Âdem'den öncekileri bir hayvan-insan formunda değerlendirmiştir. Âdem ise Tanrı ile olan bağıını ilk keşfeden ve kendisini manevi anlamda geliştiren ilk kişidir. Dolayısıyla Kabalistlerin ilki sayılan Âdem, aynı köken arayışından dolayı Gül-Haçlıların ilki olarak da tanıtılmıştır.²² Gül-Haçlıların bir başka köken arayışı ise Mısır'a uzanmıştır. Alman Rönesansının önde gelen simyacısı ve hekimi Micheal Maier (1568-1622) Gül-Haçlıların metodunu, Mısır'ın kadim öğretilerine benzetmektedir. Maier'a göre, Gül-Haçlıların yöntemindeki doğa ve

²⁰ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.51.

²¹ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.76.

²² Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.35.

mikrokozmos anlayışı Antik Mısır'ın mitleriyle paralellik taşımaktadır. Yine Micheal Maier, özellikle Gül-Haç manifestolarının üçüncüsü olan Christian Rosenkreutz'un Kimyasal Evliliği'nde yer alan mistik yolculukların ve içsel dönüşüm yöntemlerinin, eski Yunan gizemleri ve Pythagorasçılar ile bağlantısı olduğu sonucuna varmıştır. Gül-Haçlıların kökenlerinin kadim birçok öğretiyile olan benzerliğinin bir başkası ise Gnostiklerin sistemiyle olan kısmi paralelliktir. Gnostikler de tıpkı Gül-Haç metodolojisinde olduğu gibi insanı bir mikrokozmos olarak tanımlamaktadır. Kadim Hermes öğretisinde ise Gül-Haç Kardeşleri'nin ezoterik sisteminin bir başka kökü yer almaktadır. Hermes'in kadim kitabı “Corpus Hermeticum'da” yer alan meditatif görüşler ile üçüncü manifestoda yer alan Gül-Haçlıların kurucusu Christian Rosenkreutz'un görüşleri benzerlik taşımaktadır.²³ Bu bağlamda Gül-Haç Kardeşliği'nin mistik metodolojisi bazı kadim öğretilerden beslenmiştir. Bu öğretiler arasındaki paralellik özellikle mikrokozmos-makrokozmos kavramları dikkate alındığında Gül-Haç Kardeşleri'nin kökenine dair bilgi açısından önem taşımaktadır. Gül-Haç Kardeşliği'nin kullandığı sistemin temelleri eski öğretilerle paralellik gösterirken, daha yeni öğretilerden de ilham almıştır. Özellikle Descartes'ın da gençlik yıllarında yakından inceleyeceği İspanyol ilahiyatçı ve şair Ramon Llull (1232-1315) görüşleri bakımından Gül-Haçlılara ilham vermiştir. Spiritüel yöntemini anlattığı “Ars Magna” kitabında Llull, dünyevi şeylerin ilahi güçlerle olan benzerliğini konu almıştır; bahsi geçen eserinde Llull, bu benzerliğin manevi çalışmalarla değerlendirilerek, ilahi güçlere, dünyevi şeylerin katılımını anlatmıştır.²⁴ Gül-Haç Kardeşliği'nin bir üyesi olmayan ancak manifestolarda açıkça “kardeş” olarak tanımlanan Alman Rönesansının önemli isimlerinden, simyacı ve filozof Paracelsus (1493-1541), Gül-Haç Kardeşleri'nin örnek aldığı önemli isimler arasındadır. Tıpkı Gül-Haç Manifestolarında bahsedildiği gibi çoktan etkisini kaybetmiş ve ölü konumuna geçmiş kitaplar ve öğretilerin artık bir anlamı olmadığını söyleyen Paracelsus, “Liber Mundi” denilen ve tüm sırların içinde saklı olduğu Dünya Kitabından bahsetmiştir. Aynı kitabın Gül-Haç Manifestolarında da sıkça bahsi geçmektedir.²⁵ Gül-Haç Kardeşliğini etkileyen bir diğer isim ise İngiltere Rönesansının entelektüel isimlerinden birisi olan matematikçi, simyacı ve okültist John Dee'dir (1527-1608). John Dee tarafından

²³ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.37-38.

²⁴ Anthony Bonner, *Ramon Llull*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2017. <https://plato.stanford.edu/entries/llull/#Rel> (Erişim:15.07.2025)

²⁵ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.21-22-56.

geliştirilen felsefede, özellikle maji, simya ve Kabalanın insanın ve insanlığın dönüşümünde yeni bir ışık ve yöntem olacağı söylenmektedir. Gül-Haçlıların üçüncü manifestosu olan Kimyasal Düğün’de, Rosenkreutz’un geçirdiği simyasal dönüşüm ve bu dönüşümle beraber manevi olarak tamamlanması özellikle John Dee felsefesindeki simya, Kabala ve matematiğin birleşim metaforuyla yakından ilgilidir. Ayrıca John Dee’nin oluşturduğu bir gravür olan “Monas Hieroglyphica” eserindeki gravür, Simya Kabala ve matematik ilimlerinin beraber kullanımı neticesinde ortaya çıkacak mükemmel bir ilmin, yani insanın manevi anlamda tamamlanışının görsel ifadesidir.²⁶

Görsel 2.1 John Dee, Monas Hieroglyphica, Antwerp, 1564 kapak

Gül-Haç Kardeşliği’nin kökenleri araştırıldığında, ortaya temellerini eski çağlardaki okült öğretilerden alan, Hristiyanlık içerisinde bu öğretileri kullanmayı amaçlayan bir topluluk resmi ortaya çıkmaktadır. Gül-Haç Kardeşliği, yalnızca bireysel bir manevi dönüşümü değil, aynı zamanda politik bir tutum ile tüm insanlığı dönüştürecek bir genel reformasyonu da amaçlamaktadır.

²⁶ Frances A. Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, Çev., Müge Günay Güran, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012, s.76.

2.1 Gül-Haç İsmiinin Etimolojisi ve Simgesel Yorumları

Gül-Haç Kardeşliği'nin isminin nereden geldiği incelendiğinde, ortaya birçok farklı sonuç çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi özellikle gülün, simya ilmindeki metaforik anlamıdır. Simyanın manevi dönüşüm içerisinde benzetmelerle sunduğu bazı kavramlar vardır. Bu kavramlar, tanrısal olan boyut ile maddi olan boyutun birleşimini örneklendirmek için kullanılır. Simyada, insanın tanrısal ya da tanrıya benzer özelliklerini ortaya çıkarması için gizli birtakım bilgilere sahip olması gerekmektedir. Bu bilgilere insan, karakter erdemlerine, etik ve spiritüel yolculuğuna ya da mensup olduğu cemiyetin inisiyasyon durumuna göre sahip olmaktadır.

Simya ilminin kurucusu olarak bilinen Hermes Trismegistus, Gül-Haçlıların simya konusunda sistematüğini aldığı bir rehber niteliğindedir. Hermes, göksel güçlerin maddi şeylerle ya da yukarıdakilerin aşağıdakilerle özdeş olduğunu söyler. Böylece Hermes'e göre her şey “bir” olandan meydana gelmiştir. Tüm dünyevi şeyler ya da göksel güçler, bu bir olanın gizemli gücüyle ortaya çıkmıştır. Bu bir ya da tek olanın annesi ay, babası ise güneştir.²⁷ Böylece maddi şeyler dişil, göksel güçlerse eril olarak ifade edilmiştir. Kişinin manevi bir dönüşüm yaşayabilmesi için eril ile dişil ilkenin birleşmesi gerekmektedir. Burada da gerekli olan bir birleştirici ilke bulunmaktadır. Maddi olan ile manevi olanı, mikrokozmos-makrokozmos bağlamında birleştirmek, spiritüel anlamda üstün bir varlık yaratmaktır. Simya ilminde, sembolizmler değişken olmakla birlikte örneğin eril ilke olarak kükürt, dişil ilke olarak cıva ve birleştirici ilke olarak da tuz metaforu kullanılmıştır.²⁸ Bu değerlendirme neticesinde gül metaforu da simya ilminde saflaşmayı, spiritüel dönüşümü simgelemektedir. Beyaz gül, bir saflaşma hali ve dişil bir prensibin örneklendirilmesiyle eril ilke olarak da kırmızı gül kullanılmıştır: Bu iki ilkenin birleşmesiyle en mükemmel olan manevi varlık ortaya çıkmakta ve buna da simya ilminde “Magnum Opus” yani “Büyük İş” denmektedir. Gülün simya alanındaki bu metaforik anlamı, Gül-Haç Kardeşlerine isimleri açısından fikir vermiş olması muhtemeldir. Haç sembolizmi ise metotlarının Hristiyan dinine uygun olması bakımından kullanılmıştır.

²⁷ Claus Priesner, *Simyadan Kimyaya*, Çev., Neylan Eryar, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2012, s.30.

²⁸ Defne Antika Yaman, *Hermetic Arcanum*, İstanbul: 6:45 Yayınları, 2021, s.19.

Gül-Haç Kardeşleri'nin isimlerinin temeli açısından başka görüşler de vardır. Özellikle Latince Çiy anlamına gelen “Ros” kelimesi bu noktada dikkat çekicidir. Yine simya ilminde Ros, eril ilke olan güneş ve dişil ilke olan ayın birleştirici etkeni olarak kullanılmıştır. Bu da Gül-Haç yani “Rosicrucian” isminin aslında gül yani “Rose” yerine Latince “Ros” ile kullanıldığını düşündürmüştür. Haç kelimesinin ise “Cross” kullanımı yerine “Crux” yani “güney haçı takım yıldızı” olarak kullanılmış olma ihtimali mevcuttur.²⁹ Ayrıca 1604'te Kepler tarafından “ateş üçgeni” yani Boğa, Aslan ve Yay isimli üç takımyıldızı içinde yeni bir takımyıldızının keşfedilmesi de bu düşünceyi desteklemektedir. Kepler, bu takım yıldızının keşfini, bir reform zamanının gelmesi olarak yorumlamıştır. Gül-Haç Kardeşleri de 1615'te yayınlanan ikinci manifesto Confessio'da Kepler'in yakın zamandaki bu keşfine göz kırpmıştır.³⁰

“Rab Tanrı, iradesine tanıklık eden bazı ön mesajlar göndermiştir, örneğin Yılan ve Kuğu takımyıldızlarında gökyüzünde beliren birkaç yeni yıldız.”³¹

2.2 17. Yüzyıl Avrupa'sında Gül-Haç Kardeşlerinin Etkisi

Avrupa, tarihsel süreçte büyük görüş ve mezhep ayrılıklarına, bu ayrılıklardan doğan savaflara sahne olmuştur. 1054'te Doğu ve Batı Roma kiliselerinin dinsel düşünce farklılıkları ve politik sebeplerle birbirlerini aforoz ederek ayrılmaları, 1309'da Papa'nın Avignon'a taşınmak zorunda kalması, açlık ve veba gibi süreçler Avrupa Coğrafyasını sosyal ve siyasi açıdan oldukça yıpratmıştır.³² Özellikle 16. yüzyılın başlarında endüljans satışı Alman devletlerinde ciddi bir biçimde eleştirilir olmuş, dinin ticari kullanımından rahatsızlık duyulmaya başlanmıştır. Bu durum daha sonra Avrupa'da birçok Reformasyon Hareketine yol açmış ve Hristiyanlık dininde ciddi parçalanmalara neden olmuştur.³³ Bu dinî istismarların sonucunda ortaya çıkan Reform hareketlerinin en önemlilerinden bir tanesi Alman Teolog Martin Luther'in (1483-1546) öncülüğüyle başlatılan harekettir. Luther, endüljans satışından oldukça rahatsız olmuş ve 31 Ekim 1517'de “Endüljansların Gücüne ve Etkinliğine İlişkin Doksan Beş Tez ya da Tartışma” başlıklı bildiriye Württemberg saray kilisesinin

²⁹ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.90.

³⁰ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.23.

³¹ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.78.

³² Brian Stock, *After Augustine: The Meditative Reader and the Text*, University of Pennsylvania Press, 2001, s.71-85.

³³ John Merriman, *Modern Avrupa Tarihi*, Çev., Şükrü Alpagut, İstanbul: Say Yayınları, 2022, s.110.

kapısına asmıştır. Luther, yalnızca kilisenin endüljans satışına ya da liyakatsiz makam dağıtısına karşı çıkmamıştır; aynı zamanda ikonoklazma, komünyon ayini gibi teolojik birtakım tartışmalarda da Papa'nın otoritesine karşı gelmiştir. Luther, tüm Alman devletlerinin prenslerine çağrıda bulunmuş ve hepsinin kendi kiliselerinde reform yapmasını önermiştir. Bu Reform hareketinden sonra özellikle alt kademede ki rahiplerin birçoğu Luther'in saflarına geçmişler ve kendi bölgelerinde oldukça etkili olmuşlardır. Dönemin reform hareketlerinin ikinci en önemli ismi ise Fransız Teolog Jean Calvin'dir (1509-1564). Calvin de tıpkı Luther gibi Papalık makamının yozlaştığını, dinin ticari amaçla kullanıldığını düşünmüştür. Calvin'nin düşüncesine göre Kilisede şatafat ve israf gitgide artmış, Hristiyanlar arasındaki dinsel birlik duygusu yok olmuştur. Calvin de yalnızca bu sebeplerle değil, çilecilik, kader gibi teolojik birtakım sebeplerle de Kilise otoritesine karşı çıkmıştır.³⁴ Bunlar dışında bir başka önemli Reformasyon hareketi ise İngiltere'de gerçekleşmiştir. İngiltere'deki reform hareketi daha çok Papa ve hükümdar arasında ortaya çıkan politik ayrılıklar nedeniyle olmuştur. Ancak bununla beraber İngiltere'de de yine Kilise tarafından yapılan makam ticareti ve yolsuzluk büyük rahatsızlıklara yol açmıştır. Aynı zamanda Roma otoritesinden duyulan rahatsızlığın etkisi de büyüktür. Kardeşinin dul eşi Catherine ile evlenen İngiltere Kralı VIII. Henry, bu evlilik için Papalıktan özel izin almıştır. Henry, daha sonra bu evliliğin feshini sağlamaya çalışsa da Papalık bunu uygun görmemiş ve ayrılık böylece başlamıştır. Henry, her ne kadar boşanmak istemesini haklı çıkarmak için Eski Ahit'ten birtakım dayanaklar öne sürmüş olsa da Papa'yı ikna edememiştir. Bu görüş ayrılığı neticesinde İngiltere'de 1534'te Üstünlük Yasası kabul edilmiş ve Kral, İngiltere Kilisesinin yüce başı olarak takdim edilmiştir.³⁵

Reform hareketlerinden sonra ciddi bir kitle elde eden mezhepler, dönemin Kutsal Roma Cermen İmparatoru V. Carl'ın bu kitleleri Katolikliğe geri döndürmeye çalışmasından dolayı İmparatorlukla sert çatışmalara girmişlerdir. Bununla beraber artık bu kitleler için Katolikliğe dönmenin mümkün olmadığı anlaşılmış ve böylece 1555'te Augsburg Barışı yapılmıştır. Bu barış anlaşmasının maddelerinden bir tanesi, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğuna bağlı eyaletlerin hükümdarlarının dini ile devletin dininin aynı olmasıdır. Buna maddeye göre isteyen Protestanlar ya da

³⁴ Merriman, *Modern Avrupa*, s.140-141.

³⁵ Merriman, *Modern Avrupa*, s.145.

Katolikler, istedikleri yerlere göç etmekte özgürdürler.³⁶ Bu durum Avrupa haritasının mezheplere göre dağılımını netleştirmiştir: Böylece Roma'ya bağlı Saksonya Lutherci, Roma'ya bağlı Bohemya'da ise Kalvinist nüfus yoğunluk kazanmıştır. 1581'de bağımsızlığını kazanan Hollanda ise yine güçlü Kalvinist ülkelerden birisi haline gelmiştir. Bu barış hükmü, daha sonra ilk evresinde Gül-Haç Kardeşleri'nin de etkin rol oynayacağı Otuz Yıl Savaşlarına zemin hazırlamıştır.

2.3 Otuz Yıl Savaşlarının Bohemya Evresi ve Gül-Haçlıların Rolü

Augsburg Barışından 58 yıl sonra, 1613 yılının şubat ayında İngiltere Kralı I. James'in kızı Prenses Elizabeth ile Güney Almanya'nın oldukça mistik bir bölgesi olan Yukarı Palatina'nın Kalvinist Elektörü V. Frederick arasında bir evlilik gerçekleşmiştir. Bu evlilik, özellikle Protestan halk ve soylular arasında coşkuyla karşılanmıştır: Çünkü I. James dışında herkesin düşüncesi, bu evlilikle beraber Protestan Birliğinin sağlanacak olmasıdır. I. James'in ise Palatina Elektörü'yle kızını evlendirmekteki amacı oğlu Charles'ı da Katolik bir prensesle evlendirip politik denge sağlamaya çalışmaktır.³⁷ Ancak bunun farkına varamayan V. Frederick, kendisini bir anda karmaşık Bohemya Trajedisinin içerisinde bulmuştur.

Evliliğin hemen öncesinde Güney Almanya'da ciddi bir huzursuzluk söz konusudur. Özellikle Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun Protestanlara vaat ettiği özgürlük sözleri tutulmamıştır. 1606'da Katoliklerin bir dinsel geçit töreni düzenlemesine İmparatorluk şehri Donauwörth'te Protestanlar tarafından karşı çıkılmış ve bu bir ayaklanmaya neden olmuştur. 1607'de ise Bavyera Dükü Maximilian (1573-1651), bölgede Katolik hakimiyetini kurmak için ordusunu göndermiştir.³⁸ Daha sonra Maximilian önderliğinde bir Katolik Birliği örgütlenmiş ve Protestanlara karşı baskılar iyiden iyiye artmıştır. 1612 yılında Kutsal Roma Cermen İmparatoru II. Rudolph'un ölümünden sonra tahta geçen Matthias, Katolik Birliğini açıkça desteklemiştir. Bu sırada oldukça katı bir Katolik olan İç Avusturya Hükümdarı Arşidük Ferdinand (1578-1637) Protestanlığa karşı ciddi bir seferberlik başlatmış, 1618'de Bohemya kralı olmuş, 1619'da ise Matthias'ın ölmesiyle beraber Kutsal Roma İmparatorluğu tahtına

³⁶ Merriman, *Modern Avrupa*, s.133.

³⁷ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.27.

³⁸ Merriman, *Modern Avrupa*, s.181.

geçerek Protestan ibadetlerine katı yasaklar getirmiştir.³⁹ Bundan sonra Bohemya, Protestanlar ve Katolikler arasında sert çatışmalara sahne olmuştur. Dinsel tartışmaların birinde iki Katolik, Protestanlar tarafından pencereden aşağı atılmışlardır.⁴⁰ Bohemyalı Protestanlar, büyük bir ayaklanma başlatmış ve sadece Kilisenin değil Kutsal Roma'nın otoritesini de tanımamışlardır. Bu olaylar gerçekleşirken ateş çemberinin içinde olduğunu fark etmeyen Elektör V. Frederick'e, Bohemyalı Protestanlar, Bohemya Kralı tacını sunmuşlar ve o da kabul etmiştir. Böylece V. Frederick, doğrudan Protestan Birliğini sağlayacak kilit adam konumuna geçmiştir. Bu bağlamda herkes, I. James'in kızıyla evli olan Elektör'e İngiltere'nin destek vereceğini beklese de yukarda bahsedilen sebeplerden ötürü İngiltere'den beklenen desteği alamamıştır.⁴¹ Protestan soylulardan da istediği desteği alamayan Frederick'i direnmeye teşvik eden nadir insanlardan birisi Anhalt Prensi Christian'dır (1568-1609). Gül-Haç Kardeşliği'nin devreye girdiği en can alıcı nokta, Anhalt Prensi Christian tarafından Palatina Elektörü'nün desteklenmesidir; çünkü Christian, sıkı bir Kalvinist olmakla beraber Paracelsist düşüncelerle yakından ilgilenen, Kabala ve simyaya özel ilgi gösteren birisidir. Çevresi birçok okültist ve Prag'daki mistik hareketlerle bağlantılı kimselerle doludur. Prag ise Gül-Haç Kardeşlerine ilham vermiş olan John Dee ekolünün mistik merkezidir.⁴² V. Frederick'in destekçisi ve görevlisi Anhalt Prensi Christian ve Gül-Haç Kardeşleri, John Dee ekolüyle bağlantılıdır. V. Frederick, Christian'ı Protestan Birliği ordularının başına geçirmiştir. Bu bağlamda, Gül-Haç Kardeşleri'nin "genel reform" umutlarını V. Frederick'e bağladığı ihtimali güçlenmektedir.

Gül-Haç manifestoları, Palatina Elektör'ünün etrafındaki fikir hareketlerine yani onu Bohemya macerasına götüren hareketlere aitti. Bu hareketleri gayretle yayan isim ise Christian Anhalt'dı. Anhalt'ın ilişkileri de Dee etkisinin tanındığı ve benimsendiği camianın içindeydi.⁴³

Gül-Haç Kardeşleri'nin "genel reform" çağrısı ve reformun kısa süre içerisinde gerçekleşeceğine dair söylemleri, V. Frederick'in mağlup olduğu Beyaz Dağ

³⁹ Merriman, *Modern Avrupa*, s.182.

⁴⁰ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.48.

⁴¹ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.54.

⁴² Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.73.

⁴³ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.79.

Muharebesinden sonra kesilmiştir. 1620’de oldukça büyük Bavyeralı bir ordu, Protestan Birliklerinin ana ordusunu Beyaz Dağ Savaşında yenmiş, Katolik kuvvetler Bohemya’yı ele geçirmiştir. Palatina Elektörü ve Christian elinde tuttuğu paralı askerlerle direnmeye çalışsa bile mümkün olmamış ve Bohemya macerası, V. Frederick için hüsrarla sona ermiştir.⁴⁴

Gül-Haç Kardeşleri’nin gizemli manifestolarının Frederick’in yenilgisinden sonra bir anda kesilmesi, bundan sonra Frederick’in çevresindeki mistik esintinin durulması ve özellikle Katolik gravür çizerlerinin yenilgiden sonra Frederick ve Gül-Haçlılarla alay etmesi, tarikatın doğrudan Frederick çevresinde dönen bir oluşum olduğunu düşündürmüştür. Gül-Haç Kardeşleri’nin ilk manifestosunun bitiş cümlesi olan “Yehova, kanatlarının gölgesi altında.”⁴⁵ Katolik çizerlerin alay konusu yaptığı bir cümle haline gelmiştir. Birçok gravürde Habsburg Hanedanlığının arması olan kartal resmedilmiş, asıl koruyucunun ve gücün Katoliklerde olduğu vurgulanmıştır.⁴⁶ 1621’de yayınlanan bir başka Katolik destekçisi gravürde ise açıkça Palatina Elektör’ünün Gül-Haç Kardeşleriyle olan bağlantısı şiir şeklinde yazılmış, Pythagorasçı mistik bir sembol olan ve John Dee’nin de kullandığı ‘Y’ sembolünün üstüne V. Frederick’i koyarak alay edilmiştir.

Her şeyi, Âdem’in kendini içinde bulduğu o ilk duruma döndürebileceklerini düşündüler
Ve hatta benim, Satürn’ün ülkesini bile
Ve buna altın çağ diyorlardı.
Yüce Gül-Haç cemaati bu zamana kadar
Bütün Dağları kendi çıkarları için altına dönüştürmek istiyor.⁴⁷

⁴⁴ Merriman, *Modern Avrupa*, s.182-183-184.

⁴⁵ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.69.

⁴⁶ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.102-103.

⁴⁷ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.104.

Görsel 2.2 Frederick Pythagorasçı sembol Y'nin üzerinde. German Print, 1621. British Museum, Print Room

Gül-Haç Kardeşliği'nin hareketi yalnızca Bohemya çevresinde dönen siyasi atmosfer ile sınırlı tutulmamalıdır: Gül-Haç Kardeşliği, bireyi manevi anlamda, dünyayı ise siyasi anlamda dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu amaçlar hiçbir zaman birbirinden ayrılmamıştır. Bu bağlamda, Bohemya olayları Gül-Haç Kardeşliği'nin

siyasi amacının bir parçası olmakla beraber, sonu değildir. Bireyin manevi dönüşümüne olan arzu devam ettikçe, Gül-Haç Kardeşliği'nin siyasi amacı da devam edecektir. V. Frederick, Beyaz Dağ Savaşında aldığı yenilgiden sonra Polonya ve Hollanda'da yaşamış ve 1632 yılında sürgündeyken Almanya'da ölmüştür. Ancak Gül-Haç Kardeşleri'nin söylemleri ve metodolojisi uzun süre yaşamıştır.

2.4 Gül-Haç Kardeşlerinin Kuralları ve Manifestoları

Gül-Haç Kardeşleri'nin ilk manifestosu Fama Fraternitatis'in ilk baskısı 1614'te yayınlanmıştır. Manifestonun basılmadan önce el yazması olarak 1610 yılı civarında dağıtıldığı bilinmektedir.⁴⁸ Orijinal metinlerin gördüğü ilgi dönemin basım sayısından belli olmaktadır; örneğin Fama Fraternitatis basıldığı yıl içerisinde ikinci baskıyı yapmıştır. 1617'ye kadar yedi baskı yapmış olan Fama, basıldıktan sonra otuz yıl içerisinde birçok farklı dile çevrilmiştir.⁴⁹

Gül-Haç Kardeşleri, özellikle ilk iki manifestoda, Kardeşliğin amaçlarını, kurallarını sembolik ve siyasi bir dil ile anlatmaktadır. Kardeşliğin karşısında konumlanmış dini ve politik rakipler, açık bir üslupla itham edilmektedir. İkinci manifesto Confessio Fraternitatis, Kardeşliğe mensup olmaya layık kimseler için belli başlı vaatler sunmaktadır. Bu vaatlerin çoğu, yalancı felsefeler ve bozulmuş bilimlere rağmen hakikati bulmak ile ilgilidir. Kişinin manevi dönüşümü bu noktada esas alınmış, Gül-Haç Kardeşleri'nin vâkıf olduğu tüm mucizevi sırların, tüm kardeşlere verileceği anlatılmıştır. Üçüncü manifesto, Christian Rosenkreutz'un Kimyasal Evliliği'nde ise ilk iki manifestonun aksine daha teatral bir üslup kullanılmıştır. İçeriğinde yine simyasal bir dönüşümün hikayesi ve Gül-Haç Kardeşleri'nin kurucusunun manevi yükselişinden bahsetse bile birçok açıdan diğer iki manifesto ile karşılaştırıldığında aralarında bazı çelişkiler ve farklar bulunmaktadır.⁵⁰

⁴⁸ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.83.

⁴⁹ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.14-15.

⁵⁰ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.25.

2.5 Fama Fraternitatis – (1614)

“Fama” Latince şan, itibar, şöhret ve söylenti, haber anlamına gelmektedir. Fama Fraternitatis ise “Kardeşliğin Şanı” ya da “Kardeşliğin haberi” anlamını taşımaktadır. Manifesto tam olarak “Avrupa’nın Tüm Bilginleri ve İleri Gelenleri İçin Yazılmış, Övgüye Değer Gül-Haç Tarikatının Kardeşlik Töresi ile Bütün Dünyanın Evrensel ve Genel Reformu veya Fama Fraternitatis”⁵¹ adını taşımaktadır. Hem manifestonun isminden hem de içeriğinden anlaşıldığı üzere, Gül-Haç Kardeşleri, bir genel reform arzusu içinde olmakla birlikte, dünyadaki tüm bilim adamlarını birleşmeleri için teşvik etmektedir: Çünkü Kardeşliğin, Fama’da bahsettiği üzere “aydınlanmış zihinler” bu çağda çoğalmış, insanın kendisini mikrokozmos olarak görmesi ve değerini farkına varması için kusurlu bilimler ve sanatlar temizlenmiştir.⁵² Gül-Haç Kardeşleri’nin, “kusurlu sanatlar” olarak bahsettiği sanatlar ya da öğretiler, Aristoteles ve Galen otoritesindeki öğretilerdir. Kardeşliğe göre, bu kişilerin öğretileri, insanın değerini küçümseyen, mikrokozmos olarak insanı tanımlamayan, yolundan sapmış ve kirlenmiş öğretilerdir.⁵³ Manifestoda, Aristoteles ve Galen’in eğer hayatta olsalardı, Gül-Haç Kardeşliği’nin hakikat öğretisinden sonra derhal görüşlerini terk edecekleri ve yanlışlarını kabul edecekleri söylenmektedir. Bununla beraber Fama Fraternitatis’te, bilim adamlarının veya filozofların, Tanrı’nın bahsettiği Dünya Kitabını egoları yüzünden anlayamadıklarından, bu yüzden de ortak bir fikre varamadıklarından bahsedilmektedir. Fama, insanın mikrokozmos olarak üstün değerinin fark edilememesini ve insanlığın bu açıdan huzursuzluğunu, mezhepçilikten doğan fanatizm ile açıklamaktadır.⁵⁴

Fama’da özet minvalindeki bu açılış söyleviden sonra, Gül-Haçlıların kurucusu ve hakikat için tüm ömrünü adayan Kutsal Kardeş Christian Rosenkreutz’un hayat hikayesi anlatılmaktadır. Manifestoda ismi kısaltma ile geçen R.C, insanlığın “genel reformu” için çok genç yaşlardan itibaren canla başla çalışmaya başlamıştır. Ayrıca iyi bir gezgin olan R.C, Gül-Haçlılar için Paracelsus’tan alınarak önemli bir kural haline getirilen “dünya kitabı gezerek okunmalı” düşüncesinin de sıkı bir uygulayıcısı

⁵¹ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.51.

⁵² Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.51.

⁵³ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.85.

⁵⁴ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.52.

olmuştur. R. C, gezintiler sırasında, bilge kişilerden çeşitli dersler almış, 16 yaşındayken, Kudüs'e yolculuk yapan bir arkadaşının peşinden gitmiştir. Ancak arkadaşı Kudüs'e varamadan Kıbrıs'ta ölünce, R.C, uzun süre doğuda bulunmuş ve orada manevi olarak yükselmiş kişilerden birtakım sırlar öğrenmiş, uzun soluklu dersler almıştır.⁵⁵ Buradan öğrendiği ilmi, tüm büyücüleri, kabalistleri ve filozofları birleştirmek adına kullanmak istemiş, doğudan aldığı öğretileri, hali hazırda bildiği gizemlerle birleştirip yaymak için İspanya'ya gitmiştir. Ancak, İspanya'da onun anlattıkları ve öğretileri kilise tarafından gülünç bulunmuştur; kilisedekiler, Gül-Haç Kardeşliği'nin söylemiyle, bu dosdoğru ve mutlak ilkeyi kabul etmeyi kibirlerine yedirememişlerdir.⁵⁶ Buradan Almanya'ya geçen Kutsal Kardeş R.C, Almanya'da okült bir okul kurmuş ve burada matematik üzerine birçok araştırma yapmıştır. Orada üç kardeş daha R. C'ye katılmış ve böylece Gül-Haç Kardeşleri, Almanya'da bu dört kişi ile kurulmuştur. Daha sonra bu dört kardeş, "Dünya Kitabını" yazmaya başlamışlardır. Ancak bu iş çok büyük ve meşakkatlidir: Ayrıca Kardeşliğin kuralları gereği, hasta bakımı çok mühimdir; tüm kardeşler ücretsiz hasta bakmaya kendilerini adanmışlardır. Bundan dolayı, Gül-Haç Kardeşliği'nin okuluna, hastalanan herkes akın etmektedir. Bu yoğunluktan dolayı Kardeşlik, aralarına üye kabul etmek durumunda kalmışlar ve dört kişiyi daha Kardeşliğe dahil edip sekiz kişi olmuşlardır.⁵⁷ Sonrasında bu sekiz kardeş, dünyanın birçok yerine dağılmış ve başka ülkelere felsefelerini götürmüş ve ülkelerdeki politik durumları da birbirlerine rapor etmişlerdir.

Fama Fraternitatis, genel değerlendirmede, Kardeşliğin kurucusunun çetin yolculuğunu esas alarak oluşturulmuştur. Manifestoda, Gül-Haçlıların amaçları hedefleri saptanmış ve simya, maji ve matematik üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. İnsanın mikrokozmos olarak değeri vurgulanmış, "Dünya Kitabından" ve Kardeşliğin kurallarından detaylı olarak bahsedilmiştir. Fama'nın devamında Kardeşliğin kurucusu Christian Rosenkreutz'un mezarının keşfinden bahsedilmektedir. Bu keşifte anlatılan olaylar, Gül-Haç Kardeşleri'nin misyonunu anlamak açısından çok temel bir yer tutmaktadır. Çünkü mezarın bulunduğu mahzenin keşfi, Kardeşlik için "genel reformasyonun" bir işaretidir. Ayrıca Kutsal Kardeşliğin yazdığı "Dünya Kitabı" Rosenkreutz'un keşfedilen mezarında bulunmuştur. Dünya Kitabı, tıp ve tıbbın

⁵⁵ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.53.

⁵⁶ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.85-86.

⁵⁷ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.57.

içerisindeki mucizevi yeni yöntemleri, bilimin ilerleyişini ve geometriyle matematiğin mekanik harikalarını anlatmaktadır. İnsanın mikrokozmos olarak kendi değerini fark etmesinden ve doğa ile uyum içinde olmasından bahsetmekte, spiritüel olarak kişinin kendisini geliştirme yollarını anlatmaktadır.⁵⁸ Fama’da, açıkça dinsel, evrensel ve seküler bir reformun Gül-Haç Kardeşlerince arzu edildiği söylenmektedir.⁵⁹ Üye sayısını kurucu Kardeş Rosenkreutz’un ölümünden mezarının keşfine kadar artıran Gül-Haçlılar, hakikat yolunda tüm bilim adamlarını da kendilerine katılmaya davet etmektedirler. Ayrıca kendilerine katılma arzusunda olan kişilerin, ahlaki bakımdan kendilerini geliştirmiş insanlar olmaları ve maddeden altın yapımı gibi bomboş simyasal güldürülere kendilerini kaptırmamaları arzu edilmektedir. Simya, Gül-Haç Kardeşliği için tamamen insanı manevi alemde dönüştürmek için kullanılan metaforik bir alandır. Kardeşliğe samimi duygularla katılmaya çalışan ve kendini keşfetmek isteyen birçok kimseye hiçbir zararlarının dokunmayacağını söyleyen Gül-Haç Kardeşleri, manifestolarını, bencil amaçlar güden kimselere karşı sert bir tutum ve tehditle bitirmektedirler.⁶⁰

2.5.1 Confessio Fraternitatis – (1615)

“Confessio” Latince, “İtiraf” anlamına gelmektedir: “Confessio Fraternitatis” ise Türkçeye “Kardeşliğin İtirafı/İtirafnamesi” olarak çevrilmektedir. Fama Fraternitatis’in devamı niteliğinde olan Confessio Fraternitatis, Almanca basılan Fama Fraternitatis’in aksine Latince basılmıştır. Latince basılması, Gül-Haç Kardeşleri’nin Confessio ile daha bilgili bir kitleye hitap etme hedefi taşıdığını düşündürmüştür.⁶¹ Başlıkta yer alan “Gül-Haç’ın En Onurlu Cemiyetinin Övgüye Değer Kardeşliği’nin Tüm Avrupa Alimlerine Yazılan İtirafı” ifadesi de bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Fama’nın sözünün uydurma bir söz olmadığını bir komedya ya da öykü de olmadığını vurgulayarak konuya giriş yapan Gül-Haç Kardeşleri, manifestonun devamında, dünyanın neredeyse sonunun geldiğini bu yüzden de bu kutsal bilginin ifşa olduğunu ve bu kutsallığı almak isteyenlere gönüllü olarak sunulduğunu söylemektedir. Papa’nın inanç sisteminin bir “sapınc” olduğunu söyleyen Gül-Haçlılar, İsa-Masih’e

⁵⁸ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.87.

⁵⁹ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.66.

⁶⁰ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.68-69.

⁶¹ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.88.

övgülerini sunarak devam etmişlerdir.⁶² Açıkça bilim adamlarını Kardeşliğe çekmek için eksik yanları tamamlamak üzere Confessio'yu yayınladıklarını söylemişlerdir. Bundan sonra doğaya ve doğanın kutsiyetine vurgu yapan Gül-Haç Kardeşleri, bu bağlamda kısa bir “felsefe” eleştirisi sunmaktadırlar. Fama’da bahsedildiği üzere Aristoteles ve Galen öğretileriyle deforme edilen ve doğadan kopan felsefeyi, tekrar hikmetli öğretiler ile sağlam bir şekilde yerine oturtacaklarını yinelemişlerdir. Kardeşliğe göre genel reform ile yenilenecek dünyada, felsefe de dünyayla beraber yenilenecektir. Kendi kurdukları ve meleklerin, bilimin ve sanatın temelini oluşturan felsefe sisteminin, teoloji ve tıpta çok ileride ancak hukuk noktasında eksik olduğunu söyleyen Kardeşlik, dünyadaki tüm aydınlanmış bilim adamlarını ve filozofları bu felsefeyi tamamlamak üzere kendilerine “Kardeş” olmaya ısrarla çağırmaktadır. Gül-Haç Kardeşliği tüm aydınlanmış bilim adamlarına, sahip oldukları araştırma gereçlerinin daha fazlasını ve gerçek özgürlüğü vereceklerine dair vaatler sunmaktadırlar. Ayrıca bilim adamları ve filozoflar onlara katılırlarsa şu ana kadar keşfettiklerinin çok daha fazlasını ve gizemlisini keşfedeceklerdir. Bu vaatler, Confessio’nun ilerleyen kısımlarında daha çarpıcı hale gelmektedir. Kutsal Peder Christian Rosenkreutz’un oluşturduğu öğreti sayesinde Gül-Haç Kardeşleri, tüm kitapların, deney ve gözlemin verdiği bilginin daha fazlasını, hiçbir kitap olmaksızın sunabilmektedirler. Buna göre kendilerine katılan Kardeşlere ne açlık ne hastalık ne fakirlik ne de yaşlılık hiçbir zarar vermeyecektir. Yaşamın her anı Kardeşler için muazzam bir farkındalık içinde geçecek ve ölümsüzlük hissine yakın bir hisle güç bulacaklardır. Dünya’nın her bölgesindeki sırlara Kardeşliğin üyeleri sahip olacaklardır. Gül-Haçlılara katılan yeni kardeşler, “Dünya kitabını” okumanın şerefine ereceklerdir; böylece bugün var olan, gelecekte var olacak ve geçmişte var olmuş tüm kitapları tek bir kitapta okuma ayrıcalığına sahip olacaklardır. Kardeşliğe çağırılırken yalnızca gönüllülük esası temel rol oynamaktadır: Bunun dışında statü, mevki ya da maddiyat dikkate alınmamaktadır. Daha sonra Confessio’da, bu vaat edilen tüm sırların, Kardeşlerin sahip olduğu sırlardan sadece çok azı olduğu söylenmektedir. Gül-Haçlılara göre “ahmak” olanlar bu sırları araştırmayacakları, hakikat yolunda

⁶² Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.71.

hiçbir zaman sabırla yürümeyecekleri için bu sırlara hiçbir zaman erişemeyeceklerdir.⁶³

Bundan sonra Confessio Fraternitatis'te, bir kez daha “genel reform” vurgusu yapılmıştır. Bu defa reform vurgusu yapılırken kesin olarak Bohemya’da gelişen olaylara açıkça göndermeler kullanılmıştır. Elektör V. Frederick’in Bohemya Kralı olduğu kısa süreli zamanda da kullanılan Bohemya’nın resmi arması “aslan” sembolüne atıf yapılmış, Papa’nın düşüşünün aslanın pençeleriyle olacağı vurgulanarak, Bohemya’da tırmanan mezhepsel gerilime değinilmiştir. Bohemya olaylarına bir gönderme de Gül-Haç Kardeşleri’nin sırlı hazinesi konusunda olmuştur.

“Hazinelerimiz ise, aslan gelip onları kendisi için isteyene dek, onları alıp Kendi Krallığının kalıcı olması için kullanana dek dokunulmadan kalacaktır.”⁶⁴

Confessio’da Fama’ya nazaran daha çok kabalist izlenim bulmak mümkündür. Özellikle kutsal kitabın her harfinin bir anlamı olduğuna dair yapılan yorumlar bunu göstermektedir. Kabalanın çalışma sisteminde de Gül-Haç öğretisine paralel olarak doğanın kutsiyetine atıf yapılmakta ve her şey Tanrı’nın kudretli elinin bir temsili olarak görülmektedir. Gül-Haç Kardeşleri de gerek “Dünya Kitabını” gerek Kutsal Kitabı simgesel anlamlarla dolu kitaplar olarak görmektedirler. Onlara göre gökyüzüne, yeryüzüne, hayvanlara ve dünyadaki çeşitli birçok şeye Tanrı, kendi imzasını kazımıştır. Papa’nın yıkılışını da bu imzanın doğru okunması ve majik yazılarda buldukları kehanetlerle öngörmektedirler.⁶⁵ Ayrıca Gül-Haç Kardeşleri, bu gizemli majik dili okuyabilmek için kendi dillerini de oluşturdıklarından, bu dilin Âdem ve Enoch’un kullandığı dil ile aynı olduğundan bahsetmektedirler. Kendilerine özgü bu mistik dil ile tüm sırları birbirleriyle gizli biçimde paylaşabilmektedirler.

Fama’da bahsi geçen ve metalleri altına dönüştürmeye dair eleştirel söylemden sonra Confessio’da bu söylemin simya ilmini aşağılamak için yapılmadığı vurgulanmaktadır. Hatta bu ilmin Tanrı’nın insanlığa büyük bir armağanı olduğu söylenmektedir: Ancak bu sır, doğanın içinde taşıdığı mucizenin çok küçük bir

⁶³ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.75.

⁶⁴ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.77.

⁶⁵ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.79.

kısımdır. Bu yüzden kişi, gayretini metali altına dönüştürmeye değil doğa felsefesini merkeze alarak kendini dönüştürmeye adanmalıdır. Bu ilmin yapılabilmesi için doğa felsefesinin iyice araştırılması ve iyice öğrenilmesi gerekmektedir. Confessio, ahlaki açıdan ölçülü, tutumlu sakın ve uyumlu olmayı merkeze almaktadır. Kişi, öğrenmede ileri gitmeli ve sürekli hakikat yolunda kendini geliştirmelidir. Tutkularını dengelemeli ve gururda ileri gitmemelidir. İşte bu erdemlere sahip olmadan da metallerin tentürünü öğrenmeyi amaçlamamalıdır.⁶⁶

Gül-Haç Kardeşliği, “İtirafnamesini” yine kendilerine Kardeş olmak adına çağırdığı yetenekli insanlara karşı bir söylev ile bitirir. Yetenekli ve inançlı kişileri kendilerini keşfetmek, mikrokozmos-makrokozmos sırrını anlamak için davet etmektedirler: Ancak eğer kendilerine katılmak isteyenlerin amacı yalnızca altın ya da maddi kazanç ise asla bunu başaramayacaklardır. Kötü niyetle Kardeşliğe yaklaşanlar, Kardeşliğin muntazam sırlarını almak yerine hayatlarını yitireceklerdir.⁶⁷

2.5.2 Christian Rosenkreutz’un Kimyasal Düşünü: Yıl 1459 – (1616)

Christian Rosenkreutz’un Kimyasal Düşünü: Yıl 1459, ilk iki manifestodan içerik ve üslup bakımından oldukça farklıdır. Strazburg’da yayınlanan bu son manifesto, bir komedy ya da otobiyografik roman sınıfına sokularak değerlendirilebilir; bu metnin yazarının Alman teolog John Valentin Andreae (1586-1654) olduğu bilinmektedir. Ancak ilk iki manifesto ile kıyaslandığında ortaya çıkan çelişkili kısımlar, Fama ve Confessio’nun başka kişilerce yazıldığını doğrulamaktadır.⁶⁸ Bu çelişkilerden bir tanesi, Fama’da resmi çizilen Rosenkreutz karakteri, genç yaşta hakikat arayışına katılmış ve Kudüs’e doğru bir dost ile yola çıkmıştır; ancak Kimyasal Düşün içindeki Rosenkreutz ise dağ başında yaşayan münzevi bir keşiş olarak betimlenmektedir. İkinci ve yine oldukça göze batan bir diğer çelişki ise Fama’da, Kutsal Kardeş Rosenkreutz’tan felsefe, matematik, Kabala ve simya alanında muazzam bilgili birisi olarak bahsedilirken Kimyasal Düşün’de ise daha mütevazı ve bilgisindeki yetersizliğin farkında olan yaşlı birisi olarak bahsedilmektedir.⁶⁹

⁶⁶ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.80.

⁶⁷ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.83.

⁶⁸ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.65.

⁶⁹ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.25.

Manifestonun yazarı Andreae genç yaşta, o dönem Avrupa'nın mistik merkezlerinden birisi olan Tübingen'e gitmiş, Württemberg Üniversitesi'nde öğrenci olmuştur: Gençlik yazılarını burada kaleme alan Andreae, İngiliz oyun yazarlarından ve Tübingen'in mistik ortamından etkilenerek daha sonra "Ludibrium" yani Latince "alay etmek" anlamına gelen ifade ile değerlendirdiği Kimyasal Evliliği kaleme almıştır.⁷⁰ Birçok eserinde Gül-Haç Kardeşlerine gönderme yapan Andreae, daha sonra Gül-Haç Kardeşliği'ne bir "şaka" gözüyle bakmış ve kendi yazdığı eseri ise bir alegori olarak değerlendirmiştir. Andreae'nin Gül-Haç Kardeşleri üzerine tüm bu alaycı söylemlerinin sebebinin, Kardeşliğin öğretisinin Avrupa'da giderek tehlikeli hale gelmesi olduğu düşünülmektedir.⁷¹ İlk iki manifestonun birbiriyle olan tutarlılığından kopuk üçüncü manifesto, her ne kadar Fama ve Confessio'ya atıfta bulunsa veya simyasal ve mistik sistematiği bu manifestolar ile paralel ilerlese de bahsi geçen çelişkiler ve yazarın bizzat alaycı söylemleri gerçekten eserin bir alegoriden ibaret olduğu fikrini güçlendirmektedir.

Kimyasal Evlilik, Gül-Haç Kardeşleri'nin kurucusu Kutsal Peder Christian Rosenkreutz'un, maddelerin birleşmesi anlamına gelen ve "evlilik" ile tanımlanan metaforik bir simyasal dönüşüm sürecinden bahsetmektedir. Münzevi ve yaşlı Peder Rosenkreutz, meditasyon halindeyken gördüğü bir görü ile toplam yedi gün sürecek spiritüel bir düğüne davet edilmektedir. Bu düğün, seçilmişlerin manevi bir yolculuğa çıktığı bir kraliyet düğünüdür. Birinci günden yedinci güne kadar oldukça çileli geçen simyasal yolculuğun her safhasında, saflaşma, ölüm, diriliş ve birlik gibi semboller ile manevi dönüşüm evreleri açıklanmaktadır. Aynı zamanda bu alegorik roman, Hristiyan dininin de mistik bir yorumunu sunar; kişinin manevi dönüşümünü, İsa'nın çilesi, ölümü ve dirilişiyle benzeştirmektedir. Evvelce bahsi geçen ve simya ilminin temel metaforu olan dişil ve eril kavramlar, bu öyküde sıkça ele alınmaktadır; bu kavramların birleşiminden "Magnus Opus" denilen "Büyük İş" doğmakta, böylece Rosenkreutz'un ruhsal mükemmelliği ya da saflaşması tamamlanmaktadır.

Kimyasal Düğün'ün içeriğinde yine Bohemya'da yaşanan gerilime dair V. Frederick lehine göndermeler vardır. Manifestonun yazarı Andreae zaten spiritüel ekollerden

⁷⁰ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.66.

⁷¹ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.93-94.

etkilenen mistik bir teologdur; bu yüzden V. Frederick'in Bohemya hükümdarlığını da Papalık gücünün zayıflaması için desteklemektedir. Manifestonun içeriğinde yer alan ve Frederick ile eşi Elizabeth'in yaşadığı Palatina'daki Heidelberg kalesini çağrıştıran mistik kale, hikâye içerisinde sık sık betimlenmektedir. Bu kaleyi V. Frederick'in sembolü olan iki aslan korumakta ve kalenin bahçesinde de devasa aslan heykelleri bulunmaktadır.⁷² Bununla birlikte Bohemya macerasına alenen göndermede bulunan pasajların bir tanesinde ise doğrudan Katolik Habsburg Hanedanlığı armasındaki kartal figürünü aşağılayan ve Palatina Aslanını yücelten söylemler vardır.

Bu sırada bir aslanı ve bir yırtıcı kuşu birbirleriyle kavga etsinler diye bıraktılar. Zafer aslandaydı.⁷³

Yedinci güne kadar birçok çetrefilli yolculuktan geçen Rosenkreutz, Yedinci günün sonunda tüm içsel yolculuk evrelerini tamamlayarak mükemmelleşmeye ulaşmaktadır; Altın Yün Şövalyesi unvanı verilen Rosenkreutz'un üstüne kırmızı, kadife bir cübbe giydirilerek ruhsal dönüşümünün son evresini tamamladığı simgelenmektedir. Son iki sayfası eksik olan hikâyenin son bölümlerinde Rosenkreutz'un eve dönmesine izin verilmekte ve içsel yolculuğunun gizemli evrelerini, yaşadığı deneyimleri sır gibi saklaması söylenmektedir.

Manifestodaki yedi gün metaforu, yedi içsel evreyi sembolize etmektedir; özellikle makrokozmos-mikrokozmos bağlamında yedi gezegen ile yedi içsel evrenin uyumu sembolleştirilmektedir. Bu içsel evrelerde Ay arınmayı, Merkür aklı, Venüs kalbi ve ruhsal uyumu, Güneş aydınlanmayı, Mars gücü, Jüpiter bilgeliği, Satürn yeniden doğuşu ve manevi olarak tamamlanmayı ifade etmektedir.

Kimyasal Evlilik, mikrokozmos-makrokozmos açısından kişinin manevi yolculukta alacağı ilimle tüm sırlara vakıf olmasının bir alegorik temsilidir. Bu temsil, anlatım biçimi bakımından ilk iki manifesto ile farklılık gösterse de spiritüel öğretilerin içeriği açısından birbiriyle paralel ilerlemektedir. Yine de Kimyasal Evlilik, ilk iki

⁷² Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.121-122.

⁷³ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.150.

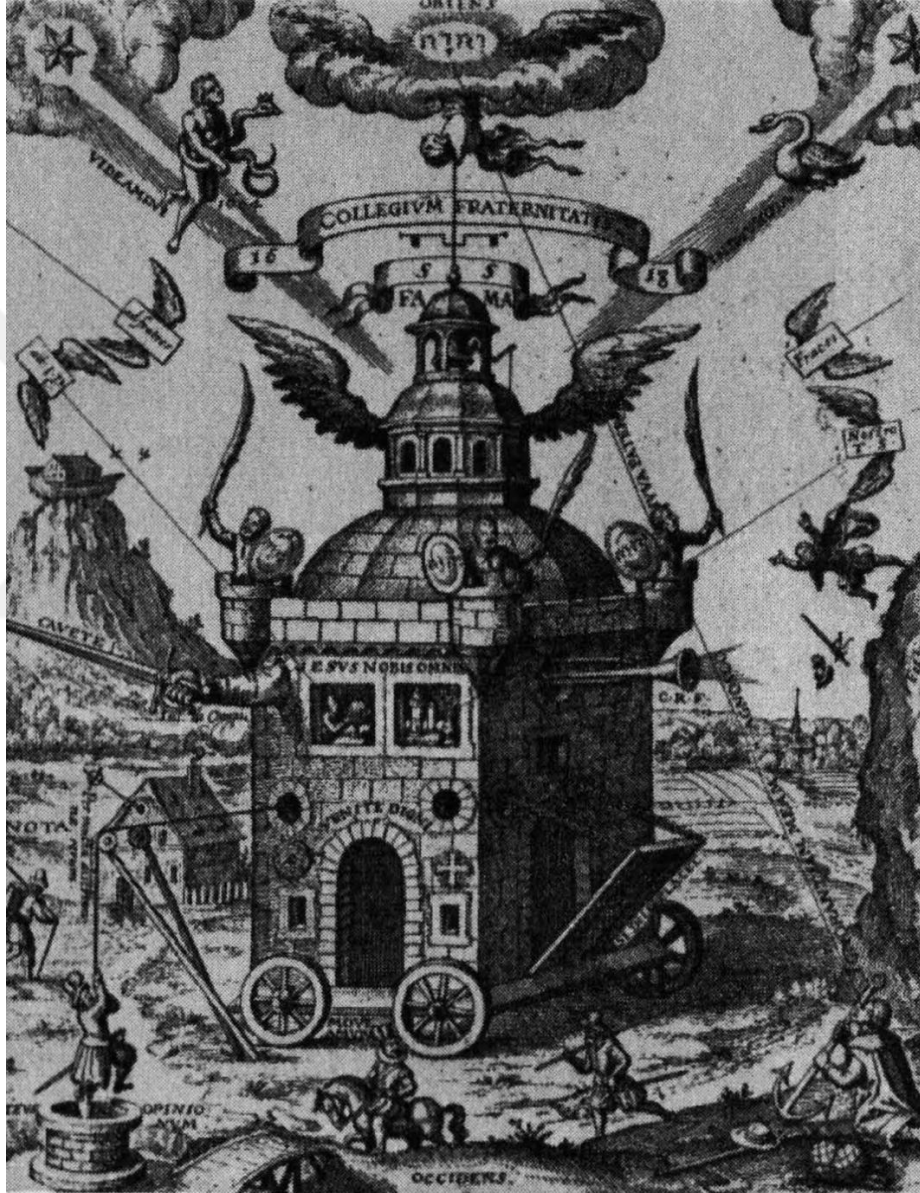
manifestonun içeriğindeki “Rosenkreutz” karakterinin ve Gül-Haç Kardeşliği’nin kullandığı dilin oldukça dışında kalmaktadır.

2.5.3 Gül-Haç Kardeşliğinin Kuralları

Kendilerine katılacak kimselerin izleyeceği altı kuralı ve bu kurallardan doğan görevleri Fama’da, Christian Rosenkreutz ve beraberindeki yedi kardeş detaylıca belirlemiştir. Bu kurallar Kardeşliğin iskeletini oluşturmuş ve tüm kardeşler bu kurallara eksiksizce uyacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu kurallardan birincisi hasta bakımı konusunda verilen bir sözdür; buna göre kardeşlerin her biri kendilerini hiçbir ücret karşılığı olmadan hasta bakımına adayacaklardır. Bu kural, Gül-Haç Kardeşleri’nin hem bedensel hem de ruhsal iyileşmeye verdikleri önemi göstermektedir: Çünkü tıp ya da şifacılık sanatı, dönemin düşüncesine göre ezoterik ilme dayalıdır ve herkes bu ilmi öğrenmek bir ayrıcalıktır. Gül-Haç Kardeşlerinde görülen Paracelsus etkisi bu kuralda kendini bir kez daha açıkça göstermektedir; çünkü Paracelsus’a göre tıp Tanrı’nın insanlığa verdiği bir armağandır. Gül-Haç Kardeşleri’nin tıp ve hasta bakıcılığa verdiği önem bu bağlamda değerlendirilebilir. Aynı zamanda hasta bakmak, Kardeşlerin koşulsuz iyiliğe olan rağbetini ölçmek için de kullanılan bir araçtır. İkinci kuralda ise Kardeşlik, gizliliği esas alan bir durumu benimsemiştir. Buna göre Kardeşler, ayırt edici herhangi bir kıyafet giymeyecek, bulunduğu ülkenin ya da yörenin kıyafetlerine uygun kıyafetler giyeceklerdir.⁷⁴ Böylece sırlarını daha iyi gizleyerek koruyacaklardır. Gül-Haç Kardeşleri üyelerinin “görünmez” veya ayırt edilemez olmaları gerekmektedir: Bunun bir sebebi de manevi anlamda geliştikçe gösteriştan uzak durma arzusudur. Ayrıca kendilerini belli eden kıyafetlerinin olması, genel reform gibi bir hedefleri olduğu için düşmanlara ifşa olmak açısından tehlike arz edebilmektedir. Daha çok fiziksel dönüşümden ziyade toplumsal ve içsel dönüşümü hedef alan bir Kardeşlik için ikinci kural da böylece anlaşılır olmaktadır. Üçüncü kural ise oldukça zengin bir sembolik durumu ifade eder: Bu kurala göre, Kardeşler, her yıl Paskalyanın ellinci gününde kutlanan Hamsin Yortusu günü, Spiritus’un evinde toplanacaklardır. Toplantıya gelemeyenler ise yokluğunun sebebini kesinlikle bildireceklerdir. Bu kural, sembolik anlamlar taşıması bakımından oldukça dikkat çekicidir. Çünkü evinde toplanılacağı söylenen Spiritus ya

⁷⁴ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.86.

da “Sanctus Spiritus” Latince “Kutsal Ruh” anlamına gelmektedir: Bu bağlamda Gül-Haç Kardeşleri, aslında cismani bir evden ziyade, Kardeşliğin sırrı olan görünmez bir evden bahsetmektedirler: Bu durum Kardeşlerin toplantı için mistik bir ruhsal merkez seçtiklerini düşündürmektedir. Bu ruhsal merkez benzetmesine göre, Kardeşlik üyeleri ayrı ülkelerde olsalar bile, maneviyatta ve fikirde her zaman birliktedirler.

Görsel 2.3 Gül-Haç Kardeşliğinin görünmez okulu. Theophilus Schweighardt, Speculum Sophicum Rhodo-Stauroticum, 1618

Gül-Haç Kardeşleri’nin Paskalyanın yedinci haftasında kutlanan Hamsin Yortusunda buluşmasının ise Hristiyanlık temelinde oldukça mistik bir yorumu vardır: Çünkü Hamsin Yortusu İsa’nın göğe çıkmasından sonra Havarilere Kutsal Ruh’un indiği

gündür. Bu bağlamda Gül-Haç Kardeşleri, Hamsin Yortusunda buluşma sözüyle bir nevi manevi yeniden doğuşu ve dirilişi ima etmektedirler: Aynı zamanda bu kural, spiritüel iletişim ve ruhsal aydınlanma açısından da yorumlanabilmektedir. Ayrıca Kardeşler, “gelemeyenler yokluğunun mazeretini bildirecekler” cümlesi ile Kardeşliğin içindeki mistik çalışmanın disiplinini de vurgulamaktadırlar. Üçüncü kural ise, Kardeşliğin yayılımı ve ortak çalışmanın hiç sekteye uğramaması üzerine kurulan bir kuraldır. Bu kurala göre her kardeş, kendisinin yerini alabilecek uygun bir halef ya da öğrenci arayacaklardır. Genellikle mistik öğretilerin yayılım usulüyle paralellik gösteren bu kural, manevi anlamda arayış içinde olan ve ahlaki yolculuğunu tamamlamak üzere uğraş veren kimselerin, erdem ve hakikat yolculuğunda yalnız bırakılmaması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, maddi kazanç arzusu peşinde olmayan ve yaşamın içindeki kutsal gerçeği arayan herkese Kardeşliğin kapısı açıktır: Her kardeş, böyle kimseleri bulup kendilerine halef yapmakla yükümlüdür. Beşinci kural olarak Gül-Haç Kardeşliğini simgeleyen “R. C.” harflerinin ortak bir parola olarak benimsenmesidir. Bu parola ile kardeşler ayırt edici kıyafetler giymeseler ya da görünmez olsalar da birbirlerini gerektiğinde tanıyabileceklerdir. Kardeşliğin altıncı ve son kuralı ise Gül-Haç Kardeşliği’nin muhakkak yüz yıl boyunca gizli kalması gerekliliği üzerinedir: Çünkü Kardeşler, bireyde ve toplumda “genel reform” zamanının gelmesini ve bu zamana kadar toplumun ve insanın olgunlaşmasını beklemektedirler. Bu son kural, Fama’da belirtildiği üzere 106 yıl yaşamış olan Christian Rosenkreutz’un mezarının keşfedildiği zaman, yani kuralın koyulmasından 120 yıl sonra son bulmaktadır. Böylece Kardeşlik, kendini ifşa etmekte özgürleşmektedir.⁷⁵ Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Kardeşlik her ne kadar kural gereği yüzyıl toplumdan gizli kalmış olsa da öğrenci-öğretmen ilişkisi içerisinde, içsel olarak faaliyetlerine devam etmiştir; yetenekli kimselere kapılarını daima açık tutmuşlardır.

Kardeşliğin felsefesini daha iyi kavramak açısından Christian Rosenkreutz’un 120 yıl sonra keşfedilen mezarındaki yazıtlara dikkat etmek gerekmektedir. Uzun süre sonra mezarı açan Kardeşliğin üyeleri, mezarın bulunduğu mahzeni hiç güneş yokken bile

⁷⁵ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.59- 62.

daima aydınlık bulmaktadırlar. Mahzenin içinde mezar taşı yerine yuvarlak pirinç levhalı bir sunak vardır: Sunağın üstünde şöyle yazmaktadır:

“Hayattayken kendime bir mezar taşı yerine Kozmos’un bu özetini yaptım.”⁷⁶

Burada yine bir makrokozmos-mikrokozmos vurgusu vardır. Mahzenin içi “küçük evren” tasarımı haline getirilmiştir ve insanın içsel dünyası, ölüm ve diriliş kavramları mahzenin içinde somutlaştırılmıştır. Sunağın ilk halkasının etrafında Latince “İsa benim her şeyimdir” anlamına gelen “Jesus mihi omnia” yazmaktadır. Bu yazı Gül-Haç Kardeşleri’nin Hristiyanlığın mistik bir yorumunu benimsemesini açıklamaktadır. Yine sunağın ortasında dairelerle çevrili dört şekil vardır ve etrafındaki yazıtlarda: Boşluğun ya da vakumun olmadığı anlamına gelen “Nequaquam vacuum” hemen yanındaki yazıda ise “Legis İugum” yani yasaya itaat yazmaktadır. “Boşluk Yok” düşüncesi antikiteden kalma bir düşünce olmakla beraber, evrenin hiçbir noktasında boşluğun olmadığı şeklinde anlaşılmaktadır. Bu ifade, her şey Tanrı tarafından belirli bir erekle yaratılmış biçiminde de değerlendirilmektedir. “Yasaya İtaat” ise evrenin Tanrı tarafından oluşturulmuş yasasına boyun eğmeyi ve İsa’nın öğretisini koşulsuz kabul etmeyi işaret etmektedir. Üçüncü şeklin yazıtında ise “Libertas Evangelii” yani “Müjdeye Özgürlük” yazmaktadır: Bu ifade ise içsel yolculuğun kuralcı öğretilerle değil özgürlükçü ve ilahi bir tutumla nihayete ermesi, aynı zamanda “Müjde” olarak adlandırılan İsa’nın öğretisinin imanlı birer takipçisi olmak gerekliliğini vurgulamaktadır. Son olarak dördüncü yazıtta ise “Dei Gloria intacta” yani “Tanrıya Sınırsız Zafer” yazmaktadır: Bu ise Gül-Haç terminolojisinde, içsel yolculukların mutlu bir sona ulaşmasının Tanrı’nın sınırsız lütfu sayesinde olduğu, tüm elde edilen manevi makamların Tanrı’ya hizmet amacı güttüğü anlamına gelmektedir.

⁷⁶ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.63.

3. RENÉ DESCARTES'IN YAŞAMI VE FELSEFESİNDE GÜL-HAÇ KARDEŞLİĞİ ETKİLEŞİMLERİ

Gül-Haç Kardeşliği'nin manifestolarının ilk ikisinde belirtildiği üzere Gül-Haç Kardeşleri, Avrupa'nın tüm bilginlerini kendilerine katılmaya davet etmektedir: Bu davetin arkasında yatan sebep gerek politik gerek dini olarak Aristoteles öğretisinin güdümünde olan Avrupa inancını “genel reform” ve “yenilenmiş felsefe” ülküsüyle yeniden dönüştürmektir. Bu bağlamda dönemin felsefe anlayışını eleştirmek bakımından Gül-Haç Kardeşleri ile ortak bir zeminde buluşan Descartes, Aristoteles felsefesinin otoriter takipçilerini, mevcut öğretiyi bir tabu haline getirmekle suçlamaktadır.

“...Aristoteles'in en tutkulu izleyicileri eğer doğa üzerine onunki denli bilgileri olmuş olsaydı kendilerini çok mutlu sayarlardı, üstelik bu her zaman daha çoğuna erişemeyecekleri koşulu üzerine olsaydı bile. Onlar hiçbir zaman kendilerine destek veren ağaçlardan daha yukarıya tırmanmaya çalışmayan ve üstelik çoğu kez doruklarına ulaşır ulaşmaz yeniden aşağıya inen bir sarmaşığa benzerler...”⁷⁷

Descartes'ın bu noktadaki söylemi Gül-Haç Kardeşleri'nin düşüncesiyle paralel olarak Aristoteles öğretisini takip eden geleneksel durağanlığını vurgulamaktadır. 1637 yılında basılan *Yöntem Üzerine Söylem* eserinde Descartes, Aristoteles'in takipçilerini merkeze alarak geleneksel sistemi eleştirmekle birlikte, genel olarak tarihsel süreçte şekillenen “felsefe” pratiklerini de eleştirmektedir. Descartes'a göre bu zamana kadar gelişen felsefe süreci, bilgiyi şüpheli bir durum haline getirmekten başka bir şeye yol açmamıştır: Descartes, geleneksel felsefenin içeriğinin tartışmalı ve zayıf temelleri olduğunu söylemekte, bilimin de bu zayıflıklar üzerine kurulamayacağını düşünmektedir.⁷⁸ Bu bağlamda felsefenin yeniden şekillendirilmesini arzu etmek bakımından Gül-Haç Kardeşleri'nin ideal felsefe ve hakikat anlayışına uygun bir portre çizmektedir. Her ne kadar Descartes, aynı eserinde felsefede ve okullarda “reformasyonun” akla yatkın olmadığını söylese de yine de bu gelenekçi görüşlerin yerine daha sağlamlarını koymak adına tümünü reddettiğinden de bahsetmektedir.⁷⁹ Ancak bu reddediş, gelenekteki tüm düşüncüleri yanlışlamak üzerine

⁷⁷ René Descartes, *Söylem, Kurallar, Meditasyonlar*, Çev., Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2013, s.66-67.

⁷⁸ Desmond M. Clarke, *Descartes*, Çev., Nur Nirven ve Berkay Ersöz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2024, s.38.

⁷⁹ Descartes, *Söylem, Kurallar*, s.19.

kurulmamaktadır: Descartes'ın yapmak istediği, geleneksel düşüncelerin içeriğini sorgulamak, doğruları kabul edip yanlışları ise reddetmek ve aklın doğru kullanımı ile açık-seçik bilgiye, hakikate ulaşmaktır. Descartes bu noktada, mezhep çatışmalarını ve üzerindeki Katolik baskısını göz önünde bulundurarak söylemlerinde dikkatli davranmaktadır. Eğitimde gelenekçi anlayışı eleştirirken özellikle skolastik felsefenin, o dönemdeki otoriter imajı ve yozlaşmış Aristotelesçilik anlayışı, klasikçiler üzerine düşüncelerini belirleyen ana etkenler olmuştur: Geçmişten kopmak ve yeni felsefe yöntemi yaratmak fikri Descartes'ın zihninde her zaman değişmeden kalmıştır.⁸⁰

Gelenekçilere karşı tutumu ve yaşamındaki bazı pratikler Descartes'ın, düşmanları tarafından Gül-Haç Kardeşliği üyesi olmakla sık sık suçlanmasına yol açmıştır. Bu suçlamaların gerçeklik ihtimali, Descartes'ın ilk yıllarından itibaren mistisizme olan güçlü merakı ve sürekli adresini gizli tutarak çoğunlukla Katolik olmayan ülkelerde yaşaması dolayısıyla güçlenmektedir. Özellikle Descartes'ın 1642'de Utrecht Üniversitesi Rektörü Voetius'la (1589-1676) girdiği teolojik tartışma, bu tartışmada Utrecht Rektörünün Descartes'ı geleneksel felsefeye ve skolastik düşünceye düşmanca tavır almasından dolayı kafirlikle suçlaması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Ancak Descartes'ı doğrudan Gül-Haç Kardeşlerine üye olmakla suçlayan en önemli isimlerden birisi yine Utrecht Üniversitesi'nde görev yapan akademisyen Martin Schook'tur (1614-1669): Schook, Descartes'ın felsefesinin uzun soluklu bir eleştirisini verdikten sonra, Descartes'ı ahlaksızlıkla suçlamış ve neden bu kadar sık adres değiştirdiğini sorgulamıştır. Schook'a göre bunun sebebi Descartes'ın Gül-Haç Kardeşlerine mensup olmasıdır. Schook'un iddiasına göre Descartes, Gül-Haç Kardeşleri'nin esinlendiği birçok filozoftan etkilenmiş ve Roman Llull'un müridi gibi davranmıştır. Schook, Gül-Haç Kardeşliği'nin bir üyesi olmakla suçladığı Descartes'ı insanları ateizme sürüklemekle itham etmiştir.⁸¹

1618'de ilk yurtdışı seyahatini gerçekleştiren René Descartes, bu yolculuğu Gül-Haç Kardeşliği'nin düşüncelerinin oldukça yaygın olduğu ve Katolik baskısına karşı direnç gösteren Kalvenci Birleşik Eyaletlere yapmıştır. Ancak o dönemde bu yolculuk, Fransa'nın giderek artan Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun gücünden rahatsız

⁸⁰ Frederick Copleston, *Descartes*, Çev., Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2010, s.76-77-78.

⁸¹ Clarke, *Descartes*, s.264.

olması ve açıkça Hollanda'yı desteklemesi dolayısıyla kendi ülkesindeki Katoliklerce tuhaf karşılanmamıştır. Descartes *Yöntem Üzerine Söylem* eserinde çıktığı seyahatlerin amacını yine Gül-Haç Kardeşliği'nin manifestolarında yer alan tanıdık bir ifade ile anlatmaktadır: Bu ifade Gül-Haç literatüründe oldukça bilindik bir kavram olan “Dünya Kitabı” kavramıdır. Bununla beraber yolculuk yapmaya ya da Gül-Haç Kardeşleri'nin söylemi ile “dünya kitabını gezerek okumaya” verdiği önem de Kardeşliğin öğretileriyle oldukça yakın bir amacı çağrıştırmaktadır.

Bunun içindir ki yaşıam öğretmenlerime tabi olmaktan çıkmama izin verir vermez kitapları incelemeyi tamamen bıraktım. Ve bizzat kendi içimde ya da dünyanın büyük kitabında bulunabilecek olandan başka bir bilimi bundan böyle aramamaya kesin karar vererek, gençliğimin geri kalanını yolculuk yapmak, saray erkanlarını ve orduları görmek, çeşitli mizaçlarla ve inançlarla içli dışlı olmak, çeşitli deneyimler edinmek, kaderin önüme çıkardığı rastlantılarda kendimi denemek ve her yerde önüme çıkan şeyler üzerine bir parça yarar sağlayabilmek amacıyla bu şekilde tefekkür etmek için kullandım.⁸²

Bu açıdan Descartes, dünyayı tanımayı, okulda öğretilen ve ona dayatılan geleneksel felsefeyi reddederek hakikat yolunda tefekkür etmeyi amaçlamaktadır. Bu tutum Gül-Haç Kardeşleri'nin “genel reform” düşüncesi bağlamında kendilerini ve dünyayı dönüştürmek için uygulamayı amaçladıkları yönetime oldukça benzemektedir. Descartes'ın Gül-haç Kardeşleriyle ilk yurt dışı seyahatinde temas etmiş olması güçlü bir olasılıktır. Çünkü Gül-Haç Kardeşleri'nin manifestolarının fırtına gibi estiği dönemdir; bu dönemde Descartes, mistik filozoflarla oldukça yakından ilgilenmektedir. Ayrıca geleneksel felsefenin otoriter tavrının Descartes'ın üzerinde yarattığı baskı ve daha sağlam temeller üzerine kurulmuş bir hakikat arayışı, Gül-Haç Kardeşleri'ne ilgi duymak bakımından Descartes için özel bir motivasyon yaratmış olabilir. Yine bu bakımdan Reformasyon hareketlerinin yarattığı heyecanın felsefeye etkisi, entelektüel alanda maji ve büyüye doğrudan bir ilgi doğurmuştur. Okült güçlerin Tanrı ile teması düşüncesi, bu temastan doğacak yepyeni bilimler ve doğanın sırlarını anlama fikri dönemin bilim adamlarını ve felsefecilerini heyecanlandırmıştır. Özellikle Floransa'da ve Almanya'da majinin ve Kabala'nın farklı türleriyle ilgilenen öncü filozoflar Yeni Platonculuğa büyük bir saygıyla yaklaşmaya başlamışlardır. Bu atmosferde Descartes, bu fikirlerden oldukça etkilenmiş ve bunlar üzerine daha detaylı bilgi almayı istemiştir. 1618'de Birleşik Eyaletlerde tanıştığı Kalvenci vaiz ve hekim

⁸² René Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, Çev., Murat Erşen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2023, s.12-13.

Isaac Beckmann (1588-1637) ile Pythagorasçı müzik hakkında fikir alışverişinde bulunmuş ama asıl önemli olan, Gül-Haç Kardeşleri'nin öğretisinin ardındaki motivasyonu sağlayan Roman Llull ve Agrippa üzerine mektuplaşmışlardır. Descartes, bu mektuplarda Beckmann'a Roman Llull'un çalışmalarını genişletmek yerine herhangi bir konu hakkında sorulabilecek tüm niceliksel soruların genel bir yöntem ile çözülebilmesi için yepyeni bir bilim oluşturmak istediğini yazmıştır.⁸³ Bu bağlamda Descartes'ın genç yaşından itibaren bilimde ve felsefede başlı başına yeniden yapılanmaya gidilmesi gerektiğini düşündüğü kesinleşmektedir.

Descartes'ın mistik denilebilecek görüşlerinden bir tanesi 1641 yılında yayınlanan *Meditationes De Prima Philosophiae* eserine ilham kaynağı olan 10 Kasım 1619'da Almanya'dayken gördüğü üç rüyadır. Bu üç rüyayı, Fransızlar için oldukça anlamlı bir dini bayram olan Aziz Martin Günü'nün arifesinde görmüştür: Aziz Martin Günü,

M.S. 4.yy'da Hristiyan olan bir keşişe duyulan saygınlık temelinde paylaşmanın ve hasat zamanının önemini vurgulayan bir bayramdır; Aziz Martin Günü'nün aynı zamanda ruhsal olarak insanın uyanışını da sembolize etmesi ve Descartes'ın da bu rüyalar sonucunda yönteminden emin olması bu bağlamda ilginçtir. Bu rüyalar Descartes'ın felsefi anlamda dönüşümünü tetiklemiş ve felsefesini radikal biçimde şekillendirmiştir. Gördüğü rüyaların sembolik açıdan yorumu, Gül-Haç Kardeşliği'nin görünmez okulunu akla getirmektedir. Birinci rüyasında Descartes, korkunç gölgelerin olduğu bir sokakta yürümektedir; müthiş bir kasırga onu birkaç defa sol ayağı üzerinde döndürdükten sonra önünde bir okulun kapısının açıldığını görmüştür. Günahlarının bağışlanması için Tanrıya yakarmak adına okulun şapeline zorla ulaşmaya çalışan Descartes, okulun bahçesinde ona adıyla hitap eden ve yardım etmeye çalışan bir grup “dost” ya da “kardeş” ile karşılaşmıştır; fırtınanın olağanca gücüne rağmen bu kardeşler hava şartlarından etkilenmemişler hatta Descartes'ın rüzgârın şiddetinden yere düşmesine rağmen onlar dimdik ayakta kalmışlardır. İkinci rüyasında ise uykusundan sıçramasına neden olan bir patlama sesi duymuştur ancak uyandığında odasındaki sobanın alevlerini havada uçuşurken gördüğü için daha önce aynı durumu yaşadığını hatırlamış ve bunu pek önemsememiştir. Üçüncü rüyasında ise Descartes, masasının üzerinde kimin koyduğunu bilmediği bir kitabı görmüştür, bu kitap Antik

⁸³ Clarke, *Descartes*, s.60.

Yunan şairlerinin seçme şiirlerinin bulunduğu bir antolojidir. Descartes, okuma hevesiyle rastgele bir sayfasını açtığında Romalı şair Ausonius'un dizeleriyle karşılaşmıştır. Bu dizelerde gözüne çarpan ifadeler “Yaşamda hangi yoldan gideceğim?” ya da “Öyledir ve Değildir” gibi mistik ve bilgelik arayışını temsil eden ifadelerdir. Bunları okuduktan sonra Descartes uykusundan uyanmıştır.⁸⁴ Bu üç rüyanın özellikle ilki ve sonuncusu Gül-Haç Kardeşliği'nin öğretileriyle uyuşmakta olan birçok sembolik yorum içermektedir. İlk rüyada, Descartes'ın muazzam fırtanın içerisinde oradan oraya savrulması, yaşamındaki belirsiz bir takım ruhsal sarsıntıları ifade etmektedir. Buna göre Descartes, yaşamda ruhsal açıdan yolunu şaşırılmış, zayıf, günahkâr bir filozoftur, ancak okulun bahçesindeki “kardeşler” imanla ve dimdik ayakta durmakta ve Descartes'a rehberlik etmektedir. Dünyanın büyük kitabını okumak için yola çıkan ve her şeyin hakikatini arayan Descartes için bu kimseler birer kutsal rehber rolündedir. Üçüncü rüyada ise birinci rüyanın yorumu netleşmektedir: “Yaşamda hangi yoldan gideceğim?” ifadesi oldukça mistik bir ifade olmakla beraber, birinci rüyada var olan ruhsal kaygının dışavurumudur. Buna göre Descartes, yaşamda gideceği hakikat yolunu aramaktadır: Bu yol hem Tanrısal hem de yepyeni bilimlere kapı açan bir yol olmalıdır. Yine “öyledir ve değildir” cümlesi, aynı anlamda bir arayışı temsil etmekte ve belirsizliği, kuşkuyu ve bu kuşkunun peşinden gelmesi umulan tek gerçeği çağrıştırmaktadır. İkinci rüyada ise Descartes, duyuların yanıltıcılığını vurgulamaktadır. Bu rüyalar neticesinde Descartes, Gül-Haç Kardeşleri'nin esinlendiği Kabalist öğretilere göz kırparak matematiğin doğayı anlamlandırma açısından tek bilim olduğunu düşünmüştür.⁸⁵

Baillet'nin Descartes biyografisinde yer alan açıklamalara bakılırsa Descartes'ın Gül-Haç Kardeşleri ile teması ünlü rüyalarından sonra gerçekleşmiştir. Rüyalardan sonra kışın geri kalanını inzivada geçiren Descartes, hakikat vaat eden ve bilim ile felsefede reform peşinde olan bir topluluğun varlığını duymuştur. Buna göre Descartes, bu toplulukla bağlantıya geçmeye çalışmış ancak başaramamıştır. Yine de Gül-Haç Kardeşleri'nin manifestolarının fırtına gibi estiği dönemde Ulm şehrinde yaşayan ve Gül-Haç Kardeşlerine ithafen ilk çalışmalardan birini yayımlayan mistik matematikçi Johann Faulhaber (1580-1635) ile tanışması, Gül-Haç Kardeşlerine ulaşamadığı

⁸⁴ Clarke, *Descartes*, s.67.

⁸⁵ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.187.

konusunu oldukça şüpheli hale getirmektedir. Daha sonra Descartes, Gül-Haç Kardeşlerine fazlasıyla yakın olan bu ismi övmüş, zekasından çok etkilendiğini söylemiştir. Descartes, 1623 yılında Paris'e geri döndüğünde Paris'te Gül-Haç korkusu kol gezmektedir. Herkes ne olduğu belli olmayan bu “kafir” topluluğunu konuşmakta ve neredeyse tüm şehir bu topluluğun faaliyetlerinden ürkmektedir. Descartes ise Fransa'ya döner dönmez Gül-Haç Kardeşlerine üye olmakla suçlanmıştır: Bu suçlamanın sebebi yalnızca Descartes'ın sürekli zihninde olan yenilenmiş felsefe ülküsünün, Gül-Haç Kardeşleriyle ortak bir zemine oturan fikirlerinin bir yansıması değildir. Tüm bunların yanında Descartes, öyle bir zamanda Fransa'ya geri dönmüştür ki bu dönüş, tam da Gül-Haç Kardeşleri'nin tüm Avrupa'ya yolladığı otuz altı vekilin altısının Paris'e geldiği zaman dilimine denk gelmektedir. Bu durum Paris'in entelektüel cemiyetinin Descartes'ın Gül-Haçlı olması ile ilgili yoğunlaşan şüphelerini hat safhaya çıkarmıştır. Descartes'ın yurt dışında olduğu sırada, Paris'te O'nun Gül-Haç Kardeşlerine üye olduğuna dair söylentiler bir süre dolaşmıştır, ancak bahsi geçen son durum bu söylentilerin doğru olma şüphelerini güçlendirmiştir. Descartes, bu suçlamalara çok şaşırılmıştır ve Gül-Haç Kardeşleri'nin ayırt edici kıyafetler giymeyerek ya da inzivada yaşayarak “görünmez” olduğunu söyleyerek kendini özellikle görünür kıldığını vurgulamış ve bu suçlamaları reddetmiştir. Ancak Descartes, aslında Gül-Haç Kardeşleri'nin “görünmezlik” kuralını çiğnediğini, bu yüzden de Gül-Haçlı olamayacağını söylemesiyle üzerinde toplanan tüm dikkatleri dağıtmıştır. Böylece filozof zekasını kullanarak ifşa olmaktan kurtulmuştur; bu durumda, çevresindeki herkesi ikna ederek tekrar “görünmez” olmuş olma ihtimali güçlüdür.⁸⁶

Descartes'ın Gül-Haç Kardeşliği'nin tüm hareketinin çevresinde döndüğü Palatina Elektörü V. Frederick ile dolaylı ve ilginç bir teması vardır. 1644'te taşındığı Leiden'e Palatina Elektör'ünün kızı Prenses Elizabeth'e yakın olmak için yerleşmiştir. V. Frederick'in kızı Elizabeth, Descartes'ın düşünce sistemini yakından araştırmış ve Descartes'a büyük bir hayranlık duymuştur. Descartes ise Elizabeth'in zekasına her zaman saygı göstermiş, Prenses'e her daim hizmetinde olduğunu belirtmiş, 1644 yılında yayınladığı *Principia Philosophiae* isimli eserini ona ithaf etmiştir. İlişkileri o kadar ileri gitmiştir ki, Baillet'e göre Descartes, İsveç Kraliçesi Kristina'nın daveti

⁸⁶ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.190-191.

üzerine İsveç'e gittiğinde amacı sadece Kraliçeye felsefe öğretmek değil, aynı zamanda Palatina'yı ve Elektör V. Frederick'i İsveç mahkemelerinde savunmaktır.⁸⁷ Descartes, Prenses Elizabeth ile daima özel ilgilenmiş, mektuplarına büyük bir acele ve ciddiyetle cevap vermiştir: Öyle ki Descartes, her mektubunu "itaatli ve sadık hizmetkarınız" diyerek Elizabeth'e büyük bir övgü ile bitirmektedir.⁸⁸

3.1 René Descartes Felsefesinin Ana Hatları

René Descartes, kendi dönemine ve özellikle kendi döneminin sonrasına damga vuran bir felsefe sistemi kurmuştur. Buna göre Descartes, tüm bilimleri kapsayan ve içerisinde şüphe barındırmayan açık-seçik⁸⁹ gerçeklikleri dizgesel bir biçimde ortaya koymak üzerine çalışmış, düşünen ben olarak kendi gerçekliğinin açık-seçik bilgisine ulaştıktan sonra tümdengelim ve sezgi yolunu kullanarak diğer bilimler için de aynı yöntemi uygulamayı hedeflemiştir.⁹⁰ Descartes'ın tanımına göre bir algının açık-seçik olabilmesi için öylesine bir durumda olmalıdır ki onları düşünmeden onların varlığından şüphe etmemiz mümkün olmamalıdır; yine öyle ki onları doğru olduğunu kabul etmeden de düşünmek mümkün olmamalıdır. Bu durumda açıklık-seçiklik kavramı mantiken şüphe etmenin imkânsız olduğu bir durumu kapsamaktadır. Descartes'a göre doğru bir bilgi hem açık hem de seçik olmalıdır: Açıklık, dikkatli bir zihne hiçbir bulanıklığa yer bırakmadan kendini sunan bir kavramı ifade etmektedir. Seçiklik ise bir düşüncenin hudutların diğer düşüncelerden kesin olarak ayrılmasını kapsamaktadır.⁹¹ Descartes için doğru bilgi hem açık hem de seçik olmak durumundadır.

Descartes, yöntemini geliştirmeye her şeyden kuşkulananarak başlamıştır: Bu kuşku, hiperbolik bir kuşkuya dönüşerek, kötü bir cinin "beni" kandırması sonucu bildiğim her şeyin bir yanılgıdan ibaret olduğu varsayımını merkeze almaktadır. Descartes'a göre hislerimizin ya da duyularımızın bizi bir kere yanıltması her zaman yanıltılabileceği anlamına gelmektedir. Bununla beraber kuşkusunu genişleten

⁸⁷ Yates, *Gül-Haç Aydınlanması*, s.191.

⁸⁸ René Descartes, *Ahlak Üzerine Mektuplar*, Çev., Mehmet Karaasan, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1989, s.17.

⁸⁹ John Cottingham, *Descartes Sözlüğü*, Çev., Bülent Gözkan, Necati Ilgıçoğlu, Ayhan Çitil ve Aliye Kovanlıkaya, Ankara: Doruk Yayınevi, 2002, s.27.

⁹⁰ Copleston, *Descartes*, s.84.

⁹¹ Cottingham, *Descartes Sözlüğü*, s.27-28.

Descartes, ünlü “rüya argümanı” ile gördüğü her şeyin bir rüyadan ibaret olabileceği şüphesini de göz önüne almaktadır. Ancak tüm bu hiperbolik kuşkudan açık-seçik bir bilgi ortaya çıkmaktadır: Bu bilgi ise “cogito ergo sum” yani “düşünüyorum (o halde) varım (benim)” öğretisinin temelini oluşturmuştur.⁹² Bu öğretiye göre her şeyden kuşku duyabilmeme rağmen, kuşku duyacak ya da kötü bir cinin aldatmacası söz konusu olsa dahi kandırabileceği bir “ben” olması gerekmektedir. Bu açık-seçik bilinebilen “ben” kavramına göre ise ben düşünen bir şeyimdir; düşünen bir şey ise şüphe duyan, anlayan, kabul eden, yadsıyan, imgeleyen bir şeydir. Bu bağlamda Descartes, kendi varlığının bilgisine açık-seçik biçimde ulaştığını ve ulaştığı “ben” kavramını tanımladığını düşünmektedir. Bu bilgi Descartes’a göre açık-seçik bilgiye ulaşmaya olanak sağlayan dolaysız, sezgisel bir bilgidir. Bu bağlamda sezgi, Descartes’a göre apriori bilgisinde olduğumuz yalın önermeleri ihtiva etmektedir. Yönteminin ikinci en önemli kavramı ise tümdengelimdir: Aslında Descartes, bir şeyin açık-seçik bilgisine ulaştıktan sonra bu bilgiyi hiçbir şey atlanmadan, doğru bir biçimde bir başka bilginin takip etmesine özen göstermektedir. Böylece karmaşık önermeleri en yalın önermelere adım adım indirip daha sonra bilginin en yalın halinden yola çıkarak aşamalı bir biçimde daha evrensel bir bilgiye doğru ulaşmak düşüncesi Descartes’ın yönteminin temelini oluşturmaktadır. Bu da tümdengelimini doğru kullanmak ile mümkündür. Bu bağlamda aslında yöntemin doğru kullanımı sezgi ve tümdengelimini doğru ve düzenli bir şekilde kullanmaktır.⁹³ Descartes, *Discours de la Méthode* eserinde tanımlanan yönteminde izleyeceği yolu dört kurala indirgeyip açıklamaktadır: Bunlardan birincisi doğruluğu hakkında açık-seçik bilgiye sahip olunmayan hiçbir bilgiyi doğru kabul etmemek, ikincisi ise daha iyi çözümleyebilmek için incelenen problemleri olabildiğince fazla parçaya bölmektir. Üçüncüsü ise en yalın önermelerden itibaren daha karmaşık önermelerin bilgisine yavaş yavaş yükselmek, sonuncusu ise üzerinde çalışılan sorunda hiçbir detayı atlamamaktır.⁹⁴

Descartes, doğuştan düşünceler kuramında açık-seçik bilginin tümünü tanrı tarafından zihnimize yerleştirilmiş bir takım gerçeklik serpintilerinden türetebileceğimizden bahsetmektedir. Buna göre hakiki bilimsel bilgi doğuştan düşünceler aracılığıyla

⁹² Aliye Karabük Kovanlıkaya, “Hâlâ Düşünüyorum”, *Kaygı Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 20 (2013), s.19-30.

⁹³ Copleston, *Descartes*, s.86.

⁹⁴ Cottingham, *Descartes Sözlüğü*, s.233.

bilinmektedir. Ancak Descartes, buradaki “doğuştan” ifadesini bir bebeğin anlığında doğar doğmaz var olan bir bilgi kümesi olarak kullanmaz: Düşündüğü şey, tanrının anlığımızı öyle bir biçimde yaratmış olduğudur ki açık-seçik düşünceleri bilebilmemiz için belli bir yatkınlığa sahip olduğumuzu ifade etmektedir. Bu bağlamda örneğin “tanrı” düşüncesi bizim anlığımızda saklı olarak doğuştan vardır ancak doğru yöntemle bu bilgiye açık-seçik ulaşmak önem arz etmektedir.⁹⁵ Bu ise duyuşal şeylerin bazı yanıltıcı kısımlarını zihnimizden soyutlamakla mümkün olmaktadır.

Descartes, bu noktadan sonra varlık sırasında birinci varlık ve her şeyin faili, sonsuz, bağımsız ve kadiri mutlak olarak gördüğü Tanrıyı açık-seçik bilgi açısından tanıtlamaya geçer. Bu tanıtlamada, “eksikli bir şey olarak insan anlığında nasıl oluyor da eksiksiz bir tanrı düşüncesi yer alabiliyor?” sorusu temel teşkil etmektedir. Descartes, eksikli ya da kendi içinde kusurları olan herhangi bir şeyden eksiksiz herhangi bir şeyin doğamayacağını düşünmektedir. Böylece tanrı, ezeli-ebedi, her şeye gücü yeten ve bir eksiklik ile sınırlanmamış olan tözü ifade etmektedir. Descartes’a göre tanrı zorunlu varlıktır; çünkü eğer tanrı daha eksiksiz bir varlık olmasaydı insanın kendi varlığındaki eksikliği tanımlaması imkânsızdır.⁹⁶ İnsanın kendi varlığının bilgisine sahip olması ve bu eksikli “benden” eksiksiz tanrıyı bilmesi yine tanrının insan anlığına kendi damgasını basmasının bir sonucu ve tanrının insana benzerliğidir. Bu düşünceyi daha geniş bir çerçevede ele alan Descartes’a göre eğer tanrı bilinemez olsaydı, bir bilgiye ne kadar açık-seçik sahip olunursa olunsun o bilgin tanıtlanması imkânsız olacaktır. Bu bağlamda, aklın sınırlarının içerisinde olan her açık-seçik bilgi tek bir güvenilir kaynaktan yani tanrıdan geldiği için aynı şekilde güvenilir olmaktadır.⁹⁷ Böylece hiperbolik kuşku ile şüpheyeye düştüğü açık-seçik bilgilerin doğruluğunun da kesinliği kanıtlanmış olmaktadır. Çünkü Descartes’a göre tanrı, varlık bakımından tanıtlandığında onun aldatıcı bir tanrı olmadığı da ortaya çıkmaktadır; çünkü tanrının aldatıcı olması bir tür eksiklik belirtisidir. Aynı zamanda bu aldatma isteği, sonsuz kudretli tanrının iyiliğine zıt bir durumu ifade etmektedir.⁹⁸ Yanılmalarımızın sebebi ise her zaman açık-seçik bilgi ile belli bir yöntemi izleyerek o bilgidan aşamalı olarak türettiğimiz daha emin bir bilgiyi kullanmamamız,

⁹⁵ Copleston, *Descartes*, s.92-93.

⁹⁶ Copleston, *Descartes*, s.114.

⁹⁷ Cottingham, *Descartes Sözlüğü*, s.202.

⁹⁸ Descartes, *Söylem, Kurallar*, s.221.

istencimizi anlamadığımız şeylere de genişletmemizdir. Descartes’a göre matematiğin açık-seçik bir bilgi olmasının sebebi de tam olarak bahsi geçen durumlarla ilgilidir. Saf matematiğin doğası bizim istencimizden ziyade kendini anlığa dayatmaktadır: Bu bağlamda açık-seçik bilginin tanrıdan gelen doğası sayesinde matematik bizi yanıltmamaktadır.⁹⁹

Descartes’a göre bir şeyin töz olabilmesinin ilkesi var olmak için başka bir şeye ihtiyaç duymamasıdır. Ancak Tanrıdan başka böyle bir yetkinlikte varlık bulunmadığı için bu ifade birincil olarak tanrıyı ifade etmektedir: Diğer tözler ise ikincil olarak tanımlanabilir.¹⁰⁰ Böylece töz, en yetkin ve yaratıcı varlık olan ve birinci yüklemi var olmak olan tanrıdan başka, tanrının onayıyla birlikte, maddeye ve düşünen ben olarak zihne ya da ruha da atfedilebilir: Çünkü cismin var olması için ruha, ruhun var olması için ise bedene ihtiyacı yoktur.¹⁰¹ Bu noktada Descartes, düşünen benin, bedene ihtiyaç duymadığını, böylece açık-seçik bilgisine vardığım “benin” ruh olduğunu vurgulamaktadır: Ruhun ise birincil yüklemi düşünmektir. Bu durumda madde, var oluşu açısından incelendiğinde tanrının asla aldatmamasından kaynaklı olarak var olmak durumundadır. Maddenin birincil yüklemi uzunluk, derinlik ve genişlik ile tanımlanan uzamdır: Uzam ise maddi töze özeldir. Descartes, zihinsel tözün birincil yüklemi düşüncenin ve maddi tözün birincil yüklemi uzamın değişebilir bazı niteliklerine de “kipler” adını verir. Yalnızca hiçbir değişim olmayan tanrının kipi yoktur.

Descartes, bundan sonra Prens Elizabeth ile mektuplaşmaları sırasında, Elizabeth’in zekice soruları sayesinde ortaya çıkan bir törel açıklamalar bütünü oluşturmuştur. Bu sorular sorulmadan önce Descartes’ın ahlaki açıklamalar yapmaya pek yanaşmadığı bilinmektedir. Bu durumun sebepleri arasında inzivada geçen hayatını tekrar bir karmaşanın içerisine atmamak ya da otoritelerle ters düşmemek isteği sayılabilir.¹⁰² Descartes *Les Passions De L’âme* eserini Elizabeth’in bu soruları üzerine yazmıştır. Descartes’a göre ruh, irade ile bedeni harekete geçirmektedir; beden ise tutkuları harekete geçirir. Bu bağlamda tutkuları zihinde ya da ruhta harekete geçiren şey

⁹⁹ Frederick, *Descartes*, s.120-121.

¹⁰⁰ Frederick, *Descartes*, s.128.

¹⁰¹ Kovanlıkaya, “Hâlâ Düşünüyorum”, s.27.

¹⁰² René Descartes, *Ruhun Tutkuları*, Çev., Murat Erşen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2024, s.ix.

bedenin etkinliğidir. Ancak bu iki farklı tözün birbiriyle olan etkileşiminden ziyade bir beden ile bir ruha sahip insanın genel işleyişi ile açıklanmaktadır: Çünkü Descartes, zihnin bedeni hareket ettirmesini fiziksel yasalara indirgememekte, bedenin de ruhun özgürlüğüne etki etmediğini söylemektedir. Buna rağmen Elizabeth'in maddi bir şeyin nasıl maddi olmayan bir şeye etki ettiğini sorması Descartes'ı zor durumda bırakmaktadır. Bu konu Descartes için bir açmaz haline gelmekte, ruh ile bedenin kesin olarak ayrıldığını ifade etmekle birlikte konuya doyurucu bir açıklama getirememektedir.¹⁰³ Descartes, bedeni bir makine gibi düşünmüştür. Böylece bedendeki herhangi bir hareket, damarlarda ince bir hava gibi dolaşan can ruhlarını (esprits animaux) harekete geçirmektedir. Harekete geçen can ruhları, beden ile ruhun iletişim merkezi olan epifiz bezine ulaşarak tutkuları uyarmaktadır. Bu bakımdan tutkular, öldürülmesi gereken hastalıklı birer virüs değil, bedenin hareketlerinden doğan zorunlu bir etkinliktir. Descartes, tutkuların negatif bir yorumunu sunan ahlakçı filozoflardan burada ayrılmaktadır: Çünkü Descartes'a göre beden tarafından harekete geçirilen tutkular salt kötü olarak ele alınmamaktadır. Buradan yola çıkarak Descartes, kötü olanın tutkular değil tutkuları dengede tutmamak olduğunu düşünmektedir. Tutkuları dengede tutmak için ise ruhun tutkuları kendi iyiliği için kullanması gerekmektedir. Bu bağlamda, aşırılığın daima kötü olduğunu söyleyen¹⁰⁴ Descartes için önemli olan tutkuları terbiye etmektir. Descartes, *Les Passions De L'âme* eserinin altmış altıncı maddesinde diğer tüm tutkuların kendilerinden doğduğu altı temel tutkuyu saymaktadır: Bu tutkular, hayranlık, sevgi, öfke, arzu, keder ve neşedir. Bunlar kendi içlerinde kötü olmayan ancak denge bozulduğunda insanı yanlışla sürükleyen tutkulardır.¹⁰⁵ Bu bağlamda mikrokozmos-makrokozmos izlenimleri Descartes'ın ahlâk anlayışında kendini belli etmektedir. Evrendeki uyuma benzer biçimde ruhtaki uyum ve denge de Descartes için en az Gül-Haç Kardeşleri kadar önemlidir. Gül-Haç Kardeşleri ile Descartes'ın ahlâk anlayışının bir diğer ortak noktası ise bilgeliği ya da bununla aynı anlama gelen tamamlanmış ahlâkı en mühim amaç olarak görmeleridir. Descartes, *Principia Philosophiae* adlı eserinde felsefeyi kök, gövde ve dallardan oluşan bir ağaca benzetmektedir: Buna göre, felsefenin kökü metafizik, gövdesi fizik dalları ise diğer bilimlerdir. Diğer bilimler ise tıp, mekanik ve ahlâktır: Ahlâk ise diğer

¹⁰³ Selami Atakan Altınörs, "Descartes'ın Felsefesinde Zihin ile Beden Arasındaki İrtibat", *Felsefe Dünyası*, 1/71 (2020), s.79-90

¹⁰⁴ Descartes, *Ruhun Tutkuları*, s.53.

¹⁰⁵ Descartes, *Ruhun Tutkuları*, s.51.

bilimlerin detaylı ve tam bilgisini içeren en yetkin bilgi yani bilgeliktir. Böylece ahlâklı olmak, bilgeliğin en son aşamasıdır.¹⁰⁶ Gül-Haç Kardeşleri'nin kadim öğretilerden esinlendiği denge ve uyum düşüncesi, Descartes'ın ruhun tutkularındaki denge ve uyum düşüncesiyle örtüşmekle beraber aynı ölçülü armoni düşüncesi kadim mistik öğretilerin de temelini oluşturmaktadır. Gül-Haç Kardeşleri için içsel uyum makrokozmos ile paralellik kurmak ve mutlak bilgelige ulaşmak için elzemdir. Yine René Descartes için bilgelige ulaşmanın yolu yetkin ahlâk inşa etmektir: Yetkin ahlâk ise anacak tutkuları uyumlu ve ölçülü hale getirmekle mümkündür.

3.2 René Descartes'ın Eserlerinde Gül-Haç Kardeşliği İzlenimlerinin Hermenötik İncelemesi

Gül-Haç Kardeşleri'nin “felsefede reform” düşüncesine uygun bir portre çizen René Descartes, özellikle gençlik yıllarından beri rahatsızlık duyduğu, okullarda otoriterleşmiş Aristoteles düşüncesine karşı bir felsefe geliştirmiştir. Bu durumun Gül-Haç Kardeşliği'nin yenilenmiş felsefe ve hakikat düşüncesi ile uyumlu olması doğal olarak Descartes'ı döneminin entelektüel çevresinde potansiyel bir Gül-Haçlı haline getirmiştir. Descartes her ne kadar sıkı bir Katolik gibi görünse de Gül-Haç Kardeşliği'nin örgüt modelinde bunun pek bir önemi yoktur: Çünkü Gül-Haç Kardeşleri için görünmezlik ya da gizlilik en önemli kurallardan birisidir: Bu bakımdan Descartes'ın sıkı bir Katolik imajı çizmesi daha rahat gizlenebilmesi açısından kendisine fayda sağlamaktadır.

Descartes'ın mistisizme ya da değişmez hakikate ilgi duyduğu, gençlik yıllarında takip ettiği Roman Lull ve Agrippa gibi mistik isimlerden anlaşılmaktadır. Bu isimler üzerine çalışmalar yapmış ve Samuel Beckmann ile bu konular özelinde mektuplaşmıştır. Descartes'ın Gül-Haç Kardeşleriyle bizzat temasa geçip geçmediği, felsefesindeki Gül-Haç düşüncesiyle paralel bazı pasajlardan yola çıkarak yorumlanabilir. Aynı zamanda Gül-Haç Kardeşliği'nin düşünce hareketinin çevresinde döndüğü V. Frederick'in kızıyla olan teması ve Martin Schook'un suçladığı gibi inzivada yaşayarak tıp ve bilgelik konularına bu denli ilgi duymuş olması da Descartes'ın Gül-Haç Kardeşleriyle sürekli ya da bir süre temasa geçtiği fikrini

¹⁰⁶ René Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, Çev., Mesut Akın, İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1983, s.45.

güçlendirmektedir. Kendi ifadesiyle “dünya kitabını okumak” için oldukça fazla seyahat eden Descartes’ın bu seyahatlerini bilgelik arayışı olarak tanımlaması, Gül-Haç Kardeşleri’nin “dünya kitabını gezerek okumak” düşüncesiyle net bir şekilde örtüşmektedir. Bu bağlamda Descartes’ın eserlerinde de bu seyahatlerden edindiği bilgeliği Gül-Haç Kardeşliği düşüncesiyle kesişen noktalarla birlikte ele alıp yorumlamak mümkündür. Özellikle ilk yurt dışı seyahatlerini gerçekleştirdiği 1618 yılından sonra kaleme aldığı eserlerini incelemek bu açıdan Descartes’ın Gül-Haç Kardeşlerinden aldığı izlenimleri daha net bir biçimde ortaya çıkarabilir.

3.3 Anlığın Yöntemi İçin Kurallar – 1618 / 1628

René Descartes’ın ilk büyük eseri sayılan ve tamamlanamayan *Kurallar*, 1618 yılından 1628 yılına kadar taslak metin olarak Descartes tarafından sürekli elden geçirilmiş, düzenlenmiştir. Descartes, sürekli elden geçirdiği bu taslak metni ölünceye kadar saklamış ve bu metnin basımı Descartes hayattayken değil ancak 1701 yılında gerçekleştirilmiştir. Metnin tam adı “*Règles utiles et claires pour la direction de l’esprit en la recherche de la verité*” yani *Hakikat Arayışında Aklın Nasıl Kullanılacağına Dair Faydalı ve Açık Kurallar* olmakla birlikte on iki kural ve üç bölümden oluşması planlanmıştır. Descartes bu kitapla kendi yönteminin kurallarını tanıtmayı ve bu yöntemi kullanarak tüm hakikati keşfetmeyi amaçlamaktadır. *Kurallar*, Gül-Haç manifestolarının Avrupa’yı kasıp kavurduğu yıllarda yazılmaya başlanmıştır. *Kurallar* oluşturulurken reformcu Hristiyanların mistik öğretileri Descartes’ın da oldukça ilgisini çekmiş, bilgeliği bu metotlarla bulmanın mümkün olup olmadığını araştırmıştır.¹⁰⁷ Bu bakımdan *Kurallar* eserinde Gül-Haç Kardeşleri’nin izlenimlerini bulmak mümkündür.

René Descartes, birinci kuralın birinci bölümünde tüm bilimlerin birbiriyle birleştiğini söylemektedir. Descartes’a göre insanlar, pratik açıdan birçok iş yerine tek bir işe odaklanmanın her zaman daha fazla ustalık getireceğini düşünmektedirler: Ancak insanlar, çoğunlukla zihinsel bilgileri bedensel bilgilerle karıştırmaktadırlar. Descartes’a göre bir kimsenin hem tarım işleriyle uğraşıp hem de gitar çalma da ustalaşmasından ziyade sadece birinde yetkinleşmesi daha kolaydır. Ancak yine

¹⁰⁷ Clarke, *Descartes*, s.97-103.

Descartes'a göre bu durum bilimler için geçerli değildir. O'na göre tüm bilimler, insan bilgeliğinin kendisidir ve hepsi birdir.¹⁰⁸ Descartes, burada tıpkı Gül-Haç Kardeşleri'nin Evrensel Bilgelik konusunda söylediği şeyi felsefi bir kümede toplamaktadır. Gül-Haç Kardeşleri tıp, matematik, felsefe, kimya vb. bilimleri evrensel uyumun ya da bütünün parçaları olarak görmektedirler. Gül-Haç Kardeşlerine göre parçalanmış bilimin reformasyona tâbi tutularak yeniden inşa edilmesinde bu fikir başrol oynamaktadır. Descartes, bilimlerin bu bağlamda birbirlerinden ayrılamaz olmasına Evrensel Bilgelik (universalis Sapientia) ya da sağlam aklık (bona ment) adını vermekte, bunu ilk kural olarak belirlemektedir: Descartes, tüm dikkatini bu genel ereği aramaya verdiğini söylemektedir.¹⁰⁹ Bu bağlamda Descartes, Gül-Haç Kardeşleri ile bilimsel bütünlük konusunda ortak noktada buluşmakla beraber ifade de ortak bir kavram kullanarak Evrensel Bilgelik (universalis Sapientia) mefhumunu açıkça dile getirmektedir. Yine dördüncü kuralın son bölümlerinde Descartes, geçmiş filozofların matematik konusuna yaklaşımlarını incelemektedir: Buna göre Descartes, antikitede matematiğin farklı bir biçiminin kullanıldığını söylemektedir. Kendi çağına göre antik çağlarda daha yalın bir matematik kullanıldığını söyleyen Descartes, yine de aklın doğru bir biçimde idaresiyle ortaya çıkan sağlam bilgi ile tanımlanan doğal ışık¹¹⁰ sayesinde antik filozofların sağlam bilgiyi (niçin öyle olduğunu bilmeden) anladıklarını söylemektedir. Bunu anlamalarıyla beraber matematikteki uyumu diğer bilimlere de aktarmışlardır: Optik, müzik, gökbilim ve mekanik vb. bilimler böylece matematiğin bölümleri haline gelmiştir. Descartes, bu durumu çok yerinde bulmakta ve tüm bilimlere uygulanabilir bir evrensel matematik modelini önermektedir. Dördüncü kuralda düzen ve ölçü konusunda her şeyi açıklamaya yönelik bir bilim olarak matematikten bahseden Descartes'ın düşüncesi, evrensel uyumun, evrensel matematikle tanıtlanabileceği fikrini desteklemektedir.¹¹¹ Burada bir kez daha açık bir şekilde Gül-Haç Kardeşleri'nin düşüncesiyle, Descartes'ın kesiştiği bir nokta ortaya çıkmaktadır. Pythagorasçılardan açıkça etkilenen Gül-Haç Kardeşleri de makrokozmos-mikrokozmos bağlamında evrenin matematiksel bir uyum içerisinde olduğu konusunda hemfikirdir. Christian Rosenkreutz'un mezarındaki estetik ve matematiksel uyum bunun bir kanıtını teşkil etmektedir. Kabala konusunda

¹⁰⁸ Descartes, *Söylem, Kurallar*, s.77.

¹⁰⁹ Descartes, *Söylem, Kurallar*, s.78.

¹¹⁰ Cottingham, *Descartes Sözlüğü*, s.75.

¹¹¹ Descartes, *Söylem, Kurallar*, s.92.

yetkinleşmiş Gül-Haç Kardeşleri, evrensel uyumun şifrelerinin evrensel matematikte gizli olduğu inancına sahiplerdir. Kural on dördün yedinci bölümünde Descartes, tıpkı antikitede matematiğin ve geometrinin gizil bazı bilgelik edinimleri için ön hazırlık olarak kullanılmasını kendi yönteminde de kabul etmektedir. Bu durum yine evrensel bilgeliğin ve evrensel matematiğin Gül-Haç Kardeşleriyle paralel bir biçimde önemini oldukça net bir biçimde vurgulamaktadır.

Bunun dışında daha derin bir bilgelige erişmenin bir aracı olarak yararlılığı öylesine büyüktür ki, yöntemimizin bu parçasının matematiksel problemleri ele almak için bulunmuş olmadığını, ama tersine matematiğin hemen hemen yalnızca bizi bu yöntemde eğitme amacıyla incelenmesi gerektiğini söylemede hiçbir duraksama göstermeyeceğim.¹¹²

Ancak Descartes, matematiksel düşünce sistemini Gül-Haçlılar gibi mistik bir zemine oturtmaktansa Gül-Haçlıların evrensel matematik anlayışını reddetmeden bir sekülerizasyon yapmaktadır. Bu konuya özellikle on dördüncü kuralın on üçüncü bölümünde değinen Descartes, sayılara gizemli özellikler yükleyenleri eleştirmiştir.¹¹³ Ancak bu durum Gül-Haç Kardeşleri'nin evrensel uyum ve evrensel matematik kavramlarını reddetmekten ziyade onları düzenlemeyi amaçlamaktadır. Gül-Haç Kardeşleri evrensel bir sekülerizasyonu zaten amaçlamaktadırlar.¹¹⁴ Descartes'a göre matematik açık-seçik bilginin en güçlü örneğini sunarken daha önce bahsedildiği gibi tüm açık-seçik bilginin kaynağı ise tanrıdır. Böylece Descartes için matematik her ne kadar klasik ezoterik sınırlar içerisinde yer almasa da yine de evrensel bilgeliğin en güçlü örneğini sunmaktadır. Zihni ruh ile özdeşleştiren Descartes için matematiksel kavramlar, ruhta bulunan ve kaynağı tanrı olan ve bu bakımdan ruhsal derinlik taşıyan kavramlardır. Bu bağlamda Gül-Haç Kardeşleri'nin matematik tanımını reddetmeyen Descartes, tanımı kendi felsefesine uygun hale getirmiş, zihin ya da ruh için bilgeliğin bir ön hazırlığı olarak matematiği sunmuştur. Bu durum Gül-Haç Kardeşleri'nin yenilenmiş felsefe düşüncesine uygun düşmektedir.

¹¹² Descartes, *Söylem, Kurallar*; s.144.

¹¹³ Descartes, *Söylem, Kurallar*; s.147.

¹¹⁴ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.66.

3.3.1 Yöntem Üzerine Söylem – 1637

Yöntem Üzerine Söylem, Descartes'ın Hollanda'da yazdığı ve yayınlamayı istediği bilimsel denemelere giriş niteliğinde bir önsöz olarak hazırladığı kitaptır. Başlangıçta daha kapsamlı olarak bir “evrensel bilim” tasarımı düşüncesiyle yazmaya başladığı eserini, daha sonra ilahiyatçı otoritelerin baskısından çekinmesi nedeniyle kapsam bakımından daraltmıştır. Descartes'ın bu eserdeki değişken üslubu göz önüne alındığında kitabı yazarken fazlasıyla aceleci davrandığı gözlemlenmektedir. Eserde metafizik, fizik, doğa felsefesi üzerine tanımlar ve kendi yönteminin bir özetini vermektedir. Ayrıca kitapta, daha sonra yazacağı *Meditationes De Prima Philosophiae* eserinde detaylandıracağı metafizik bazı tanıtımlar için arasözler yer almaktadır. Kitabın içeriğinin kısa ve inişli çıkışlı olması Descartes'ı bu kitabın bir özet niteliğinde olduğunu ve asıl tanıtımlarının “*Dünya*” isimli eserinde olacağını söylemesine neden olmuştur. Yine de Descartes, her ne kadar otoritelerin baskısından kaçınmaya çalışsa da *Yöntem Üzerine Söylem* kitabını yayınlar yayınlamaz Fransa ve Hollanda'daki üniversitelerden sert tepkiler almıştır: Sert tepkilerin asıl sebebi Descartes'ın yerleşmiş skolastik felsefe geleneğini reddetmesidir. Aynı zamanda Tanrı'ya yönelik tanıtımlarını yetersiz bulan teologların bazıları Descartes'ı gizlice ateizm propagandası yapan bir yılan olarak tanımlamışlardır.¹¹⁵

Yöntem Üzerine Söylem eseri, Descartes'ın mensup olmakla suçlandığı Gül-Haç Kardeşleri ile düşünce olarak kesişen bazı noktalar barındırmaktadır. Daha ilk bölümden itibaren okulda ona dayatılan kitaplardan öğrendiklerinin kesin bir zemine oturmadığını söylemektedir. Bu bağlamda kitaplardan alınması gereken her şeyi aldığını ancak bilgelik konusunda bu kitapların ona verebileceği hiçbir şeyin olmadığını hatta kitapların daha çok kuşkusunu artırmaya yaradığını vurgulamaktadır. Kitabın bu bölümü, klasik okul eleştirisinden ziyade daha çok bilgelik arayışı içerisinde olan bir filozofun içsel boşluğunu doldurmak adına gizemli bir arayış içerisinde olduğunu göstermektedir. Descartes, bu noktada geçmiş filozofların yapıtlarını küçümsemekten ziyade artık bu yapıtların dogmatik bir kimliğe büründüğünü ve hakikat arayışında kendisine bir şey veremeyeceğini ifade

¹¹⁵ Clarke, *Descartes*, s.173- 264.

etmektedir.¹¹⁶ Gül-Haç manifestolarında defalarca eleştirilen ve artık bilgelik yolunda bir işe yaramayacağı ısrarla vurgulanan geleneksel öğreti konusunda Descartes, kutsal kardeşler ile tamamen aynı çizgi üzerinde durmaktadır. İçsel arayışını tasdik etmek bakımından Descartes, *Yöntem Üzerine Söylem* eserinin on dördüncü bölümünde Gül-Haç Kardeşlerine olası en güçlü göndermesini yapmaktadır. Klasik okul kitaplarının içerisinde bilgelik yolunda aradığını bulamadığını tekrar vurgulayan Descartes, “dünyanın büyük kitabında” (le grand livre du monde) aradığı bilgeliği ve hakikati bulmak üzere seyahat etme ve ettiği seyahatlerde tefekkür etme kararı verdiğini söylemektedir.¹¹⁷ Böylece insanlara yararlı olabileceğini ve doğruyu yanlıştan daha net bir biçimde arayabileceğini düşünmektedir. Bu bağlamda hem “dünyanın büyük kitabı” kavramı hem de bilgelik arayışında seyahat etme düşüncesi Gül-Haç Kardeşleri için iki olmazsa olmaz kuralı simgelemektedir. “Dünya kitabı gezerek okunur” cümlesinin savunucuları olan Gül-Haç Kardeşleri’nin bu ilkesini Descartes’ın bilmeme olasılığı çok düşüktür: Çünkü gerek seyahat etmek gerekse “dünya kitabını” okumak kararını verdiğinde ve *Yöntem Üzerine Söylem* kitabı basıldığında Gül-Haç Kardeşleri’nin metinleri hâlâ Avrupa’da en gözde metniler arasındadır. Kurallar kitabından anlaşılacağı üzere kendi kitaplarındaki her cümle ve tanım için bu denli seçici olan Descartes’ın “dünya kitabı” kavramının kullanmasının tesadüf olma olasılığı çok düşüktür. Seyahat etmek konusunda da amacı Gül-Haç Kardeşleri ile oldukça paralel bir amacı taşımaktadır: Gül-Haç Kardeşleri, üstat Christian Rosenkreutz’un yaşamını örnek alarak bol bol seyahat etmişler ve her ülkeye kendi elçilerinden göndermişlerdir. Bu seyahatlerinin amacı ise Descartes ile paralel olarak bilgeliği aramak ve insanlara yararlı olmaktır.

Descartes, seyahatlerinin kendisini geliştiren yönlerinden bahsederken, geleneksel öğretilere ve dogmalara karşı adeta kılıç çekmektedir. Dünyayı gezmenin, farklı halklar, inançlar görmenin onda bıraktığı izlenim ile kendi inançlarını tamamen sorgulama girişimine çekilmiştir. Descartes, bu seyahatlerden sonra katı bir biçimde inandığı tüm görüşlere şüpheyile bakması gerektiğine karar vermiştir: Bu durumda doğal ışığını ve aklını karartmamak için yapması gerekenin tüm bu zamana kadar öğrendiklerine şüphe ile bakmak olduğunu düşünmüştür. Bundan sonra “dünya

¹¹⁶ Descartes, *Söylem, Kurallar*, s.13.

¹¹⁷ Descartes, *Yöntem Üzerine*, s.12.

kitabını” okuyup, seyahat ederek kendini geliştirmenin meyvelerini kendi zihnine daha sorgulayıcı bir biçimde dönerek almıştır. Descartes, kendi ülkesinden ve kitaplardan ayrılmıyaydı bu aydınlanmayı yaşamasının da mümkün olamayacağını söylemektedir.¹¹⁸ Bu noktada Descartes’ın “dünya kitabını” okuduktan sonra zihinsel bir dönüşüm yaşadığı bir çeşit aydınlanma ile kendi görüşlerini değiştirdiği görülmektedir. Geleneksel bilimden çıkıp tüm bilim adamlarını evrensel bilgelige ve seküler bir reforma¹¹⁹ çağıran Gül-Haç Kardeşleri ve onların manifestoları da tam olarak felsefede ve bilimde bu dönüşümü aramaktadırlar. Descartes, birçok kitabı okumakla aradığını bulamamıştır: Ancak tam da Gül-Haç Kardeşleri’nin vaat ettiği gibi bir kitabı, yani dünya kitabını okuyarak okuduğu tüm kitaplara kıyasla daha çok şey elde etmiş, zihinsel yani ruhsal bir dönüşümü kendi içinde gerçekleştirmiştir.¹²⁰

Bahsi geçtiği üzere Descartes, inzivada yaşama arzusu ve sık sık Protestan ülkelerde zaman geçirmesinden dolayı Gül-Haçlı olduğu konusunda düşmanlarınca suçlanmıştır.¹²¹ *Yöntem Üzerine Söylem* eserinde bu konuya değinen Descartes, inzivaya çekilmesinin sebebini “hakikati” bulmak yolunda çaba sarf ederken hiçbir tanış tarafından rahatsız edilmeme arzusu olduğunu söylemektedir. Bununla beraber Hollanda gibi Protestan bir ülkede bulunmasının sebebini ise güvenli ve barış içinde yaşanılabilir bir yer olmasıyla açıklamaktadır. Ayrıca Hollanda entelektüel çevresini “başkalarının işine burnunu sokmayan insanlar” diye tanımlamakta, bu ülkede ıssız bir çöldeymişçesine sakin yaşayabildiğini söylemektedir.¹²² Ancak Descartes’ın bu açıklaması, O’nu Gül-Haçlı olmakla suçlayan çevreleri büyük olasılıkla tatmin etmemiştir: Çünkü Hollanda, Gül-Haç Kardeşleri ve onların düşünceleri açısından alelade bir yer değildir. 17. Yüzyıl’ın politik durumunda Hollanda, Gül-Haç Kardeşleri’nin fikirlerinin en çok yayıldığı ve özellikle kozmopolitlik ve özgürlük açısından Gül-Haçlıların fikirlerine en uygun düşen ülkelerin başında gelmektedir. Matbaa çeşitliliği ve basım özgürlüğü açısından mistik kitapların kolayca basılıp yayılabildiği bir yer olarak Hollanda, seküler bilim ve evrensel bilgelik konusunda da fikirlerin kolayca geliştirildiği bir ülkedir. Çok kültürlü yapısı da Hollanda’yı bu bakımdan Gül-Haç Kardeşliği imkân sahası geniş bir ülke yapmaktadır: Çünkü

¹¹⁸ Descartes, *Yöntem Üzerine*, s.13.

¹¹⁹ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.66.

¹²⁰ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.74.

¹²¹ Clarke, *Descartes*, s.364.

¹²² Descartes, *Söylem, Kurallar*, s.34.

mezhepsel çeşitlilik dogmatik çemberi daraltmakta, ezoterik hareketler için büyük bir özgürlük alanı doğmaktadır. Aynı dönemde Gül-Haçlılarla yakın ilişkisi olduğu bilinen ve evrensel bilgelik ve bilim açısından Descartes ile paralel düşüncelere sahip olan Jan Amos Comenius (1592-1670) fikirlerini Hollanda'da geliştirmiştir.¹²³ Descartes, bu atmosferde Hollanda'da yirmi bir yıl yaşamış (1628-1648) ve en önemli düşüncelerini Hollanda'da geliştirmiştir. Bu bağlamda Descartes'ın Hollanda'da bu kadar uzun süre yaşaması, ezoterik yoğunluğun fazla olduğu Kalvinist bir ülkede inzivaya çekilmesi, Gül-Haç Kardeşliğine üye olduğu ve çalışmaları için burada görevlendirildiği konusunda şüpheleri artırmaktadır.

Descartes, *Yöntem Üzerine Söylem* eserinin ileriki bölümlerinde tanrı tanıtılmasını yapmakta ve insanların neden tanrıyı bilememelerinin sebebini açıklamaktadır. Bu noktada Descartes, insanların ruhlarından bihaber olmalarının ve tanrıyı bulamamalarının sebebini hiçbir zaman zihinlerini duyulur şeylerin üzerine çıkarmamaları olduğunu söylemektedir. Descartes'a göre insanların çoğu açık-seçik bilgiyi aramak yerine imgelemlerinin aldatıcı dalgasına kurban gitmektedir: Oysa tanrı ve ruh kavramlarını, duyulur şeylerin ya da yanıltıcı imgelemin içerisinde aramak oldukça hatalıdır. Tanrıyı ve ruhu bulabilmek için duyulur şeylerden ya da imgelemden değil zihinde olan eksiksizlik düşüncesinden yani tanrının açık-seçik imzasından yola çıkmak gerekmektedir.¹²⁴ Bu noktada Descartes, okullarından mezun olduğu Cizvitlere açıkça savaş ilan etmektedir: Çünkü Cizvitlerin kurucusu Ignatius Loyola'nın (1491-1556) oluşturduğu meditatif ibadet biçiminde, imgelem başrol oynamaktadır. Ignatius'un yazdığı *Spiritual Exercises* kitabında anlatıldığı üzere ibadet ederken içerik kadar yöntem de önemlidir; bu yöntem ise tamamen imgelemi merkeze almakta ve İsa'yı düşünmek, imgelemde İsa'nın yaşamından kesitler canlandırmak önem arz etmektedir. Cizvitlerin, Papa'nın izniyle reformist hareketlere karşı yapılandığı göz önünde bulundurulduğunda Descartes'ın düşüncesinin ardındaki niyet anlaşılmaktadır. Descartes, Katolik Kilisesi'nin silahşorları olan Cizvitlerin ibadet biçimlerini örtülü biçimde eleştirerek, aslında Reformasyonun en güçlü düşmanlarına karşı bir duruş sergilemektedir: Gül-Haç Kardeşleri'nin en büyük hasımlarından birisi olan Papa'nın askerlerine karşı, felsefesinde apaçık bir saldırıda

¹²³ Čapková Dagmar, ve Willem Frijhoff, "Jan Amos Comenius, 1592–1670 AN Introduction", *Paedagogica Historica*, 28/2 (1992), s.175-183.

¹²⁴ René, *Söylem, Kurallar*, s.40.

bulunmaktadır. Bu Descartes'ın Cizvitlere karşı Gül-Haç Kardeşleriyle düşünce olarak aynı safta durduğunun göstergesidir. Reformasyon dalgasının hızla yayıldığı dönemde, bu hareketlerin en büyük destekçileri olan Gül-Haç Kardeşleri, Cizvitlerle çatışma alanına girmiş, bu çatışmada kendilerini müdafaa edecek felsefi argümanlar yaratmak durumunda kalmışlardır. Descartes'ın, Cizvitlerin inanç ve ibadet sistemine karşı bu örtülü saldırısı Gül-Haç Kardeşleri'nin düşüncesine hizmet etmek açısından üç noktada önemli olmaktadır: Birincisi bu saldırı ile “felsefede reform” düsturuna önemli bir katkıda bulunarak skolastik anlayışın reddi ön plana çıkarılmıştır. İkincisi Descartes, Cizvitlerin imgelem kullanarak tanrı ile dua esnasında yakınlaşma anlayışını hatalı görmüş, yerine yeni bir yöntem koyarak tam da Kutsal Kardeşlerin istediği gibi tanrıyı bilmeyi daha seküler bir yöntemle açıklamıştır. Üçüncüsü ise yine Gül-Haç Kardeşleri'nin istediği gibi Katolik Kilisesinin askerlerine fikişel bir darbe vurmuştur. Descartes, daha sonraki yıllarda özellikle Utrecht teologlarıyla girdiği tartışmalarda Cizvitlerin desteğini talep etmiş olsa da asla “yenilenmiş felsefe” fikrinden taviz vermemiş, hatta skolastik düşünceye karşı kendi reformist fikrini savunmaya devam etmiştir.¹²⁵

Descartes, *Yöntem Üzerine Söylem* eserinin beşinci bölümünün sonlarına doğru, ateistlerin yanlışlığı hakkında birkaç şey yazmaktadır: Ateistler, öldükten sonra umulacak ya da korkulacak herhangi bir dünya olmadığını söyleseler de Descartes, ruhun doğasının tamamen bedenden ayrı olduğunu bu yüzden ruhun bedenle birlikte ölme mecburiyeti olmadığını, ruhun ölümsüz olduğunu söylemektedir.¹²⁶ Bu görüş ilk bakışta ruhun ölümsüzlüğü konusu bakımından hiç de özgün gözükme de aslında Gül-Haç Kardeşleri'nin desteklediği seküler reformasyona paralel bir açıklamayı içermektedir. Descartes, döneminin mekanik anlayışını göz önünde bulundurarak ruhu bu mekaniklikten net bir biçimde ayırmakla beraber tıpkı Gül-Haçlıların istediği gibi ruh-beden ayrımını, daha seküler bir temele oturtmaktadır. Gül-Haç düşüncesinde de Kabaladan alınan ilhamla ruh ve beden kesin olarak ayrılmaktadır: Kabalistler, bedeni manevi bir durumu olmayan, yalnızca insanın biyolojik yaşamını devam ettirebilmesi için temel ihtiyaçları olan bir mekanizma olarak görmektedirler.¹²⁷ Descartes ise Gül-Haçlıların ve Kabalistlerin ortak paydada buluştukları bu düşünceyi felsefi bir temele

¹²⁵ Clarke, *Descartes*, 366.

¹²⁶ Descartes, *Söylem, Kurallar*, 57-58.

¹²⁷ Michael Laitman, *Kabala Bilimi*, Ankara: Alter Yayıncılık, 2015, s.71.

oturtmaktadır. Böylece Gül-Haç Kardeşleri'nin istediği düşünce dizgesel bir sistemle Descartes tarafından dile getirilmektedir. Mühim olan bedenın değil, ölümsüz olan ruhun bilgelik anlamında beslenmesidir. Descartes bu düşünceyi, beden ve ruhu töz bakımından kesin olarak ayırarak kadim Kabalist görüşten ilham alan Gül-Haç Kardeşleri'nin etkisiyle sistematik hâle getirmiştir.

Eserin altıncı bölümünde kısa bir biçimde Galileo'nun yargılanmasından bahseden ve bunu doğru bulmadığını açıkça dile getiren Descartes, yalnızca ün peşinde koşan çağının filozoflarına ve teologlarına sert dokundurmalarla bulunmaktadır: Amacı yalnızca ün olan filozoflar için bilgisizliklerini açığa çıkaracak derin konular yerine, kendilerini çok zorlamayacak olasılıkları konu dahiline almalarını kinayeli bir şekilde tavsiye etmektedir. Bu dokundurmaların bir bölümünde Descartes, aslında evrensel bilim konusunda çalışmasının sebebini daha gizli sonuçlar elde etmek adına yaptığını söylemektedir.

Çünkü her şeyi yalnızca ait olduğu düzen içinde inceledikten sonra, açıktır ki | henüz ortaya çıkarmam gereken şey kendinde şimdiye dek bulabildiklerimin tümünden daha güç ve daha gizlidir "...”¹²⁸

Descartes, henüz ulaşamadığı bilgidен kastettiği şeyi açıklamadan bırakmaktadır. Bu mistik tondaki söylem Descartes'ın açık-seçik bilgiyi ortaya çıkarmak üzere kurduğu felsefi tondaki cümlelerden farklı bir tonu barındırmaktadır. Gül-Haç Kardeşleri'nin evrensel bilimin ardındaki tanrısal kudret ve gizli olana ulaşma arzusu Descartes ile düşünce bakımından uyuşmaktadır. Descartes'ı Gül-Haç Kardeşlerine üye olmak ile suçlayanların bu pasajlardan etkilenmiş olma olasılığı oldukça yüksektir.

3.3.2 Meditasyonlar – 1641

Descartes tam adı *İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar* olan eserinde ilk defa metafizik görüşlerini uzun uzadıya detaylandırmıştır. Hollanda'da yazılan ve ilk baskısı 1641, ikinci baskısı ise 1642 yılında yapılan kitabın dili Fransızca değil Latince'dir: Dönemin eğitilmiş insanların Latince bilmesi ve metafiziğe dair konuları sıradan insanların okumamasının daha iyi olacağı düşüncesi Descartes'ı böyle bir karar vermeye itmiştir.

¹²⁸ Descartes, *Söylem, Kurallar*, s.68.

Descartes, *Meditasyonlar* kitabının ilk bölümünü uyguladığı meditasyonu anlatarak oluşturmuştur: Bu durum döneminin anlatım biçimi göz önüne alındığında oldukça alışılmışın dışında bir biçimdir. Descartes'ın *Meditasyonlar*'ı yazma amacı hem *Yöntem Üzerine Söylem* eserinde detaylandıramadığı düşüncelerini detaylandırarak teologların acımasız eleştirilerine cevap vermek hem de ruhun bedenden ayrı bir şey olduğunu ve tanrı tanıtılmasını açarak düşüncelerini sağlam bir zemine oturtmaktır.¹²⁹ Eser altı meditasyondan oluşmaktadır: Birinci meditasyon, kuşku ve kuşkunun açıklamasını, ikinci meditasyon ruhun ve bedenin ayrımı ile ruhun ölümsüzlüğünü, üçüncü meditasyon, teolojik karşı çıkışlara cevabı, dördüncü meditasyon, açık-seçik bilginin mahiyetini tanımlamayı, beşinci meditasyon, maddi tözün tanımı ve tanrı tanıtılmasını, altıncı meditasyon ise duyuların gerçekliğini sorgulamayı kapsamaktadır.

Descartes'ın eserine seçtiği isim gerçekten de oldukça ilginçtir: Latince en dip kökü “med-” olan meditasyon kelimesinin, bir şey üzerine düşünmek, kafa yormak anlamları vardır; “meditor- meditari-” düşünmek, egzersiz yapmak, “meditatio-” derin düşünme ya da tefekkür etmek demektir.¹³⁰ Descartes'ın döneminde genellikle bu kelime daha mistik bir temele dayanarak kullanılmaktadır: Buna örnek olarak orta çağ filozofları genelde “meditatio-” kelimesini kullanırken tanrıya doğru yöneltilen derin düşünceyi ifade etmektedirler.¹³¹ *Meditasyonlar* eserinde Descartes, tam da bu duruma bir anırtırma yapmaktadır. Çünkü meditasyon kelimesinin mistik bir kökeni olduğunu ve genellikle hermetik gelenekte oldukça yaygın kullanıldığını bilmeme olasılığı yoktur. Gül-Haç Kardeşleri'nin geleneğinde ve mistik ekolde de meditasyon kelimesi içsel bir yolculuğu ifade etmekte, Gül-Haç Kardeşleri manevi açıdan gelişmek için zihinsel tefekkürü esas almaktadır. Özellikle Gül-Haç Manifestolarının üçüncüsü olan Kimyasal Evlilik içerisinde Kutsal Peder Christian Rosenkreutz meditasyon halindedir: Christian Rosenkreutz'un meditasyon halindeki derin düşüncesi, Gül-Haç Kardeşleri'nin etkilendiği Hermes'in *Corpus Hermeticum* eserinde, eşyanın üzerine derin bir meditasyon halinde olmasıyla oldukça benzemektedir.¹³² Bu bağlamda Descartes'ın eserine seçtiği isim, özellikle kendi çağının ezoterik atmosferinde

¹²⁹ Clarke, *Descartes*, s.235-236.

¹³⁰ Erdal Alovera, *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınları, 2015, s.363.

¹³¹ Stock Brian, *After Augustine: The Meditative Reader and The Text*, University of Pennsylvania Press, 2001, s.101.

¹³² Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, 86.

okuyucuya mutlaka mistik bir çağrışım yapmış olmalıdır. Özellikle bir ruhsal egzersiz kitabı gibi ilerleyen *Meditasyonlar* eserinin özgün havası düşünüldüğünde, Descartes'ın bu ismi bilinçsizce seçmediği anlaşılmaktadır.

Descartes, *Meditasyonlar* eserini yayınlamadan önce *Yöntem Üzerine Söylem* kitabında değindiği metafizik konular bakımından Cizvitlerin kendisine karşı sert bir itiraz geliştireceğinden emin olmaktadır: Kendisini Gül-Haç Kardeşlerine üye olmakla ilgili suçlamalardan da tam olarak kurtaramadığı için eserini Katolik Sorbonne Teoloji Fakültesine göndererek oradan resmî bir onay almak istemektedir. Bu onayı alırsa Cizvitlerin düşmanlığını göğüsleyebileceğini düşünmektedir. Özellikle Sorbonne Üniversitesini seçmesi, Üniversitenin Cizvitlerle uzun zamandır kavgalı olması dolayısıyladır. Descartes, sadece Sorbonne Üniversitesinin onayını alabilmek için eserinde birçok stratejik bölümü değiştirmiş, töz dönüşümü, rabbın sofrası vb. ibadet pratiklerini içeren bazı bölümleri arkadaşlarının uyarısıyla eserinden çıkarmıştır. Ancak yine de Sorbonne Üniversitesi, *Meditasyonlar*'ın basımına onay vermemiştir. Descartes, daha sonra Hollanda'da basılacak ikinci baskıda tüm çıkardığı bölümleri kitaba geri eklemiştir.¹³³ Bu açıdan Descartes'ın Gül-Haç Kardeşleri'nin düşüncesiyle kesişen noktalarını bu eserinde bulmak için daha dikkatli davranmak gerekmektedir: Her ne kadar Descartes, Gül-Haç Kardeşleriyle felsefesinin kesiştiği noktaları örtülü bir biçimde okuyucuya sunsa bile bu eserde “evrensel bilime” hizmet amacıyla yaptığı spiritüel göndermeleri daha fazla gizlemesi açısından birçok sebep bulunmaktadır.

Descartes özellikle birinci ve ikinci meditasyonda felsefesinin yönteminden yola çıkarak okuyucuya bir özet sunmaktadır: Bu iki meditasyonda dönemin geleneksel felsefesi ve kendi uslamalarının yanlış olduğuna dair şüphe duyan Descartes, hiperbolik kuşku ile “kötü cin argümanını” türetmekte ve buradan da yola çıkarak “düşünüyorum (o halde) varım (benim)” çıkarımını yapmaktadır. Birinci meditasyonun beşinci bölümünde uyku ve uyanıklık arasında bir ayrım yapan Descartes, rüya argümanını öne sürmekte ve kişinin uyanırken de uykudayken de deneyimlediği durumların birbirine oldukça benzer olduğunu düşünerek uyanırken de düş görüyor olma ihtimalinin yüksek olduğunu söylemektedir.¹³⁴ Bu bağlamda

¹³³ Clarke, *Descartes*, s.223-233.

¹³⁴ Descartes, *Söylem, Kurallar*, s.183-184.

Descartes'ın felsefesindeki uyanıklık durumu ancak kuşkulu olandan sıyrılarak evrensel hakikatin açık-seçik bilgisiyle mümkün olabilir. Bu açıkça mistik bir argümanı ihtiva etmektedir: Çünkü uyku ve uyanıklık kavramları mistik literatürde, kişinin kendini ve ilahi sistemi ne kadar anladığı ile değerlendirilmektedir. Yani Descartes'ın, uyanırken de düşüyor olabileceğinden şüphe duyması ancak henüz hakikatin bilgisine sahip olamadığı için içsel bir uyku halinde olmasının açıklaması gibi okunabilmektedir. Duyulur şeyleri göz önüne alarak yaptığı meditasyonlar ile hiperbolik kuşkusundan kurtulacak, açık-seçik bilgiyi elde ederek uyanıklığından emin olacaktır. Bu düşünce Gül-Haç Kardeşleri'nin manevi dönüşüm tezine oldukça benzemektedir: Simya ilminde gülün açılması, ruhsal aydınlanmanın ve insana içkin olan bilgeliğin kendinin yavaş yavaş ortaya koymasını simgelemektedir. Bu bağlamda Descartes'ın her şeyden kuşkulananarak kendi ruhsal potansiyelini fark etmesi, açık-seçik bilgiye ulaşma mücadelesi ile bu sembolizm arasında bir benzerlik vardır. Descartes'ın, Gül-Haç Kardeşleri'nin düşüncelerinden etkilenmesi bu benzerliğin temelini oluşturmuş olabilir. Üçüncü meditasyonun birinci bölümünde bu ihtimal güçlenmektedir: Descartes, bu bölümde tam bir mistik meditasyon ya da trans halini tarif etmektedir. Gözlerini kapatacağını, duysal şeylerin tüm düşüncesini zihninden sileceğini, böylece kendisiyle adım adım daha yakın bir ilişki kurmaya çalışacağını söylemektedir.¹³⁵ Bu açıkça kendini meditatif bir yöntemle keşfetme yöntemini açıklamaktadır. Bu mistik meditasyonda kendisinin bilgisine açık-seçik vardığını söyleyen Descartes, böylece kendisine bu açık-seçik bilgiyi keşfetme kuvveti veren tanrının varlığının bilgisine de varabileceğini söylemektedir. Mistik ekolde buna oldukça benzer argümanlar hâlâ vardır: Örneğin tasavvuf ekolündeki "kendini bilen Rabbini bildi" sözünün karşılığı buna çok benzer bir düşünceyi oluşturmaktadır.¹³⁶ Descartes'ın bu türetmeleri, tıpkı tasavvuf ekolünde olduğu gibi Gül-Haç Kardeşleri'nin metodolojisinde de aynı noktaya dokunmaktadır: Gül-Haç Kardeşleri de kendinin bilgisinden yani mikrokozmosun uyumlu işleyişinden, makrokozmosun yani doğanın ve tanrının bilgisine ulaşmaktadır. Descartes, kendini keşfederek, kendi tözünün, sonlu olduğunu ve bu sonlu töze önsel olarak tanrının var olduğunu söylemektedir. Tanrının kendi varlığından daha fazla nesnel olgusalılık taşıdığını, eğer tanrının eksiksizliğinin tasarımını taşımıyor olsaydı, kendi eksikliğini de fark

¹³⁵ René, *Söylem, Kurallar*, s.200.

¹³⁶ Muhyiddin İbnü'l Arabî, *Nefsini Bilen Rabbini Bilir*, İstanbul: Hayykitap, 2011, s.9.

edemeyeceğini ifade etmektedir. Yine tanrıda eğer kavrayamadığım başka kudretler olsa bile bu sonsuz olanın doğasından dolayı normaldir. Descartes, üçüncü meditasyonunu tanrıya muazzam bir övgü ile bitirmektedir. Tanrı'nın kudretli ışığını ve mükemmel yüklemelerini düşünmeyi, hayranlık duymayı, tapınmayı önermektedir.¹³⁷

Dördüncü meditasyonda doğrunun ve yanlışın ne olduğunu inceleyen Descartes, özellikle yedinci bölümde Gül-Haç Kardeşleri'nin düşüncesiyle mikrokozmos-makrokozmos bağlamında oldukça paralel şeyler söylemektedir. Descartes, tanrının yarattığı her şeyi evrensel bir uyum içinde düşünmek gerektiğini, her şeyin denge ile işleyen bir sistemin parçaları olduğunu söylemektedir. Tanrı öylesine mükemmel bir kudrettedir ki her şey evrenselliğin bir parçasıdır. Bu fikir Gül-Haç Kardeşleri'nin manifestolarında sıkça tekrarlanan bir düşünciyi anımsatmaktadır: Gül-Haç Kardeşleri, evreni tıpkı Descartes gibi mükemmel bir uyum içinde işleyen evrensel bir sistem olarak düşünmektedir. Bu yüzden Christian Rosenkreutz'un mezarını açan Kutsal Kardeşler, evrenin uyum içerisinde işleyen bir özetini görmektedirler.¹³⁸ Bu uyum öylesine bir uyumdur ki insanın ruhsal mekanizmasıyla, doğanın işleyişi evrensel bir potada eritilmektedir. Descartes'ın görüşlerinde de bu kozmik armoni fikrini bulmak mümkündür.

Descartes'ın *Meditasyonlar* eserinde detaylarıyla açıkladığı metafizik görüşü, geleneksel Hristiyan teolojisinin “inanmak için iman etmek” düşüncesini değiştirmektedir. Descartes, hiperbolik kuşku ile kendisinin bilincine varırken tanrı düşüncesini daha sağlam temeller üzerine oturtarak evrensel bilim fikrine kapı açmıştır. Bu durum Descartes'ın, Gül-Haç Kardeşleri'nin arzu ettiği felsefe ile paralel görüşler oluşturduğunu göstermektedir. Gül-Haç Kardeşleri, dogmatik düşünceden, seküler ve evrensel bir bilime doğru giden yolda kendilerine katılacak filozoflar aramaktayken.¹³⁹ Descartes tam da bu aranan filozofa uygun özelliklere sahiptir; felsefesini Tanrı'nın kudretine ve büyüklüğüne zarar vermeden kuran Descartes, dünyayı ve doğayı da seküler bakımdan daha açıklanabilir kılmaktadır. Beşinci meditasyonun on birinci bölümünde Descartes, tanrının varlığını açık-seçik

¹³⁷ Descartes, *Söylem, Kurallar*, s.219.

¹³⁸ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.63.

¹³⁹ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.51.

tanıtlamaktadır: Buna göre Descartes, tanrı tasarımı ne zaman düşünülecek olursa düşünüldüğünde bu tasarıma en büyük eksiksizliği yüklemenin mecburi olduğunu, bu mecburiyetin de tanrının var olduğunu kanıtlamak için yeteceğini söylemektedir. Bu görüş, Katolik Kilisesinin Tanrı'ya inanmak için ona iman etmenin zorunlu olduğu düşüncesine karşı, zihin ya da ruhtan yola çıkarak Tanrı'yı ve onun mükemmelliğini bilmek görüşünü içermektedir. Sorbonne Üniversitesi'nden *Meditasyonlar* eserine onay gelmemesinin en büyük sebebi Descartes'ın Katolik inançlara karşı Protestan inançlara daha yakın bir görüşü savunması olabilir: Çünkü Descartes, bilme sırası bakımından önce kişinin kendisini keşfetmesi oradan Tanrı'nın eksiksizliğini bilmesi zorunluluğunu anlatmaktadır. Burada salt bir iman ile sofuca bir inanıştan ziyade Tanrı'yı ve Tanrı'nın mükemmelliğini keşfetmek durumu söz konusudur. Bu bağlamda Descartes, Katolik Sorbonne Üniversitesine ithaf ettiği ilk basımın ön sözünde daha dogmatik ve felsefesinin içeriğinden kopuk şeyler söylerken, felsefesinin içeriğinde daha akılcı ve mistik yönünü ortaya çıkarmaktadır. Bu durum Katoliklerin tanrıbilimine uygun gözükmeleri için Sorbonne Üniversitesine ithaf ettiği önsöz ile metafiziğinin genel çerçevesi incelendiğinde aklın işlevi ve iman konularında gergin bir ikilik olduğunu göstermektedir.

3.3.3 Descartes'ın Prenses Elizabeth ve Pierre Chanut ile Mektuplaşmaları – 1643- 1647

Prese Elizabeth, Gül-Haç hareketinin merkezinde rol alan V. Frederick'in kızıdır. Descartes'ın Protestan ittifakının önemli isimlerinden, mistisizmi ile ünlü Yukarı Palatina'nın Elektörü V. Frederick'in kızıyla bu denli yakın ilişkiler kurması oldukça ilginçtir. Descartes, hayatının birçok bölümünde Gül-Haçlı olduğuyla ilgili suçlamalara maruz kalmasına rağmen tüm Gül-Haç Kardeşliği'nin reformasyon hedefinin biricik umudu Frederick'in kızı Elizabeth ile mektuplaşmaktan çekinmemiş, Elizabeth'e mağrur bir komutanın kızı olarak hitap etmiş, övgülerde bulunmuştur. *Meditasyonlar*'ın ikinci baskısı Amsterdam'da yayınlandığında felsefeye ve mistisizme oldukça ilgili olan Elizabeth, kitabın bir nüshasını edinip okumuş ve çok beğenmiştir. Bu beğenin neticesinde Descartes'ın Hollanda'dan arkadaşı Pollot, Elizabeth'in metni beğendiğini Descartes'a iletir. Descartes, Elizabeth ile tanışma ve metin üzerine tartışma fırsatından dolayı oldukça heyecanlanmıştır. Elizabeth,

Descartes'a ilk mektubunu 16 Mayıs 1643'te yazmış ve içeriği metafizik olan sorular sormuştur. Mektuplar uzun süre devam etmiş ve Descartes adeta Elizabeth'in felsefe öğretmeni haline gelmiştir. Daha sonra aralarındaki samimiyet oldukça ilerlemiş, Elizabeth, Descartes'a ailevi yaşamından ve günlük sıkıntılarından dahi bahsetmeye başlamıştır. Descartes, henüz çok genç olan Prensesin felsefeye ve mistisizme olan merakından ve bilgisinden hayranlıkla bahsetmiş, V. Frederick'in hakkını vererek onu Kral'ın kızı olarak anmıştır. Descartes'ın düşüncelerinin sıkı bir takipçisi olan Elizabeth, Descartes'a sorduğu sorularla *Passions De L'âme* eserinin yazılmasına sebep olmuştur.¹⁴⁰

Descartes, içsel sıkıntılar ile mücadele eden Elizabeth'e Seneca'nın *Mutlu Yaşam Üzerine* kitabını okumasını tavsiye etmektedir. Antik filozofları çoğu zaman eleştiren Descartes'ın düşünceleri göz önüne alındığında, bu önerisi biraz tuhaftır: Ancak Descartes, Seneca'nın her ne kadar "imanla" aydınlanmamış olsa da aklının doğal ışığı sayesinde mutlu yaşamın sırrına erdiğini düşünmektedir. Bu mektuplaşma, Descartes'ın ahlâk konusunda görüşlerini detaylandırmasına neden olmuştur. Descartes, Elizabeth'e yazdığı mektupta, insanın erdem ve bilgelik gibi kendi elinde olan iyilikler ile sağlık ve zenginlik gibi elinde olmayan iyilikler arasında ayrım yapmaktadır: Buna bağlı olarak elimizde olmayan iyilikler için tam bir tevekkül hâlini öneren Descartes, erdem ve bilgeliğin de aklını doğru kullanmakla mümkün olabileceğini söylemektedir. Descartes'a göre yaşamın her koşulunda çoğunlukla zihni kullanmak, tutku ve arzular yüzünden yolunu kaybetmeden kararlı olmak, sahip olunan zenginlik vb. gibi unsurların kendi elinde olmadığını tam bir teslimiyetle kabul etmek ve bunları arzu etmemek erdem ve bilgelige giden yolu oluşturmaktadır. Descartes, Elizabeth'e Seneca hakkında fikirlerini yazarken aslında klasik Hristiyan terminolojisinden oldukça farklı bir anlayışı benimsemektedir. Buna göre Seneca'nın "doğayla uyum içinde yaşamak" görüşünü aynen kabul eden Descartes, bunu bir noktada Hristiyanlaştırarak "kendini tanrının istencine teslim etmek" diye tercüme etmektedir. Descartes'ın burada bir kez daha Gül-Haç Kardeşleriyle paralel bir anlayışta olduğu görülmektedir: Gül-Haç Kardeşleri de bu uyumu mikrokozmos-makrokozmos bağlamında değerlendirmişler ve bilgelige giden yolu bu uyumu keşfetmekte aramışlardır. Gül-Haç Kardeşleri'nin önemli kurallarından birisi olan

¹⁴⁰ Clarke, *Descartes*, s.286-301.

“Yasaya İtaat” argümanı Tanrı tarafından oluşturulmuş plana boyun eğmeyi ve evrenin işleyen mekanizmasını şikayetsiz kabul etmeyi gerektirmektedir.¹⁴¹ Descartes, yine Hristiyan klasik düşüncesinden farklı olarak bedensel hazları kaçınılması, kötü şeyler olarak görmemektedir. Buna göre bedensel hazlar ya da geçici hazlar aklın doğru kullanılmasıyla iyi hâle gelebilmektedir; ancak önemli olan tam bir ölçülülük içinde olup, tam bir uyum içerisinde içsel hoşnutluğu yakalamaktır. Descartes için bedensel hazlar, ruhsal dinginliğe giden yolda bir araç olarak kullanılır. Güvenilir bilgiye dayanan zihinsel hazlar ise tıpkı ruh gibi ölümsüz olabilmektedir.¹⁴² Descartes, burada Elizabeth’e verdiği önerilerde tıpkı Gül-Haç Kardeşleri’nin metodolojisinde yer alan ruhsal dinginlik hâlini hedeflemektedir. Descartes, Elizabeth’e yazdığı mektupta açıkça, ruhun bir bedene bağlı olmasının özgürlük açısından ruha sıkıntı verdiğini yazmaktadır: Böylece Descartes, salt zihinsel hazlar ile beden aracı olduğu zihinsel hazlar arasında ayrım yapmaya gitmektedir. Beden aracı olduğu zihinsel hazlar, salt zihinsel hazlara nazaran kişiye daha büyük görünür ve onu günaha sürükleyebilir. Salt zihinsel hazlar ise kalıcıdır ve bedenden ayrı olarak ölümsüz olan ruhla birlikte yaşamaktadır.¹⁴³ Burada açıkça Descartes kabalist bir argümanı ortaya koymaktadır. Her ne kadar klasik Hristiyan inancında da insanın özgür seçiminin Tanrı’ya uygun olması tartışılmış olsa bile beden tamamen mekanik bir biçimde düşünülmemiştir. Burada Descartes, bedeni manevi olandan veya ruhtan ayırıp önemli olanın manevi olanı yani ruhu dönüştürmek olduğunu söylemektedir. Bu da açıkça Gül-Haç Kardeşleri’nin Kabaladan aldığı ilhamı yenilenmiş felsefe zemininde sunmaktır. Descartes’ın, Kalvinist Prenses Elizabeth’e bir diğer tavsiyesi ise Kalvinci inanç bağlamında önemli bir hatırlatmayı kapsamaktadır: Buna göre hayatta bir insanın başına hangi kötülükler gelirse gelsin, Tanrı’nın varlığını bilip onun planına saygı duymak kişiyi rahatlatacaktır. İnsan her ne kadar özgürce seçim yaptığı düşüncesinde olsa dahi Tanrı insanı yaratmadan önce mutlaka ona bir kader tayin etmiştir. Descartes, başka bir Kalvinci hatırlatmasında ise Elizabeth’e herkesin farklı bireyler olsalar bile bütünü çıkarını gözetmesi gerektiğini ve her insanın, evrensel bir mekanizmanın işleyen birer parçası olduğunu söylemektedir. Cizvit okulundan çıkmış Descartes’ın, Gül-Haç Kardeşleri’nin ve onlarla bağlantılı olarak Kalvenciler ile

¹⁴¹ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği’nin*, s.63.

¹⁴² Clarke, *Descartes*, s.299.

¹⁴³ Clarke, *Descartes*, s.301.

Kabalacıların inançlarını Elizabeth'e hatırlatması, Gül-Haçlıların düşüncelerinden etkilenmesinin bir sonucu olabilir.

Descartes'ın bir diğer samimi mektup arkadaşı ise Pierre Chanut (1601-1662) olmuştur. Chanut, Fransa tarafından İsveç'e diplomat olarak atanmış ve Descartes ile oldukça samimi bir dostluk kurmuş olan devlet adamıdır. İsveç'e atandıktan sonra Descartes'ı, mistisizme ilgi duyan ve daha sonra İsveç'e davet ederek kendisine felsefe öğretmesini isteyen Kraliçe Kristina ile tanıştırmıştır. Chanut aracılığıyla Kraliçe Kristina, Descartes'ı skolastik saldırılara karşı kraliyet korumasına almayı teklif etmiştir. Descartes, sert İsveç iklimi dolayısıyla ölümüne yol açacak bu teklifi kabul etmiştir.¹⁴⁴ Descartes'ın Chanut'ye 1 Şubat 1647 yılında yazdığı bir mektubun kısa bir bölümü Gül-Haç Kardeşleri'nin düşüncelerine oldukça yakın bir anlayışı içermektedir. Bu mektupta Descartes, Tanrı'nın tecessüm veya maddeleşme sırrı ile insana kendini ifşa ettiğini söylemektedir: Bu sırra vakıf olmayan kimsenin Tanrı'ya gerçekten bir tutku besleyemeyeceğini, tutku beslediğini sananların ise bir puta taptığını ifade etmektedir. Descartes'a göre Tanrı'yı gerçekten sevebilmek için Tanrı'nın iradesine boyun eğerek, ölüm ve felaketten korkmadan yaşanmalıdır: Çünkü her şeyin kaderini en iyi şekilde çizen Tanrıya tevekkül ve bu tevekkülle beraber zihnin ya da ruhun Tanrı ile olan benzerliği kişiyi şükretmeye ve sırrını anlamaya sevk etmelidir.

İmdi, Tanrının aşkına ulaşmak için, gütmek gerektiğine hükmettiğim yol, onun bir düşünce veya düşünen bir şey olduğunu göz önünde tutmaktır, bu noktada ruhumuzun özünün, onun özü ile bir benzerliği bulunduğundan, ruhumuzun, Tanrının yüce aklının, Tanrı nefesinin bir parçası olarak, bir akışı olduğuna inanıyoruz.¹⁴⁵

Ruhun bir akış içerisinde olduğunu söyleyen Descartes'ın bu düşüncesi Gül-Haç Kardeşleri'nin tanımladığı ruhun dinamik yapısını ifade etmektedir. Ruh, tıpkı Kimyasal Evlilik'te anlatıldığı gibi aşamalarla gelişmektedir; kişinin manevi dönüşümü ile ruhun ilahi yetkinliği artmaktadır. Tanrıyla benzerliğini keşfeden insan, ruhunu en mütevazî şekilde geliştirmek için çabalamak zorundadır. Descartes'ın eleştirdiği ve puta tapmakla suçladığı kimseler, ruhun Tanrı ile benzerliği olduğunu göz ardı edip yalnızca kibirle dolarak Tanrı sevgisini değil tanrılaşmayı sevmektedirler: Bu kimseler Tanrı'yı yanlış anlayan ve onun gücünü ve iradesini

¹⁴⁴ Clarke, *Descartes*, s.345-346.

¹⁴⁵ Descartes, *Ahlâk Üzerine*, s.101.

tanımayan kimselerdir.¹⁴⁶ Gül-Haç Kardeşleri de tam bu noktada Descartes ile paralel çizgide bir düşünceyle Tanrıyı yanlış anlayanların onu sevmek konusunda yanılgıya düştüklerini söylemektedir. Bu bağlamda Descartes ve Gül-Haç Kardeşleri'nin düşüncesine oldukça açık bir benzerlik söz konusudur. Gül-Haç Kardeşleri'nin manifestolarında bu durum açıkça belirtilmiştir; kim Tanrıyı ve Tanrının sözlerini doğru anlarsa, Tanrıyı sevmekte ve O'na benzemektedir.¹⁴⁷

3.3.4 Felsefenin İlkeleri – 1644

Descartes Elizabeth'e ithaf ettiği *Felsefenin İlkeleri* adlı eserini 10 Temmuz 1644'te yayınlamıştır. *Felsefenin İlkeleri* Descartes'ın yönteminin, töz anlayışının, fizik ve metafizik konusundaki düşüncelerinin kapsamlı bir özetini oluşturmaktadır. Descartes, *Felsefenin İlkeleri*'nde görüşlerinden hiçbir şekilde taviz vermemiş olsa da Hollandalı teologların ve Fransız Katoliklerinin sert karşı çıkışlarından dolayı, tanrının yanıltıcı olabileceğine dair tutumunu farklı bir üslup ile sunmuştur. Buna göre Descartes, *Meditasyonlar* eserinde tanrının yanıltıcı olabileceğine dair söylemlerini yumuşatmış, bunun yerine tanrı tanıtlamasına tanrının varlığının zorunlu olduğunu eklemiştir. Kitabın ilk bölümünde insan iradesinin özgürlüğü konusunu daha detaylı biçimde ele almaktadır: İnsan iradesinin özgürlüğünün kapsama alanını genişletmek isteyen Descartes, insanın yaptığı hataların suçunu tanrıya atmamak gerektiği fikrini savunmaktadır. Ancak Elizabeth'e tanrının her şeyi önceden en mükemmel şekilde belirlediği fikrini savunan Descartes, burada düştüğü çelişkiye bir açıklama getirmek zorunda kalmış olsa da doyurucu bir savunma yapamamıştır. Bölümün devamında ise bir inanç önceliği fikrini savunmuş, ilk olarak vahyedilenlere, ikinci olarak detaylıca araştırılanlara, üçüncü olarak ise deneyimlerimize güvenmemizin daha doğru olacağı fikrini savunmuştur.¹⁴⁸ *Felsefenin İlkeleri*'nin ikinci bölümünde ise Descartes, Kutsal Peder Christian Rosenkreutz'un mezarındaki sunakta yazan “boşluk yok ya da boşluk kıymetsiz” (Nequaquam vacuum) fikrini savunmaktadır.¹⁴⁹ Bu noktada Descartes'ın boşluğun olmadığına dair savunduğu fikir Aristoteles ile aynı çizgide gibi gözükse de aralarında ince bir farklılık bulunmaktadır. Aristoteles boşluğu, devinim yasalarına

¹⁴⁶ Descartes, *Ahlâk Üzerine*, s.102.

¹⁴⁷ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.80.

¹⁴⁸ Clarke, *Descartes*, s.328.

¹⁴⁹ Anonim, *Gül-Haç Kardeşliği'nin*, s.63.

aykırı bir durum olarak görür ve boş mekân düşüncesini, cisimden bağımsız bir yer düşüncesi olarak sayar; böylece boşluğun yeri olması bakımından bir çelişki barındırdığını söyleyerek boşluğu reddeder,¹⁵⁰ Descartes ise boşluğu aynı düşünce ile reddederken bunu hareket yasaları argümanı ile değil maddesiz uzamın, uzamsız da maddenin düşünülmemeyeceği argümanı üzerinden açıklamaktadır. Descartes’a göre uzam, yargı bakımından ayrı bir şey olsa bile düşlemimizde biri uzam diğeri madde iki şey oluşturmamaktayız.¹⁵¹ Hülâsa Descartes, Aristoteles’ten ince bir noktada ayrılarak boşluğu, maddesiz uzam düşünülemez diyerek reddetmektedir. Bu bağlamda, boşluğun reddi düşüncesi tam da Gül-Haç Kardeşleri’nin istediği gibi Aristoteles’in ve antik filozofların güdümünden kurtarılarak daha yeni bir fikirle açıklanmakta ve “bilimde reform” arzusu bakımından Gül-Haç fikri ile uyushmaktadır.

Descartes, *Felsefenin İlkeleri’nin* üçüncü bölümünde, yine Katolik Kilisesiyle ters düştüğü bir konuyu açıklamak istemektedir: Ancak bu açıklamayı, Katolik Kilisesinin canını sıkmadan yapması ve üzerinde kurulacak herhangi bir baskıyı savuşturması gerekmektedir. Bu konu, gezegenlerin hareketi konusudur. Descartes, bu konuda Galileo’nun fikrini aslında makul bulmaktadır ancak Galileo’nun başına gelenlerin kendi başına gelmemesi için dikkatli davranmaktadır. Katolik Kilisesi, “güneş evrenin merkezindedir ve hareket etmez ancak dünya hareket eder” fikrine bir yasak getirmiştir: Descartes, bu yasağa dikkat ederek bir çözüm bulur, bu çözüm hareketi görelî hale getirmektir. Buna göre bir cisim, bir başka cismin yakınındayken yine bir başka cismin civarı konumuna geçtiğinde o cismin hareket ettiği söylenmektedir. Bu durumda Descartes, gezegenler Güneş’in etrafındaki bir burgacın içinde dönüyor demiş, daha sonra her gezegen kendi burgacı içinde dönerken, kendisiyle aynı burgacın içinde hareket eden yakınındaki bir cisme göre durağandır diyerek Katolik Kilisesine ters düşmekten kendini kurtarmaya çalışmıştır. Böylece hem Güneş merkezli bir şekil çizmiş hem de Katolik Kilisesinin gazabından kaçınmaya çalışmıştır. Bundan sonra Descartes, gezegenlerle ilgili sorunu nihayete erdirmeyi başarabildiğini ummuştur; yine de bu söylediklerini Katolik Kilisesinin yargısına bıraktığını söylemiştir.¹⁵² Descartes’ın bu söylemi, Katolik Kilisesinin artan baskısından dolayı bir korku taşıdığının göstergesidir. Descartes, gezegenlerle ilgili

¹⁵⁰ Aristoteles, *Fizik*, Çev., Saffet Babür, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.9-10.

¹⁵¹ Descartes, *Söylem*, Kurallar, s.145.

¹⁵² Clarke, *Descartes*, s.330-331.

tutumunda Aristoteles'in geosantrik sistemine dolaylı bir karşı çıkışta bulunmaktadır. Bu karşı çıkışın dolaylı olmasının sebebi Katolik Kilisesinin baskısıdır: Ancak yine de bu konuda hem Katolik Kilisesine ters düşmemiş hem de "bilimde reform" düşüncesine uygun davranmıştır.

Descartes daha önce açıkladığı ruh-beden ayrımını yine spiritüel bir zemine oturarak *Felsefenin İlkeleri*'nde tekrar yinelemektedir. Descartes'a göre bir insanın ruhunu tanıyamamasının sebebi, uzamlı şeylerden ruhu tam olarak ayırabilecek zihinsel ve manevi düzeye gelememiş olmasıdır. Otantik Kabala öğretisinin ve Gül-Haçlıların ruhunu tanımak ve dönüştürmekle ilgili klasik düşüncesi Descartes'ın bu fikri ile ciddi paralellikler göstermektedir. Descartes'a göre maneviyattan uzak ve zihnini doğru kullanamayan insanlar, dünyaya ve maddi şeylere inanmaya, ruhuna inanmaktan daha fazla önem vermektedir. Böylece ortaya yalnız bedeniyle ya da bedensel arzularıyla hareket eden, bu dünyaya ve maddi şeylere inanan, manevi gelişimden ve dönüşümden uzak insanlar çıkmıştır.¹⁵³ Bu bağlamda Descartes, ruhun gelişmesi ve bilinmesi için bedene ya da maddeye değil ruha ve ruhu yaratan tanrıya inanılması gerektiğini söyleyerek kesin bir çizgi çekmektedir. Bununla beraber Descartes, *Felsefenin İlkeleri*'nde günah denilen şeyin mahiyetini de bu bağlamda açıklamaktadır: Buna göre inanılan maddi şeylerin güvenilir donelerine çok fazla kendini kaptıran insan, iradesini özgürce genişletebildiği için hataya ya da günaha düşmektedir. Burada aslında Descartes, klasik bir mistisizmi kendi felsefesi bağlamında açıklamaktadır. Beden, kişinin ruhundan ayrı, biyolojik koşulların devamlılığı için beslenmesi gereken bir araçtır; ancak amaç ruhu beslemek ya da bilmek olmakla beraber, ruh ise tıpkı Gül-Haçlıların öğretilerinde olduğu gibi kişinin ölümsüz olan aslı, yani tözüdür. Mühim olan ruhu manevi ve akli alanda beslemek, insanın yanlışlarının sorumluluğunu tanrıya yüklememektir.¹⁵⁴

Descartes, *Felsefenin İlkeleri'nin* ilerleyen bölümlerinde adeta makrokozmos-mikrokozmos öğretisini reforme ederek sunmaktadır. Buna göre Tanrı, büyük gücü ve kudretli iradesiyle her şeyi ezelden düzenlemiştir. İnsanlar, tanrının her şeyi belli bir düzene sokmadığını düşünürlerse günaha girmektedirler. Makrokozmos bağlamında

¹⁵³ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s.62.

¹⁵⁴ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s.79.

her şey dengeli, uyumlu ve tanrının mutlak yetkinliği ile işlemektedir: İnsanların yapması gereken şey, mikrokozmos öğretisine benzer biçimde, kendi istençlerini bu iradeye uyumlu kılmaktır. Bunun nasıl yapılacağına dair bir ipucu da veren Descartes, öncelikle mutlak gücün tanrıda olduğunu bilmekle beraber, istencimizin yanılma payını en aza indirmemiz gerektiğini söylemektedir. Aldatıcı olmayan tanrı sayesinde insandaki bilmek kuvveti yanılmamakta, istemek ise bilmeye gücünün yettiği şeylere yöneldiğinde tam bir denge kurulmaktadır. Tanrı uyumlu bir evren modeli yaratmıştır; insan, istencini bu evren modeliyle uyumlu halde kullanarak yani açık-seçik bilmediği hiçbir şey üzerine yargıda bulunmayarak tam bir denge sağlamalıdır.¹⁵⁵ Bu düşünce makrokozmos-mikrokozmos bağlamında Gül-Haç Kardeşleri'nin denge ve uyum düşüncesiyle bağdaşmaktadır.

3.3.5 Ruhun Tutkuları – 1649

René Descartes'ın ölümünden bir yıl önce yayınlanan son eseri *Ruhun Tutkuları*'dir. Descartes, Elizabeth'le yazışmaları sırasında insan duyguları ile ilgili soru soran Prensese duyular hakkında kapsamlı bir incelemeyi beraber yapabileceklerini iletmıştır. Bunun sebebi, Elizabeth'in daha önce Descartes'ın hayvanlar hakkında yaptığı bir incelemeyi okumuş olmasıdır: Bu yüzden Descartes, kendisini tutkular ve beden konusunda oldukça iyi anlayacak kişinin Prensese Elizabeth olduğunu düşünmüştür. Böylece 1645 yılında Ruhun Tutkuları kitabının çalışmalarına başlamıştır.¹⁵⁶ Yukarıda açıklandığı üzere Descartes, ruhu tanımlarken, ruhun bedeni irade ile harekete geçirdiğini söylemektedir; beden de tutkuları uyarmaktadır. Ancak ruh, fiziksel yasalara indirgenemezken, beden de ruha indirgenememektedir. Bununla beraber damarlarda ince bir hava gibi dolaşan can ruhlarının, beyindeki epifiz bezine ulaşması ile bedenin hareketleri ruhtaki tutkuları uyarmaktadır. Descartes, altı temel tutku saymaktadır, diğer tüm tutkular bu altı tutkudan meydana gelmektedir: Bunlar hayranlık, sevgi, öfke, neşe, keder, arzudur. Tutkular bedenin hareketinden doğan zorunlu etkinlikler olarak, dengede tutulabilir ve aşırıya kaçılmazsa hiç de kötü değildir. Tutkuların dengede tutulması konusunda Descartes, makrokozmos-mikrokozmos bağlamında Gül-Haç Kardeşlerine oldukça benzer bir metot

¹⁵⁵ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s.83-84-85.

¹⁵⁶ Clarke, *Descartes*, s.306.

sunmaktadır. Buna göre aslında kendi içinde kötü olmayan tutkular, evrensel iyi düşünülmediğinde ya da tanrının istenci hiçe sayılıp örneğin arzulara aşırıya kaçıldığında kötü olmaktadır: Gül-Haç metodolojisinin perspektifinden bakıldığında makrokozmos ile ruhu uyumlu bir hale getirebilmek için yine eylemlerde denge unsuru gözetilmektedir. Descartes'ın, tutkuları aklın öncülüğünde denetim altına almak gerekliliğini vurgulaması, yalnızca bir ahlaki temel olarak değil aynı zamanda kişinin kozmik uyum açısından dengede olması ve ruhsal dinginliği yakalaması açısından okunabilir. *Ruhun Tutkuları* eserinin yüz doksanıncı maddesinde Descartes bu konuda örnek teşkil edecek şeyler söylemektedir: Buna göre, sabırla erdemi ve bilgeliği takip edenlerin gerçekten önemli ve iyi bir eylemde bulunduklarında duydukları sevinç, bağınaz ve kendini dindar sanan dogmatiklerin önemsiz bir şey yaptıklarında duydukları gururdan farklıdır; iki etkinliğin nedeni de tutkular olmasına rağmen erdemli kimseler tutkularında aşırıya gitmemişler ve gerçekten haklı, önem arz edecek eylemleri yaptıklarında bir tür tatlı hoşnutluk duymuşlardır. Her gün kiliseden çıkmayan, oruç tutan, bâtıl inançlı sofular ise tutkularında aşırıya kaçmış ve bir tür önemsiz eylemleri, haksız bir kibir ve gururla yapmışlardır.¹⁵⁷ Descartes, eserinin son iki maddesinde doğaları gereği iyi olan tutkulardan korkmamak gerektiğini, kaçınmamız gereken tek şeyin aşırıya kaçmak olduğunu söylemektedir; beden hareketlerinden dolayı tutkuların uyarılması ve kanın hareketlenmesi neticesinde oluşabilecek aşırılıkları önlemek için ise tetikte olmayı, aşırılığa kaçmaya sebebiyet verecek duygunun çok daha kuvvetli, dengeyi kurmaya yönelik duygunun ise çok da zayıf görünmeye eğilimli olduğunu hatırlamayı önermektedir. Devamında Descartes, tutkuların anlık saldırısına uğrandığında ise ruhunu hep bu ani saldırılara karşı hazır tutanların yine bir korku yaşamaması gerektiğini çünkü ruhlarını bu konuda eğitmiş olduklarını söylemektedir: Bu kimseler ruhlarını en mükemmel beceriklilikleri ile kullanmakta, bilgelikleriyle ön plana çıkmaktadırlar.¹⁵⁸ Descartes, bu noktada açıkça ruhun, kişinin aklını kullanmasıyla beraber dinginleşeceğini, gelişeceğini söylemektedir. Ruh kendini ne denli kozmik uyumla paralel hale getirmelidir; kişi, tutkularını tanıyarak denge unsurunu ne kadar göz önüne alırsa o kadar bilgeleşir. Gül-Haç Kardeşleri'nin gerek simyadan gerekse Kabalistlerden ilham alarak oluşturdukları kozmik uyum düşüncesi de ruhu manevi konuda yetkinleştirmeyi esas almaktadır.

¹⁵⁷ Descartes, *Ruhun Tutkuları*, s.119.

¹⁵⁸ Descartes, *Ruhun Tutkuları*, s.131-132.

Descartes buna benzer olarak tanrı iradesini göz önüne almayı ve istencimizi, açık-seçik bilgiyi merkeze alarak olabildiğince tanrı istencine uydurmak gerekliliğini ifade etmektedir: Tutkuları ise bu yolda kullanmayı, ruhumuzu manevi açıdan dönüştürmeyi ve dengede tutmayı önermektedir. Ruhun gelişimi, denge ve uyum kavramları açısından değerlendirildiğinde, Gül-Haç Kardeşleri'nin düşüncesi ile René Descartes'ın düşünceleri arasında bir benzerlik bulmak mümkündür.

4. SONUÇ

Gül-Haç Kardeşleri, çağının Skolastik anlayışını doğrudan eleştiren, Katolik Kilisesinin baskıcı ortamında bilimin durağanlaştığını vurgulayan ve çağın Aristoteles güdümündeki metodolojisini ortadan kaldırmayı amaçlayan bir topluluktur. Kardeşler, dünyada evrensel bilimi ve dinsel reformasyonu hedeflemektedir. Gül-Haç Kardeşleri'nin amaçları arasında ileriye dönük, dinamik bir bilim anlayışı yatmakta, seküler bir devrim arzulanmaktadır. Aynı zamanda kişilerin ruhsal dönüşümünü, hedeflenen devrim bağlamında hızlandırmak gayesi güdülmektedir. Gül-Haç Kardeşleri, ruh ve beden ayrımını kesin olarak yapmakta, kişilerin manevi dönüşümünü simyadan aldıkları ilhamla metaforik bir biçimde anlatmaktadırlar: Bu bağlamda, bilimsel dönüşümü de tıpkı ruh gibi algılayan Gül-Haç Kardeşleri, ruh nasıl manevi anlamda gelişirse, bilimler ve insanlık da tıpkı ruh gibi gelişmek zorundadır düşüncesini taşımaktadırlar. Bu yüzden 17.Yüzyıl'da onlarla aynı fikirde ve işlerinde yetkin olan tüm bilim adamlarını ve filozofları saflarına katılmaya davet etmektedirler. Gül-Haç Kardeşleri, gizliliği ve görünmez olmayı esas aldıkları için onlara katılan kimseleri tam anlamıyla ifşa etmek zordur: Ancak bazı bilim adamları ve filozofların söylemleri Gül-Haç Kardeşlerine oldukça yakın ifadeler çağrıştırdığı için, düşünce paralellikleri göz önüne alınarak güçlü sonuçlar çıkarılabilir.

René Descartes'ın felsefesi ve yaşamı Gül-Haç Kardeşleri'nin düşünceleriyle paralellikler içermektedir: Bu paralellikler yüzünden Descartes gerek Fransa'nın Katolik entelektüel çevresi gerekse Martin Schook gibi akademisyenler tarafından sık sık Gül-Haç Kardeşlerine üye olmakla suçlanmıştır. Descartes'ın gençlik yıllarında ilgilendiği bazı filozofların Gül-Haç Kardeşlerine ilham vermiş olması, mistisizm ile yakından ilgili çalışmalar yürütmesi de bu suçlamaların içeriğini güçlendirmektedir. Descartes'ın yaşamında Gül-Haç Kardeşleri'nin kurallarından bazılarını çok baskın biçimde uyguladığı görülmektedir; bunların başında sürekli inzivada yaşaması, kendini gizlemesi, Protestan ülkelerde daha fazla vakit geçirmesi gelmektedir. Gül-Haç Kardeşleri'nin mistik ve reformcu hareketinin, okült çalışmalarıyla ünlü Yukarı Palatina'nın Elektörü V. Frederick'in etrafında dönmesi ve Descartes'ın V.

Frederick'in kızıyla olan yakın ilişkisi de göz önünde bulundurulduğunda, Descartes'ın Gül-Haç Kardeşleri ile bir ilişki içerisinde olması muhtemeldir.

René Descartes'ın düşüncelerinde de yaşamı kadar Gül-Haç Kardeşliği'nin izlenimlerini bulmak mümkündür. Bunların başında her ne kadar Katoliklerin savunucusu Cizvit Tarikatının okulundan mezun olmuş olsa da Aristoteles'e ve Skolastik felsefeye yaptığı eleştiriler gelmektedir. Bu konuda Gül-Haç Kardeşleriyle aynı çizgide duran Descartes, Aristoteles'in fikirlerinin zamanının geçtiğini ve yerini tüm bilimleri kapsayan yeni bir bilimin alması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, Gül-Haçlıların evrensel bilim düşüncesiyle de Descartes'ın tüm bilimleri kapsayan evrensel bir bilim fikri kesişmektedir. René Descartes'ın açık-seçik bilgiye ulaşmak üzere geliştirdiği metodolojisinin ilki düşünen benin bilgisine ulaşmaktır; düşünen benden yola çıkarak yine açık-seçik olan tanrının bilgisine ulaşan Descartes, yine Gül-Haç mistisizmiyle paralel bir biçimde kendini bilmekten, tanımaktan yola çıkarak tanrı bilgisine ulaşmaktadır; Gül-Haç Kardeşleri'nin ezoterik yönteminde de aynı uygulama söz konusu olup, kişinin ruhunu dönüştürmesiyle tanrıyı bilip anlaması mümkün olmaktadır. Descartes'ın düşüncesiyle Gül-Haç Kardeşliği'nin öğretisi arasındaki bir diğer paralellik ise ruh-beden ayrımının ikisinde de radikal bir biçimde yapılmış olmasıdır: Buna göre Gül-Haç Kardeşleri, Kabala öğretisinde olduğu gibi bedeni yalnızca bir mekanik yapı olarak görmekte, mühim olanın ruhu dönüştürmek olduğunu söylemektedir. Descartes ise aynı şekilde ruh-beden ayrımını kesin olarak yapmakta, bedeni fiziksel yasalara indirgemektedir; ruh ise Descartes'a göre ölümsüz olandır ve asıl beslenmesi gereken ruhtur. Gül-Haç Kardeşleri'nin ana öğretilerinden bir tanesi de evrensel uyumdur: Buna göre evrende yani makrokozmosda her şey bir düzen içerisinde; doğa, insan ve dünya kozmik uyum üzere hareketini sürdürmektedir. Mikrokozmos ya da küçük dünyada ise evrensel uyum keşfedildiğinde, makrokozmos ile mikrokozmos aynı çizgide birleşir ve doğayı anlamak, tanrıyı bilmek, ruhsal gelişim mümkün olur. Descartes'ın felsefesinde de bu amaç oldukça açıktır ve Gül-Haçlılar ile fazlasıyla benzerdir: İnsan iradesi özgür olduğundan çoğunlukla yanılgıya düşebildiği için tanrı iradesinden uzaklaşmaktadır; ancak zihni merkeze alır ve açık-seçik bilgi üzerine hareket edilirse tanrı istenci ile bir noktada uyum sağlanabilir. Bunu yapabilmek için ise bilge olmak önemlidir, bilge olmanın yolu da ruhumuzda var olan tutkulara aşırıya kaçmamaktır. Bu bağlamda

Descartes'ın söylemi, makrokozmos-mikrokozmos bağlamında okunabilmektedir. tanrısal istenç, yani makrokozmos ile insan iradesi yani mikrokozmosu dengeli bir duruma getirilebilir, tutkular da bu uyum sayesinde terbiye edebilirse insanlar için mutlu bir yaşam kaçınılmaz olacaktır.

Descartes'ın Gül-Haç Kardeşlerine üye olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir: Ancak gerek çevresindeki hatırı sayılır kimselerin şüphelenmesi gerek akademik çevrelerde Gül-Haçlı olduğuyla ilgili suçlamalar Descartes'ı bu konuda şüpheli hâle getirmektedir. Özellikle V. Frederick'in kızı Prenses Elizabeth ile yakın teması, inziva hayatı ve felsefesindeki ana temaların Gül-Haç Kardeşleri'nin öğretisiyle benzerliği Descartes'ı Gül-Haç Kardeşleri için uygun bir filozof haline getirmektedir. Descartes'ın gençlik yıllarından itibaren ilgilendiği mistik ekolün güçlü filozofları Agrippa ve Roman Lull gibi isimler Gül-Haç hareketinin fikir babalarıdır. Skolastik düşünce ve Aristoteles karşıtlığı Descartes'ı Gül-Haç Kardeşleri'ne iten sebepler olabilir. Descartes'ın ve Gül-Haç Kardeşleri'nin Katoliklere aykırı görüşleri de bir başka birleştirici noktadır. Bu bağlamda Descartes'ın eserleri Gül-Haç Kardeşleri felsefesinin sekülerizasyona uğramış hali olarak okunabilmektedir. Bu çalışmada Descartes'ın eserlerindeki Gül-Haç Kardeşliği öğretisinin izleri sürülmüş ve eserlerdeki pasajlar, Descartes felsefesinin bütünlüğüne dikkat edilerek hermenötik açıdan incelenmiştir: İncelemenin sonucunda Descartes'ın Gül-Haç Kardeşleri'nin düşüncelerinden etkilenmiş olabileceğine dair güçlü işaretler elde edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Alova, Erdal. *Latince Türkçe Sözlük*. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2015.
- Altınörs, Atakan, Selami. “Descartes’ın Felsefesinde Zihin ile Beden Arasındaki İrtibat”. *Felsefe Dünyası*. 1/71 (2020): 79-90
- Anonim. *Gül-Haç Kardeşliği’nin Orijinal Metinleri*. Çev., Renan Seçkin. İstanbul: Mavi Kalem Yayınevi, 2021.
- Arabi, İbnü’l, Muhyiddin. *Nefsini Bilen Rabbini Bilir*. İstanbul: Hayykitap, 2011.
- Aristoteles. *Fizik*. Çev., Saffet Babür. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Bonner, Anthony. *Ramon Llull*. Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2017. <https://plato.stanford.edu/entries/llull/#Rel> (Erişim 15.07.2025).
- Brian, Stock. *After Augustine: The Meditative Reader and The Text*. University of Pennsylvania Press, 2001.
- Clarke, M., Desmond. *Descartes*. Çev., Nur Nirven ve Berkay Ersöz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2024.
- Copleston, Frederick. *Descartes*. Çev., Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 2010.
- Cottingham, John. *Descartes Sözlüğü*. Çev., Bülent Gözkan, Necati Ilgıcıoğlu, Ayhan Çitil ve Aliye Kovanlıkaya. Ankara: Doruk Yayınevi, 2002.
- Dagmar, Čapková ve Frijhoff, Willem. “Jan Amos Comenius, 1592–1670 AN Introduction”. *Paedagogica Historica*. 28/2 (1992): 175-183.
- Descartes, René. *Ahlak Üzerine Mektuplar*. Çev., Mehmet Karaasan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1989.
- Descartes, René. *Aklını İyi Yönetmek ve Bilimlerde Hakikati Aramak İçin- Yöntem Üzerine Konuşma*. Çev., Murat Erşen. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.
- Descartes, René. *Felsefenin İlkeleri*. Çev., Mesut Akın. İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1983.
- Descartes, René. *Ruhun Tutkuları*. Çev., Murat Erşen. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2024.
- Descartes, René. *Söylem Kurallar Meditasyonlar*. Çev., Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 2013.
- Descartes, René. *Yöntem Üzerine Konuşma*. Çev., Murat Erşen. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.

- Hirst, John. *Kısa Avrupa Tarihi*. Çev., Mihriban Doğan. İstanbul: Say Yayınları, 2019.
- Kovanlıkaya, Karabük, Aliye. “Hâlâ Düşünüyorum”. *Kaygı Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*. 20 (2013): 19-30.
- Laitman, Michael. *Kabala Bilimi*. Ankara: Alter Yayıncılık, 2015.
- Merriman, John. *Modern Avrupa Tarihi*. Çev., Şükrü Alpagut. İstanbul: Say Yayınları, 2022.
- Priesner, Claus. *Simyadan Kimyaya*. Çev., Neylan Eryar. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2012.
- Stock, Brian. *After Augustine: The Meditative Reader and the Text*. University of Pennsylvania Press, 2001.
- Tecimer, Ömer. *Gül-Haç: Batı Uygarlığının Yeraltı Kaynakları*. İstanbul: Plan B Yayıncılık, 2004.
- Yaman, Antika, Defne. *Hermetic Arcanum*. İstanbul: 6:45 Yayınları, 2021.
- Yates, A, Frances. *Gül-Haç Aydınlanması*. Çev., Müge Günay Güran. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.